

Vernieuwing vmbo –

Rapportage monitor en casestudies

Januari 2021

Vernieuwing vmbo – Rapportage monitor en casestudies

Januari 2021

Marjolein Muskens (*ResearchNed*)

Christoph Meng (*ROA*)

Eva Voncken (*Bureau Turf*)

Rogier Goedhart (*ROA*)

Sander Dijksman (*ROA*)

Wouter van Casteren (*ResearchNed*)

Emina van den Berg (*SEO Economisch Onderzoek*)

Djoerd de Graaf (*SEO Economisch Onderzoek*)

© 2021 Onderzoek gefinancierd door NRO. Alle rechten voor-behouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	4
1 Inleiding	9
Deel 1: Monitoronderzoek	11
2 Inleiding monitor	12
2.1 Leeswijzer: Data	13
3 Organiseerbaarheid van het onderwijs	15
3.1 Aantal leerlingen: landelijk beeld	15
3.2 Aantal leerlingen: kleine of grote vestigingen?	19
3.3 Samenvatting	21
4 Hoe dekkend is het aanbod?	23
4.1 Aantal scholen en vestigingen: op niveau van leerweg	23
4.2 Aantal scholen en vestigingen: op niveau van profiel	23
4.3 Uniek aanbod of regionaal overlap?	24
4.4 Dekkend en/of organiseerbaar: een samenvattend beeld	26
5 Flexibel onderwijs & maatwerk	29
5.1 Beroepsgerichte keuzevakken: een eerste indruk	29
5.2 Beroepsgerichte keuzevakken: een samenvattend beeld	31
5.3 Beroepsgerichte keuzevakken: conclusie	33
6 Studieresultaten	35
6.1 Vmbo leerjaar 3: wat is het vervolg	35
6.2 Vmbo leerjaar 4: wat is het vervolg	38
6.3 Studieresultaten: conclusie	42
7 Evaluatie vmbo door oud-leerlingen	43
7.1 Evaluatie van inhoud opleiding	43
7.2 Evaluatie van voorbereiding en aansluiting op vervolgopleiding	44
7.3 Conclusie	46
8 Intermezzo	47

Deel 2: Casestudies	51
10 Inleiding Casestudies	52
10.1 Doel rapportage	52
10.2 Onderzoeksopzet	53
11 Hoe leeft de Vernieuwing in scholen?	54
12 Profielen	56
12.1 Organiseerbaarheid van het onderwijs	56
12.2 Overzichtelijk aanbod voor leerlingen en ouders	58
12.3 Aansluiting in de regio: vmbo, mbo en arbeidsmarkt	60
13 Nieuwe structuur met kern-, profiel- en keuzevakken	62
13.1 Meer maatwerk voor leerlingen	62
13.2 Aansluiting op mbo en bedrijfsleven	65
14 Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB)	66
14.1 Betere keuzebegeleiding	66
14.2 Geïntegreerd LOB	67
15 Overkoepelende bevindingen casestudies	69
15.1 Aansturing van de Vernieuwing	69
15.2 De v van vmbo	71
15.3 Rol van docenten	72
15.4 Aansluiting vmbo-mbo	72
15.5 Overige bevindingen	73
16 Conclusie casestudies	74
16.1 Hoe verloopt de Vernieuwing op scholen en wat is hiervoor de verklaring?	74
17 Overkoepelende conclusie uit de monitor en casussen Vernieuwing 2020	76
Bijlage 1: Aanvullende cijfers monitor	79
Bijlage 2: Interviewtopics casestudies	88

Managementsamenvatting

Vanaf 2016/17 zijn nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's ingevoerd in het vmbo. De 35 vakafdelingen zijn teruggebracht naar 10 profielen. Sinds schooljaar 2017/18 werken alle vmbo-scholen in Nederland met de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's. In de jaren daarvoor hebben pilotscholen met de nieuwe programma's geëxperimenteerd.

De aanleiding voor de vernieuwing vmbo was meerledig:

- Er was behoefte aan actualisatie van de verouderde inhoud, die beter zou aansluiten bij vervolgopleidingen in het mbo en bij de actuele beroepswerkelijkheid;
- De behoefte aan minder versnippering en
- De behoefte aan een meer flexibele en toekomstbestendige opzet; dat wil zeggen aanbod dat organiseerbaar en betaalbaar blijft, ook bij teruglopende leerlingenaantallen of andere keuzes van leerlingen;
- De behoefte aan een herkenbaar vmbo-aanbod waarmee de school- en opleidingskeuze voor leerlingen en ouders vergemakkelijkt wordt.

De vernieuwing van de beroepsgerichte examenprogramma's in het vmbo is gebaseerd op de invoering van tien nieuwe profielen in de beroepsgerichte leerwegen, waarbij er binnen de structuur van de profielen, naast een algemeen deel en profieldeel, expliciet ruimte is voor beroepsgerichte keuzevakken en verankering van loopbaanoriëntatie en loopbaanbegeleiding (LOB) in het onderwijsprogramma. Met de invoering van beroepsgerichte keuzevakken wordt het mogelijk om het (aanbod van) onderwijs flexibeler in te richten. Scholen bepalen zelf hun aanbod en hoeveel keuze ze leerlingen bieden. Met de invoering en afstemming over profielen en keuzevakken zal een voor het vervolgonderwijs en bedrijfsleven meer herkenbaar vmbo-aanbod ontstaan en kunnen scholen zich naar leerlingen toe sterker profileren. LOB heeft een prominentere plek binnen het examenprogramma. Daarmee wordt beoogd dat leerlingen meer keuzebegeleiding krijgen, een bredere oriëntatie op het vervolgonderwijs en meer inzicht in hun loopbaancompetenties. Leerlingen krijgen daardoor een goed beeld van hun individuele mogelijkheden en komen naar verwachting tot een beter passende opleidingskeuze.

Onderzoek

De vernieuwing van het vmbo wordt van 2016 tot en met 2022 gemonitord en geëvalueerd. Het voorliggende rapport doet verslag van de stand van zaken in 2020.

Algemene ontwikkeling

De nieuwe structuur heeft binnen de scholen veel teweeggebracht: **er staat een nieuw vmbo met een vernieuwde bovenbouw**. De vernieuwing is daarbij onderdeel geworden van de reguliere ontwikkeling en dynamiek binnen scholen.

Door de vernieuwing is het voorbereidend karakter van het vmbo meer centraal komen staan: **de V van vmbo**. De vernieuwing doet een beroep op andere competenties van docenten (coachen, ondernemendheid, samenwerking). Het leren van docenten heeft dan ook een flinke boost gekregen.

Vernieuwing als middel en niet als doel: Scholen maken gebruik van de flexibiliteit die de nieuwe structuur biedt. Elke school zoekt daarbij naar de meest passende opzet. Nog steeds worden er aanpassingen gedaan in de volgorde van profiel- en keuzevakken, de plek van het CSPE en, rekening houdend met hoe bewust leerlingen kiezen voor een profiel, kan de hoeveelheid keuzemogelijkheden voor een leerling verschillen.

‘Elke school haar eigen vernieuwing’: vrijwel elke school maakt een programma waarvan ze vindt dat dat past bij de visie, bij de leerlingenpopulatie en betaalbaar/organiseerbaar is. Het bieden van veel keuze – wat veel scholen graag willen – staat soms onder druk vanwege de organiseerbaarheid en de betaalbaarheid.

De volgende stap in de vernieuwing waar scholen mee bezig zijn is **de stap naar buiten**, in termen van samenwerking met andere vmbo-scholen, mbo (naast de al lopende doorlopende leerlijnen) en bedrijven. Hierbij helpt Sterk Techniekonderwijs (STO), niet alleen voor de technische profielen. Scholen zetten meer in op buitenschools leren door bijvoorbeeld keuzevakken bij het mbo of in een bedrijf te doen.

Profielaanbod

Veranderingen in profielaanbod zijn er mondjasmaat. Soms wordt een profiel alleen nog als keuzevak aangeboden of is er een verandering in het kader van Sterk Techniekonderwijs (STO). Bij Economie & Ondernemen wordt bijvoorbeeld aangegeven dat het slechte arbeidsperspectief op mbo niveau 2 reden vormt om dit niet meer in de basisberoepsgerichte leerweg aan te bieden. Het is meestal een nieuwe schoolleiding die dit soort veranderingen in gang zet.

Op basis van DUO-data is zichtbaar dat tussen schooljaar 2018-2019 en schooljaar 2019-2020 **de toename van profielen kleiner is dan de afname**. Ten opzichte van een jaar eerder zijn er landelijk de volgende veranderingen: BWI (-2 vestigingen), E&O (-12), Groen (-1), HBR (-1), MaT (-1), M&T (-1) en Z&W (-1)

Bewuste keuze vraagt duidelijke profilering: Vooral nieuwe profielen als bijvoorbeeld D&P en ook PIE hebben daar hun weg in moeten vinden. Scholen hebben erop ingezet de profielen een herkenbaar gezicht te geven zodat duidelijker is wat deze inhouden, zowel voor de scholen zelf als voor ouders en leerlingen. Dit heeft tot meer duidelijkheid geleid over profielen en beroepsgerichte keuzevakken.

Organiseerbaarheid

Het vmbo heeft te maken met een **leerlingendaling**, die niet alleen in de basisberoepsgerichte leerweg maar in alle leerwegen, inclusief de theoretische leerweg

(TL), merkbaar is. Tegen die achtergrond heeft de invoering van profielen niet geleid tot meer robuustheid wat het aantal leerlingen per profiel per vestiging betreft.

Binnen de daling van het aantal leerlingen zijn zowel **regionale verschillen** zichtbaar als **verschillen tussen leerwegen en profielen**.

Lichte stijging van het aantal vestigingen met een klein aantal derdejaarsleerlingen in een profiel: Vooral voor de basisberoepsgerichte leerweg neemt voor de meeste profielen de druk op de vestigingen toe: In zes van de tien (waaronder alle technische) profielen ligt het gemiddeld aantal derdejaarsleerlingen op de helft van de vestigingen onder de 11; in de kaderberoepsgerichte leerweg geldt dat voor de profielen BWI en M&T.

Vaak veel naburig aanbod: BWI, D&P, E&P, Z&W, PIE zijn profielen waar vaak -bij meer dan 60% van de vestigingen- sprake is van naburig aanbod binnen een straal van 10 km. Bij HBR, MVI en M&T geldt dat voor tussen de 35 en 60% van de vestigingen. Bij het profiel groen is dat aandeel lager dan 15% en bij Maritiem & Techniek geldt dat dit unieke vestigingen zijn.

De casestudies laten zien dat scholen ondanks krimp, geneigd zijn het **bestaande aanbod in stand te houden**. Voor de technische profielen – waar het meestal om de kleinste aantallen gaat – is er optimisme dat de middelen die beschikbaar zijn vanwege STO-oplossingen bieden voor de kleine profielen.

Keuzevakken

In totaal kent het schooljaar 2018-2019 zo'n 125 keuzevakken en 40 profielmodulen die als keuzevakken aangeboden kunnen worden. Over de hele linie zien we dat er een lichte stijging is van het aandeel leerlingen dat een SE aflegt in een keuzevak **buiten het eigen profiel**.

Exclusieve keuzevakken: Keuzevakken horend bij de profielen Maritiem & Techniek, Groen, Producenten, Installeren & Energie, Mobiliteit & Transport, Bouwen, Wonen & Interieur en Zorg & Welzijn worden relatief exclusief gevolgd door leerlingen van deze profielen. Tegelijkertijd kijkt een relatief klein deel van deze leerlingen tijdens een keuzevak buiten het eigen profiel.

Inclusieve keuzevakken: Keuzevakken horend bij de profielen Economie & Ondernemen, Horeca, Bakkerij & Recreatie en Media, Vormgeving & ICT worden relatief vaak door leerlingen uit andere profielen gevolgd ter verbreding van hun opleiding. Een relatief klein deel van de leerlingen van deze profielen kijkt tijdens een keuzevak buiten het eigen profiel.

De keuzevakken behorend bij **Dienstverlening & Producten** worden vooral door leerlingen van dit profiel gevolgd. Een groot deel van deze leerlingen kijkt tijdens een keuzevak buiten het eigen profiel.

De casestudies laten **grote verschillen zien tussen scholen** in de mate waarin leerlingen daadwerkelijk keuzemogelijkheden hebben: van (weinig) keuze binnen een profiel tot keuze van meerdere keuzevakken uit andere profielen. Het hangt vooral af van betaalbaarheid (leerlingaantallen) en visie van de school op onderwijs (breed voorbereidend versus specifiek) hoe dit wordt ingericht. Ook in de casestudies komt naar voren dat als er het laatste schooljaar veranderingen waren in het aantal keuzevakken, het vaak gaat om meer keuze bieden, vanuit steeds bewustere afwegingen.

Actueel programma

Door de vernieuwing zijn de beroepsgerichte examenprogramma's in de bovenbouw van het vmbo geactualiseerd. Nog steeds zijn er docenten die nog niet tevreden zijn met de inhoud, die het programma bijvoorbeeld te theoretisch vinden en daaraan blijven sleutelen, maar over de hele linie zijn docenten wel de mening toegedaan **dat ze een aantrekkelijk programma** voor hun leerlingen kunnen bieden. De keuzevakken spelen daarin een belangrijke rol.

Onder oud-leerlingen binnen de basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen die het onderwijs in profielen hebben gevolgd is **de tevredenheid over de actualiteit van de opleiding** duidelijk hoger dan onder de oud-leerlingen die het onderwijs in afdelingsvakken hebben gevolgd.

LOB

LOB heeft zich afgelopen schooljaar **voorzichtig verder doorontwikkeld** in de bedoelde richting. Er leek afgelopen schooljaar nog steeds een gestage positieve ontwikkeling gaande, in termen van bewustzijn van het belang van LOB en de plek die dit moet hebben in het onderwijs. LOB blijft voor veel scholen vooralsnog een aandachtspunt.

Scholen waar dit al goed op orde is hebben **doorlopende LOB** in de school (van leerjaar 1-4) gerelateerd aan de profielen en keuzevakken en geven aan dat het in 'het achterhoofd van de docenten' zit. Zij zien **positieve effecten op een bewustere opleidingskeuze**.

Aansluiting mbo

Doorstroom naar het mbo vindt in de regel binnen verwante opleidingen plaats en het niveau van de vervolgopleiding **komt meestal overeen met wat de gevolgde vmbo-leerweg beoogt**.

Een nieuw programma maakt nog geen betere aansluiting. Vaak klinkt nog de klacht dat leerlingen in het mbo weer **'opnieuw moeten beginnen'**. Hierin is nog een slag te maken, die deels aan de kant van het mbo ligt. In het vmbo speelt de wens en ambitie om in de toekomst beter aan te sluiten bij het mbo, met STO als potentieel 'vliegwieltje'. Namelijk, als scholen in het kader van STO lopende leerroutes met mbo

willen ontwikkelen is samenwerking tussen vmbo en mbo nodig. In de casussen waren er voorbeelden van scholen waar andere profielen, geïnspireerd door voorbeelden uit de techniek, afspraken aan het maken zijn over bijvoorbeeld afstemming keuzevakken-keuzedelen.

Ongeveer 50% van de oud-leerlingen die het vmbo in profielen hebben gevolgd is **tevreden met de basis die de opleiding bood** om een vervolgopleiding te kiezen, rond de 60% beoordeelt de gevolgde vmbo-opleiding als goede basis om een vervolgopleiding te volgen en zo'n 75% vindt dat **de aansluiting redelijk of zelfs goed is**.

Vanaf 2016/2017 is, na een periode van experimenten in pilotscholen, de vernieuwing van het vmbo ingevoerd, waarbij het aantal programma's is teruggebracht naar tien profielen, loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) is verankerd in de onderwijsprogramma's en er naast een gemeenschappelijk deel en het profielvak expliciet ruimte is voor beroepsgerichte keuzevakken. Sinds schooljaar 2017/18 werken alle vmbo-scholen in Nederland met de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's. Het doel van deze vernieuwingen is om te komen tot een aantrekkelijk en toekomstbestendig onderwijsaanbod dat aansluit bij de huidige (beroeps)werkelijkheid en bij de vervolgopleidingen in het mbo.

De aanleiding voor de vernieuwing vmbo was meerledig. Ten eerste was er behoefte aan actualisatie van de verouderde inhoud, die beter zou aansluiten bij vervolgopleidingen in het mbo en bij de actuele beroepswerkelijkheid. Ten tweede was er behoefte aan minder versnippering en aan een meer flexibele en toekomstbestendige opzet; dat wil zeggen aanbod dat organiseerbaar en betaalbaar blijft, ook bij teruglopende leerlingenaantallen of andere keuzes van leerlingen. Tot slot was er behoefte aan een herkenbaar vmbo-aanbod waarmee de school- en opleidingskeuze voor leerlingen en ouders vergemakkelijkt wordt.

Box: Vernieuwing vmbo en Sterk Techniekonderwijs

De vraag naar goed geschoold technisch personeel groeit in Nederland. De arbeidsmarktperspectieven voor gediplomeerden van technische opleidingen zijn in de regel zowel op korte als op lange termijn goed. Een stijgende vraag naar technisch geschoold personeel dient idealiter natuurlijk samen te gaan met een stijgend aanbod van technisch geschoolde leerlingen. Een goede toeleiding van vmbo-leerlingen richting technische mbo-clusters met goede arbeidsmarktperspectieven is dan ook cruciaal. In de periode 2018-2023 wordt er daarom gemiddeld 100 miljoen per jaar extra geïnvesteerd in techniekonderwijs op het vmbo. In 2018 en 2019 was er geld beschikbaar voor vmbo-scholen waarmee ze kunnen investeren in bijvoorbeeld machines, materialen en mensen. Van 2020-2023 worden de middelen ingezet voor de uitvoering van regionale plannen van vmbo-scholen, mbo-instellingen, het bedrijfsleven en regionale overheid. De doelstelling is werken aan een duurzaam, dekkend en kwalitatief sterk technisch onderwijs. De extra-investeringen in faciliteiten en de regionale samenwerking volgen op de grootschalige vernieuwing van het vmbo die in 2016-2017 is gestart.

De transitie naar Sterk Techniekonderwijs wordt aanvullend aan de vernieuwing vmbo tot en met 2024 gemonitord en geëvalueerd. De resultaten van het evaluatieonderzoek en monitoring Sterk Techniekonderwijs worden in een aparte rapportage gepresenteerd waarvan de volgende versie in het voorjaar van 2021 gepubliceerd wordt. De lezer wordt dan ook voor een meer specifieke discussie van de technische profielen naar deze aanvullende rapportage verwezen.

Om te onderzoeken hoe de vernieuwing verloopt en welke resultaten bereikt worden, loopt er van 2016 tot en met 2022 een monitor- en evaluatieonderzoek. Het uiteindelijke doel hiervan is de volgende hypothesen te testen, welke nader zijn onderbouwd in het rapport 'Achtergrondschets Vernieuwing vmbo':

- 1 Door de vernieuwing van de beroepsgerichte examenprogramma's wordt het onderwijs dusdanig geactualiseerd dat het inhoudelijk beter aansluit op het mbo-vervolgonderwijs en de behoefte op de (regionale) arbeidsmarkt.
- 2 Door de vervanging van 35 beroepsgerichte programma's door tien nieuwe profielen ontstaat er meer leerlingenmassa per profiel, waardoor het onderwijs beter organiseerbaar wordt en daarmee betaalbaar blijft.
- 3 Omdat scholen zelf hun aanbod aan beroepsgerichte keuzevakken bepalen en de mogelijkheid krijgen om nieuwe beroepsgerichte keuzevakken te ontwikkelen en aan te bieden, kan het (aanbod van) onderwijs flexibeler worden ingericht en zijn scholen in staat om vakken aan te passen aan regionale vragen van vervolgonderwijs en arbeidsmarkt.
- 4 Door de invoering van keuzevakken ontstaan meer mogelijkheden voor leerlingen om een meer individuele leerloopbaan in te richten, zowel in de breedte als in de diepte. Hierdoor ontstaat meer maatwerk en worden leerlingen beter voorbereid op vervolgonderwijs en arbeidsmarkt.
- 5 De prominentere plek van LOB binnen het onderwijs zorgt dat leerlingen meer keuzebegeleiding ontvangen, een bredere oriëntatie op het vervolgonderwijs krijgen en meer inzicht in hun loopbaancompetenties. Daardoor krijgen ze een goed beeld van hun individuele mogelijkheden en komen ze tot een beter passende opleidingskeuze.
- 6 Als gevolg van de prominente plek van LOB binnen het onderwijs en meer mogelijkheden tot maatwerk, raken leerlingen enthousiaster en meer gemotiveerd, wat een positieve invloed heeft op hun studieresultaten.
- 7 Doordat scholen zich via de keuze van profielen en beroepsgerichte keuzevakken sterker kunnen profileren, ontstaat er voor leerlingen en ouders een overzichtelijker school- en opleidingsaanbod.
- 8 Doordat vmbo-scholen afspraken met elkaar maken over wie welke profielen aanbiedt, komt er een regionaal dekkend onderwijsaanbod tot stand, dat als gevolg van afstemming met het mbo-onderwijs en de arbeidsmarkt aansluit bij de regionale behoefte.

Het voorliggende rapport is onderdeel van het onderzoek monitor- en evaluatieonderzoek vernieuwing vmbo en doet verslag van de jaarlijkse monitor op basis van DUO-data en de VO-Monitor, die de bewegingen op landelijk niveau in kaart brengt (Deel 1) en de casestudies bij een twintigtal scholen, waarin op school- en profielniveau de invulling en voortgang van de Vernieuwing gedurende de jaren wordt gevolgd (Deel 2).

Het rapport is opgebouwd als volgt. Deel 1, de jaarlijkse monitor, is onderverdeeld in 6 hoofdstukken (Hoofdstuk 2 tot en met Hoofdstuk 7) en Deel 2, de bespreking van de casussen, kent 6 hoofdstukken (Hoofdstuk 10 tot en met Hoofdstuk 16). Hoofdstuk 8 biedt op basis van DUO-data een verbinding tussen de twee delen. Tot slot biedt Hoofdstuk 17 een beschouwende samenvatting, op basis van de hierboven geformuleerde hypothesen.

Deel 1

Monitoronderzoek

De beroepsgerichte programma's in de bovenbouw van het voortgezet middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) zijn met ingang van schooljaar 2016/2017 vernieuwd. Het gaat om een grootschalige vernieuwing waarbij het aantal programma's is teruggebracht naar tien profielen, loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) is verankerd in de onderwijsprogramma's en er naast een gemeenschappelijk deel en het profielvak expliciet ruimte is voor beroepsgerichte keuzevakken. Het doel van deze vernieuwingen is om te komen tot een aantrekkelijk en toekomstbestendig onderwijsaanbod dat aansluit bij de huidige (beroeps)werkelijkheid en bij de vervolgopleidingen in het mbo.

Deel 1 van dit rapport geeft op basis van DUO-data inzicht in de stand van zaken van de vernieuwing voor het schooljaar 2019-2020 en, waar van belang, laat zien welke veranderingen plaats hebben gevonden en welke effecten de vernieuwing tot nu toe heeft gehad. De focus ligt daarbij op een aantal centrale vragen:

- Hoe dekkend is het vmbo onderwijs?
- Hoe organiseerbaar is het vmbo onderwijs?
- Hoe flexibel is het vmbo onderwijs?
- Hoe succesvol verloopt de schoolcarrière van de leerlingen en de aansluiting met het vervolgonderwijs?
- Hoe tevreden zijn de gediplomeerden van het vmbo met hun gevolgde opleiding?

Deel 1 is ingedeeld in zeven hoofdstukken.

Hoofdstuk 3 analyseert op verschillende niveaus het aantal leerlingen in het derde leerjaar van het vmbo. We bespreken landelijke, en waar relevant regionale, cijfers wat de ontwikkeling van het aantal leerlingen in de vier leerwegen en wat de ontwikkelingen binnen een leerweg per profiel zijn. Daarnaast analyseren we wat de consequenties zijn van het dalend aantal leerlingen op de grootte van vestigingen en daarmee op de organiseerbaarheid van het vmbo.

Hoofdstuk 4 stelt de vraag in hoeverre de huidige situatie een dekkend aanbod aan profielen en leerwegen in Nederland biedt. Hiervoor kijken we naar het aanbod aan profielen door vestigingen en stellen we de vraag in welke mate overlap plaatsvindt door vestigingen die binnen een straal van 10 kilometer hetzelfde profiel aanbieden. Tot slot combineert Hoofdstuk 4 de bevindingen over mogelijke overlap aan aanbod met de resultaten van Hoofdstuk 3 om een samenvattend beeld van dekkend en organiseerbaar onderwijs te geven.

De beroepsgerichte keuzevakken, en daarmee de vraag in hoeverre het onderwijs door de vernieuwing flexibeler ingericht is, komt in **Hoofdstuk 5** aan bod. We bespreken daarin onder andere in welke mate keuzevakken als verbreding (buiten het eigen profiel) dan wel als verdieping (binnen het eigen profiel) worden gevolgd. In het geval van verbreding staan we daarbij ook stil bij de vraag in welke profielen leerlingen het vaakst een keuzevak volgen.

In **Hoofdstuk 6** analyseren we de vervolgstappen. In eerste instantie bespreken we de overgang van het derde naar het vierde leerjaar. Welk aandeel van de leerlingen stroomt door naar het vierde leerjaar en blijven ze in dit geval trouw aan hun eerder gemaakte profielkeuze? Welk aandeel blijft in het derde leerjaar zitten en wat is het aandeel dat na het derde leerjaar het vmbo verlaat? In het tweede gedeelte van Hoofdstuk 6 leggen we de focus op de leerlingen in het vierde leerjaar. Wat is het diplomarendement van de profielen? Wat zijn de vervolgstappen van de leerlingen en hoe verloopt de aansluiting naar het mbo?

Tot slot van Deel 1 presenteren we in **Hoofdstuk 7** een aantal cijfers gebaseerd op de VO-monitor, het landelijke onderzoek onder de gediplomeerden van het vmbo. We stellen vragen zoals, 'hoe aantrekkelijk is het vmbo?', 'hoe uitdagend was de vmbo-opleiding?' of 'hoe goed heeft het vmbo voorbereid op het vervolgonderwijs?'. Daarbij analyseren we in hoeverre er verschillen zichtbaar zijn in de tevredenheid tussen gediplomeerden die het vmbo in de 'oude' afdelingsvakken en gediplomeerden die het vmbo in de 'nieuwe' profielen hebben doorlopen.

2.1 Leeswijzer: Data

In Deel 1 van dit rapport staan leerlingen van het vmbo centraal. Alle gepresenteerde cijfers hebben daarbij (met uitzondering van Hoofdstuk 7) betrekking op data afkomstig van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO)¹. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen leerlingen in het derde leerjaar en leerlingen in het vierde leerjaar.

Leerling 3de leerjaar

Onder een leerling van het derde leerjaar wordt een leerling verstaan die in een bepaald schooljaar in het derde leerjaar van het vmbo ingeschreven staat (peildatum 1 oktober van het desbetreffende jaar), onafhankelijk van zijn of haar status van inschrijving op 1 oktober van het voorafgaande jaar. Dat wil zeggen, leerlingen die in het derde leerjaar zittenblijven worden in twee op elkaar volgende jaren tot de groep derdejaars leerlingen van het vmbo gerekend.

Leerling 4de leerjaar

Onder een leerling van het vierde leerjaar wordt een leerling verstaan die in een bepaald schooljaar in het vierde leerjaar van het vmbo ingeschreven staat (peildatum 1 oktober van het desbetreffende jaar), onafhankelijk van zijn of haar status van inschrijving op 1 oktober van het voorafgaande jaar. Dat wil zeggen, leerlingen die in het vierde leerjaar zittenblijven worden in twee op elkaar opvolgende jaren tot de groep vierdejaars leerlingen van het vmbo gerekend.

¹ We danken de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) voor het beschikbaar stellen van de data.

VO-Monitor

In Hoofdstuk 7 presenteren we cijfers op basis van de VO-Monitor, het landelijke onderzoek onder de gediplomeerden van het vmbo dat door het CBS in samenwerking met het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) jaarlijks wordt uitgevoerd. De gepresenteerde cijfers hebben betrekking op de metingen 2018 en 2019. In deze metingen zijn de gediplomeerden van het schooljaar 2016-2017 (meting 2018) en 2017-2018 (meting 2019) bevraagd. Hiermee is dit de eerste rapportage waarbij leerlingen zijn bevraagd die in leerjaar 3 hebben deelgenomen aan het vernieuwde vmbo.

3.1

Aantal leerlingen: landelijk beeld

Een centrale doelstelling van de vernieuwing van het vmbo is zorgdragen voor de organiseerbaarheid en de betaalbaarheid van het onderwijs². De aanname is daarbij dat de vervanging van 35 beroepsgerichte programma's door 10 nieuwe profielen tot meer leerlingenmassa per profiel leidt, waardoor het onderwijs beter te organiseren wordt en daarmee betaalbaar blijft. In dit hoofdstuk analyseren we daarom het aantal leerlingen dat op een vestiging een bepaald profiel volgt. Naast het landelijke beeld kijken we ook of er regionale verschillen zichtbaar zijn.

Om te starten laat Figuur 3.1 de verdeling van leerlingen binnen het voortgezet onderwijs zien. Het aandeel dat in het derde of vierde leerjaar van het vmbo zit is daarbij sinds 2009 heel constant rond de 21-22%. Ook tussen de andere types van het voortgezet onderwijs blijven de verhoudingen relatief constant. Met andere woorden, de demografische ontwikkelingen lijken een relatief sterk vergelijkbare invloed op de verschillende types van het voortgezet onderwijs te hebben³.

FIGUUR 3.1 Verhouding aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs

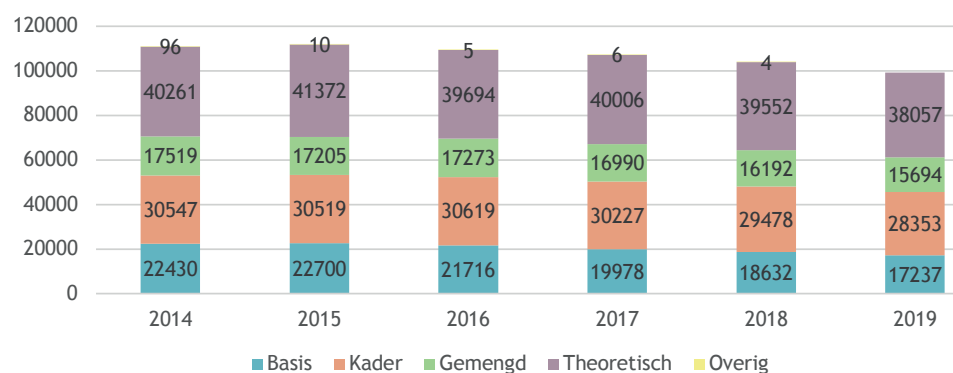
Bron: www.onderwijsincijfers.nl

² Organiseerbaarheid en betaalbaarheid kunnen daarbij als onderdeel van doelmatig onderwijs gezien worden, zonder dat daarbij de volledige lading van de term doelmatigheid gedekt is.

³ Een vergelijking van het aantal jongeren ingeschreven in het derde leerjaar in de periode 2014-2019 met het totaal aantal jongeren in de leeftijdsgroep 12-15 laat zien dat het aantal jongeren in het vmbo licht sterker daalt dan op basis van de algemene demografische ontwikkeling verwacht zou worden.

In totaal waren in het schooljaar 2019-2020 99.341 leerlingen in het derde leerjaar van het vmbo ingeschreven. Figuur 3.2 laat zien dat het aantal leerlingen in het derde leerjaar na een lichte stijging in 2015 trendmatig in de daaropvolgende 4 jaren daalt. Op basis van Figuur 3.2 kan gesteld worden dat alle leerwegen in het vmbo in de afgelopen jaren geconfronteerd werden met een daling in het aantal leerlingen. Deze trend heeft zich ook in het schooljaar 2019-2020 voortgezet. In de voorgaande jaren (2014-2018) was de daling bij de kaderberoepsgerichte leerweg en de theoretische leerweg nog minder sterk dan andere leerwegen, wat wellicht komt door een opwaartse druk van ouders om kinderen mogelijk in de hogere leerwegen van het vmbo te plaatsen. In het meest recente schooljaar zet de daling zich echter **in alle leerwegen** sterker voort. Ten opzichte van 2018 is het aantal leerlingen in de theoretische leerweg met zo'n 1500 gedaald: dat is meer dan de al voorheen sterk dalende basisberoepsgerichte leerweg. Binnen de kaderberoepsgerichte leerweg zien we een bijna even sterke daling in het aantal derdejaarsleerlingen.

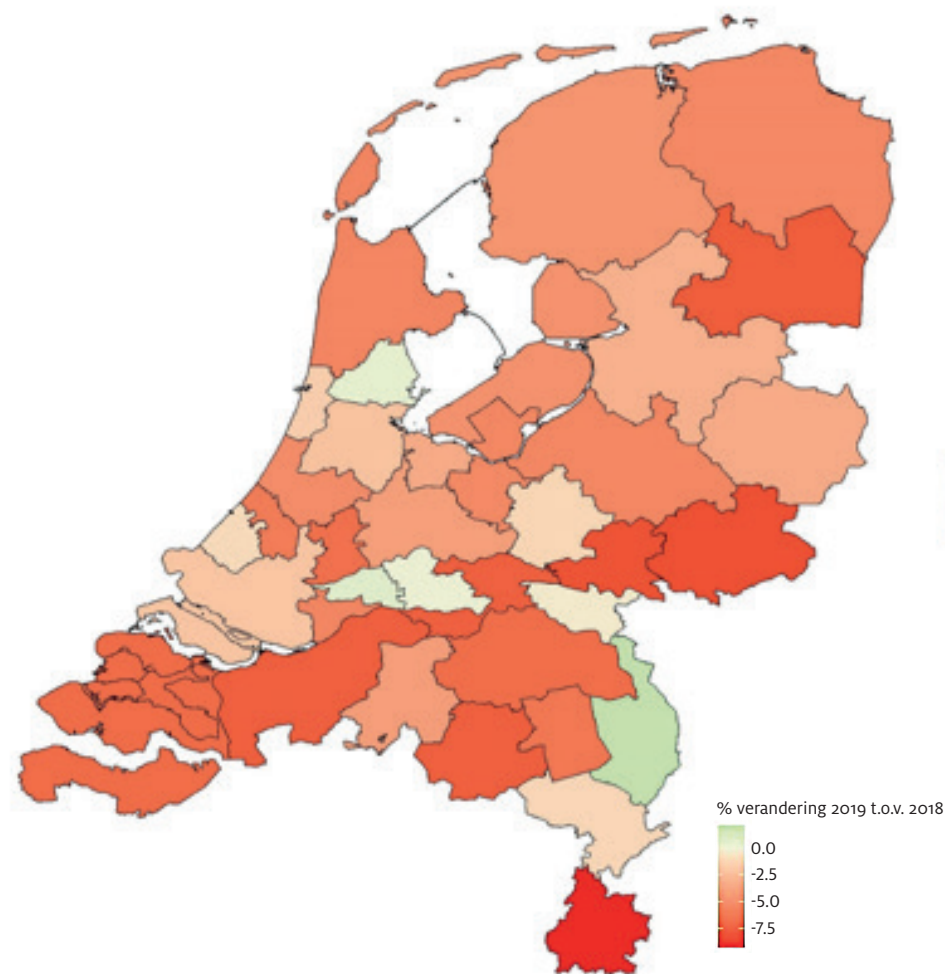
FIGUUR 3.2 Aantal leerlingen in het derde leerjaar: per leerweg

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

Uit de gegevens van het aantal derdejaarsleerlingen naar arbeidsmarktregio (Figuur 3.3) komt naar voren dat de daling in het aantal derdejaarsleerlingen in het vmbo niet evenredig over Nederland verdeeld is. Hierbij presenteren we de verandering in het aantal derdejaarsleerlingen in een arbeidsmarktregio als aandeel van het totale aantal derdejaarsleerlingen in deze arbeidsmarktregio in het leerjaar 2018-2019. Wat het totale aantal derdejaarsleerlingen betreft, varieert de verandering tussen een krimp van -9.3% (Zuid-Limburg) tot een stijging van 2.1% (Noord-Limburg). In 29 van de 35 arbeidsmarktregio's zien we een daling van minimaal 2%: vorig jaar was dit nog in 21 van de 35 arbeidsmarktregio's het geval. In de bijlage zijn overzichten per leerweg terug te vinden (zie Figuur B.3.1b t/m Figuur B.3.1e).

FIGUUR 3.3 Verandering tussen 2018-2019 en 2019-2020 in aantal derdejaarsleerlingen als aandeel van het totale aantal derdejaarsleerlingen in arbeidsmarktregio

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

Naast de verdeling per leerweg is het belangrijk om de verdeling per profiel te bekijken. Binnen een bepaalde beroepsgerichte leerweg dienen de vmbo-leerlingen die het derde leerjaar instromen te kiezen voor 1 van de 10 profielen. Daarbij moet natuurlijk rekening worden gehouden met het feit dat niet alle vmbo-scholen en zeker niet alle vestigingen van het vmbo alle profielen binnen een leerweg aanbieden. Met andere woorden, leerlingen die niet al duidelijk met het aanbod aan profielen rekening hebben gehouden op het moment dat ze zich op een vmbo-school aanmeldde, zullen hun keuze moeten maken op basis van het aanbod op deze vestiging of zullen van school/ vestiging moeten wisselen⁴.

⁴ Hier dient wel opgemerkt te worden dat leerlingen vaak een vmbo-school of een vmbo-vestiging niet per se kiezen op basis van de aangeboden profielen maar dat ze daarbij verschillende andere aspecten meewegen.

Tabel 3.1 laat voor het schooljaar 2019-2020 zien dat het aantal leerlingen in het derde leerjaar per profiel varieert tussen 85 (basisberoepsgerichte leerweg – *Maritiem & Techniek*) en 9.019 (gemengde leerweg – *Dienstverlening & Producten*). Binnen de beroepsgerichte leerwegen zien we een deels sterke scheve verdeling tussen de 10 profielen. De meeste vmbo-leerlingen volgen onderwijs binnen de profielen *Zorg & Welzijn* en *Dienstverlening & Producten* (samen de helft van de leerlingen in de basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen). Aan de andere kant zien we dat de 5 technische profielen door minder dan 2 van de 10 leerlingen gekozen wordt. Of hier verandering in komt door Sterk Techniekonderwijs zal de volgende jaren nauwkeurig gemonitord worden. Binnen de gemengde leerweg is de verdeling nog schever: 57% volgt het profiel *Dienstverlening & Producten*. Wat de gemengde leerweg betreft is het daarbij belangrijk om een tweetal kanttekeningen te plaatsen. Ten eerste, veel scholen bieden binnen de gemengde leerweg alleen het profiel *Dienstverlening & Producten* aan. De consequentie is dat het hoge aantal leerlingen binnen dit profiel eerder de keuze van scholen dan de keuze van leerlingen weerspiegelt. Ten tweede, een relatief groot aandeel jongeren dat in het derde leerjaar in de gemengde leerweg ingeschreven staat, stapt bij de overgang naar het vierde leerjaar over naar de theoretische leerweg. Het aantal jongeren dat via de gemengde leerweg een beroepsgerichte vmbo-opleiding afrondt is dan ook lager dan op basis van Tabel 3.1 zou kunnen verwacht worden (zie ook Hoofdstuk 6)⁵.

Ook per profiel is de voortzettende daling in het aantal leerlingen goed zichtbaar. Binnen de basisberoepsgerichte leerweg vindt er ten opzichte van het vorige leerjaar vooral een sterke daling plaats in het profiel *Media, Vormgeving & ICT* (-26,6%), terwijl voor dit profiel de daling in de andere leerwegen relatief klein is. Binnen de kaderberoepsgerichte leerweg zien we voor bepaalde profielen juist een stijging (*Bouwen, Wonen & Interieur* en *Zorg & Welzijn*) ten opzichte van 2018-2019.

TABEL 3.1 Aantal leerlingen per profiel schooljaar 2019-2020

	vmbo-bl	Δ%	vmbo-kl	Δ%	vmbo-gl	Δ%
BWI	1182	-9,8	1849	7,9	363	-8,1
D&P	3441	-8,3	6410	-5,0	9019	-1,7
E&O	1843	-9,7	3933	-7,8	1196	-5,8
Groen	2572	-1,2	3154	-7,6	2139	-2,9
HBR	898	-6,5	1396	-1,2	209	-11,1
MaT	85	-16,7	103	0,0	85	18,1
MVI	276	-26,6	910	-0,3	326	-2,7
M&T	627	-6,0	775	-11,9	103	-16,9
PIE	1686	-12,8	2545	-10,1	575	-14,1
Z&W	4237	-5,3	7112	1,9	1477	-2,4
Vakm./ beroeps	390	-5,8	166	-23,5	202	2,0
Totaal	17237	-7,5	28353	-3,8	15694	-3,1

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

⁵ Hierbij dient verder rekening ermee gehouden te worden dat in 2020 met pilots voor de nieuwe leerweg (gecombineerde gemengde- en theoretische leerweg) gestart wordt. In 2024 houden de theoretische- en de gemengde leerweg op te bestaan en wordt de nieuwe leerweg landelijk ingevoerd. In de nieuwe leerweg volgen alle leerlingen een praktijkgericht programma, aan de hand waarvan zij ervaringen opdoen en kennismaken met het (regionale) bedrijfsleven.

Wat zijn de consequenties van het dalend aantal leerlingen op de vestigingsgrootte? Om op deze vraag in te gaan, analyseren we in hoeverre er grote verschillen in het aantal leerlingen zijn tussen vestigingen die een bepaald profiel aanbieden. Tabel 3.2 presenteert het aandeel vestigingen per profiel voor een vijftal klassen betreffende het gemiddeld aantal leerlingen: 1-5 / 6-10 / 11-20 / 21-30 / >30. De hoofdbevindingen per leerweg zijn daarbij als volgt:

Basisberoepsgerichte leerweg

Als we uit het oogpunt van organiseerbaarheid als minimaal aantal derdejaarsleerlingen nodig voor betaalbaar en goed te organiseren onderwijs een aantal van 11 leerlingen per vestiging aanhouden, dan zien we in 6 van de 10 profielen dat minimaal de helft van de vestigingen onvoldoende leerlingen kent. In de profielen *Bouwen*, *Wonen & Interieur* en *Mobiliteit & Transport* is dit zelfs bij 78% van de vestigingen het geval. Vergeleken met de cijfers uit het schooljaar 2018-2019 is het gemiddeld aantal leerlingen in 6 profielen licht gedaald (overal met gemiddeld 1 tot 2 leerlingen, behalve *Maritiem & Techniek* met 3 leerlingen). Van 3 van deze 6 profielen (BWI, MVI en M&T) waar het gemiddeld aantal leerlingen licht daalt, kende minimaal de helft van de vestigingen al in het schooljaar 2017-2018 minder dan 11 leerlingen.

Met uitzondering van *Economie & Ondernemen* vallen alle profielen met veel kleine vestigingen wat betreft leerlingaantallen onder technische profielen (*Maritiem & Techniek* is het enige technische profiel dat niet binnen deze groep valt). Vergeleken met cijfers uit het schooljaar 2018-2019 (niet zichtbaar in de tabel) is het aandeel kleine vestigingen onder deze profielen toegenomen, met name de categorie heel kleine vestigingen (1-5 leerlingen). Voor de 3 profielen *Bouwen*, *Wonen & Interieur*, *Economie & Ondernemen* en *Horeca, Bakkerij & Recreatie* is er in deze groep een lichte stijging van 5 tot 6 procentpunten. Een sterke stijging binnen heel kleine vestigingen is te zien bij de profielen *Media, Vormgeving & ICT* (van 21% naar 40%), *Mobiliteit & Transport* (van 33% naar 40%) en *Productie, Installeren & Energie* (van 24% naar 38%). De invoering van profielen lijkt dan ook in eerste instantie nog niet geleid te hebben tot meer robuustheid wat het aantal leerlingen per profiel per vestiging betreft.

We kunnen concluderen dat de druk op de vestigingen toeneemt en dat dit geldt voor de meeste profielen. Buiten een vestiging is dit mogelijk door samenwerking met vestigingen dichtbij die hetzelfde profiel aanbieden. Binnen een vestiging kan die druk verlicht worden door het samenvoegen van klassen binnen een profiel met leerlingen van verschillende leerwegen, wat al gangbaar is. Een andere mogelijke oplossing is om leerlingen van het leerjaar 3 en 4 bij elkaar te zetten. Om hier inzicht in te geven, kunnen we het aandeel vestigingen per klasse van gemiddeld aantal leerlingen berekenen op basis van leerjaar 3 en 4 samen, in plaats van enkel leerjaar 3. In dat geval zien we zoals verwacht ongeveer het dubbele aantal leerlingen per profiel, en bij de profielen waarvan het aandeel vestigingen met een klein aantal leerlingen relatief hoog is, zien we dat het aandeel in de groep 11 t/m 20 leerlingen een stuk groter wordt (tussen de 40% en 50%). Een compleet overzicht van deze berekeningen is te vinden in de bijlage, Tabel B.3.1.

TABEL 3.2 Aandeel vestigingen op basis van gemiddeld aantal leerlingen

Profiel	1 t/m 5	6 t/m 10	11 t/m 20	21 t/m 30	> 30	Gem. aantal
Basisberoepsgerichte leerweg	%	%	%	%	%	2019 (2018)
BWI	41	37	21	1		7 (8)
D&P	17	27	28	9	19	18 (19)
E&O	34	30	31	4	2	10 (10)
Groen	10	11	11	14	53	30 (30)
HBR	27	35	30	4	5	11 (11)
MaT		40	20	40		17 (20)
MVI	40	37	17	6		8 (10)
M&T	40	38	20	2		7 (7)
PIE	38	34	23	5	1	9 (10)
Z&W	11	25	43	14	7	15 (16)
Kaderberoepsgerichte leerweg	%	%	%	%	%	
BWI	24	28	35	9	3	12 (11)
D&P	4	15	20	23	38	32 (33)
E&O	8	16	40	21	16	19 (19)
Groen	6	11	11	17	54	36 (39)
HBR	13	23	43	15	7	16 (17)
MaT		40	20		40	21 (17)
MVI	2	20	41	16	20	21 (21)
M&T	24	44	26	5	1	9 (10)
PIE	17	27	44	11	2	13 (14)
Z&W	5	6	25	35	29	26 (25)
Gemengde leerweg	%	%	%	%	%	
BWI	57	17	17	9		8 (9)
D&P	8	5	13	17	58	52 (55)
E&O	25	21	24	14	17	17 (16)
Groen	11	10	14	33	32	30 (31)
HBR	43	24	24	5	5	10 (11)
MaT		25	25	25	25	21 (18)
MVI	27	7	33	13	20	22 (26)
M&T	63	38				4 (5)
PIE	37	33	22	6	2	9 (11)
Z&W	22	21	25	14	18	17 (18)

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

Kaderberoepsgerichte leerweg

In vergelijking tot de basisberoepsgerichte leerweg, is de situatie wat de kaderberoepsgerichte leerweg betreft in het schooljaar 2019-2020 iets gunstiger. Bij het hanteren van dezelfde maatstaf van minimaal 11 leerlingen per vestiging, zijn er slechts 2 profielen waarbij meer dan de helft van de vestigingen hier niet aan voldoet. Het gaat dan om de technische profielen *Bouwen, Wonen & Interieur* (52%) en *Mobiliteit & Transport* (68%).

Voor de kaderberoepsgerichte leerweg is het aandeel vestigingen met 10 of minder leerlingen voor de meeste profielen ongeveer gelijk gebleven vergeleken met de cijfers uit de vorige editie van de vmbo-monitor. De meeste profielen zien een lichte stijging of daling binnen deze categorie van maximaal 5%-punten. Opvallend is enkel het profiel *Mobiliteit & Transport*, waar een stijging van 55% naar 68% kan worden geconstateerd ten opzichte van vorig jaar.

De druk op vestigingen om voor de kaderberoepsgerichte leerweg naar oplossingen als samenwerking te zoeken, is dan ook minder sterk dan de druk bij de basisberoepsgerichte leerweg. Bij meerdere profielen kan de kaderberoepsgerichte leerweg daarmee een helpende hand zijn voor het profiel in de basisberoepsgerichte leerweg om interne samenwerking als oplossing te hebben. Bij het profiel *Bouwen, Wonen & Interieur* lijkt dit echter niet de oplossing te kunnen bieden vanwege de in de regel lage gemiddelde aantallen leerlingen in beide leerwegen.

Gemengde leerweg

Tot slot staan we kort stil bij een aantal bevindingen rond de gemengde leerweg. Hierbij dienen we ermee rekening te houden dat in de nabije toekomst, door de invoering van de 'Nieuwe Leerweg'⁶ veranderingen kunnen plaatsvinden. Deze zullen vooral afhankelijk zijn van de vraag welk beroepsgericht profiel vestigingen kiezen voor de leerlingen in de 'Nieuwe Leerweg'.

Bij 6 van de 10 profielen zien we dat een meerderheid van de vestigingen zich in 'veilig' water bevindt. Koploper is daarbij het profiel *Dienstverlening & Producten* met gemiddeld meer dan 20 leerlingen bij 75% van de vestigingen. Bij het profiel *Groen* zijn het 65% van de vestigingen en bij het profiel *Maritiem & Techniek* is het 50% van de vestigingen (hierbij dient opgemerkt te worden dat het profiel *Maritiem & Techniek* slechts 2 vestigingen kent die de gemengde leerweg aanbieden). Daartegenover staat dat binnen het profiel *Mobiliteit & Transport* alle vestigingen gemiddeld 10 of minder leerlingen kennen. Vergeleken met het aandeel uit het vorige rapport is dit een aanzienlijk groter aandeel dan vorig jaar, toen nog bijna een kwart van de vestigingen binnen dit profiel in de gemengde leerweg tussen de 11 en 30 leerlingen telde. Bovendien is het aandeel vestigingen in de categorie 1 tot en met 10 leerlingen toegenomen ten opzichte van vorig jaar voor het profiel *Bouwen, Wonen & Interieur* (68% naar 74%) en het profiel *Producezen, Installeren & Energie* (63% naar 70%). Ook binnen de gemengde leerweg vallen de technische profielen overwegend meer in de categorie kleine vestigingen, met vaak een krimpende trend.

3.3

Samenvatting

Het aantal leerlingen in het vmbo zal de komende jaren verder gaan dalen. Door de jaren heen is de daling het sterkst in de basisberoepsgerichte leerweg, maar afgelopen jaar laten alle leerwegen een sterkere daling zien. Binnen de daling van het aantal leerlingen zijn zowel regionale verschillen zichtbaar als mede verschillen tussen leerwegen en profielen. Zo vindt er bijvoorbeeld binnen de basisberoepsgerichte

⁶ Zie ook: <https://nieuwvmbo.nl/nieuweleerweg/>

leerweg ten opzichte van het vorige leerjaar vooral een sterke daling plaats in het profiel *Media, Vormgeving & ICT* (-26,6%), terwijl voor dit profiel de daling in de andere leerwegen relatief klein is.

Verder kunnen we concluderen dat de druk op vestigingen toeneemt door het dalende aantal leerlingen. Dit wordt zichtbaar door een stijging van het aandeel vestigingen met een klein aantal leerlingen, wat ten koste kan gaan van de organiseerbaarheid.

4.1

Aantal scholen en vestigingen: Op niveau van leerweg

Nederland kent in het schooljaar 2019-2020 440 vmbo-scholen met in totaal 912 vestigingen. Nadat het aantal scholen tussen de schooljaren 2014-2015 en 2017-2018 stabiel is gebleven, zien we een lichte daling van het aantal scholen met ingang van het schooljaar 2018/2019 (-5 scholen) en een vergelijkbare daling van het totaal aantal vestigingen. Hoewel het aantal scholen in het laatste jaar met slechts 2 gedaald is, is het aantal vestigingen nog verder afgenomen (-14). Tabel 4.1 laat het aantal vestigingen ook per leerweg zien. Leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg kunnen theoretisch uit 480 vestigingen kiezen (dit aantal is hetzelfde als in het schooljaar 2018-2019). Leerlingen in de kaderberoepsgerichte leerweg hebben 'keuze' uit 491 vestigingen (-10). Leerlingen in de gemengde leerweg hebben de minste keuze (327 vestigingen), maar het aantal vestigingen is ten opzichte van vorig schooljaar licht toegenomen (+4). Ter vergelijking, voor de theoretische leerweg is de keuze groot (582), maar is ook een afname zichtbaar (-7).

TABEL 4.1 Aantal scholen en vestigingen met een bepaalde leerweg, 2017-2018 en 2018-2019

Jaar	Scholen	Vestigingen	Aantal vestigingen			
			vmbo-bl	vmbo-kl	vmbo-gl	vmbo-tl
2017-2018	447	930	489	504	325	592
2018-2019	442	926	480	501	323	589
2019-2020	440	912	480	491	327	582

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

4.2

Aantal scholen en vestigingen: op niveau van profiel

Tabel 4.2 presenteert een overzicht van het aandeel vestigingen per leerweg. Kijken we voor het schooljaar 2019-2020 nader naar het aanbod per profiel, dan zien we dat het aantal vestigingen dat een bepaald profiel aanbiedt varieert tussen de 5 (*Maritiem & Techniek*) en 300 (*Zorg & Welzijn*). Kijken we naar veranderingen tussen de schooljaren 2017-2019 en 2019-2020, dan zien we dat de profielen *BWI* (+4 vestigingen), *D&P* (+13), *Groen* (+4), *HBR* (+2), *MVI* (+2) en *Z&W* (+5) op meer vestigingen aangeboden worden. Een afname in het aantal vestigingen is zichtbaar bij het profiel *E&O* (-14) en *M&T* (-3).

Vestigingen die beroepsgerichte vmbo-opleidingen aanbieden kennen het vaakst een combinatie van alle 3 de leerwegen (vmbo-bl, vmbo-kl en vmbo-gl) of een combinatie van de basisberoepsgerichte en de kaderberoepsgerichte leerweg binnen een vestiging. Het percentage vmbo-bl vestigingen en vmbo-kl vestigingen ligt voor alle profielen dan ook heel dicht bij elkaar, met uitzondering van *Media*, *Vormgeving & ICT* (verschil van 19%-punten) en *Economie & Ondernemen* (verschil van 8%-punten). Opvallend is overigens dat vergeleken met de andere profielen het profiel *Groen* een uitzonderlijke positie kent. Terwijl in de andere profielen (het profiel *MaT* even buiten beschouwing

gelaten gezien het uiterst kleine aantal vestigingen) het percentage dat de gemengde leerweg aanbiedt steeds duidelijk lager ligt dan de andere leerwegen, is dit bij het *Groene* profiel niet het geval: 81% van de scholen die het profiel *Groen* aanbieden heeft een gemengde leerweg. Veelal zijn op scholen die *Groen* aanbieden (en dit in de regel als enige profiel aanbieden) dan ook alle 3 de leerwegen aanwezig.

TABEL 4.2 Aantal en aandeel vestigingen per profiel

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W
Totaal aantal vestigingen 2017-2018	166	285	248	85	89	5	46	95	214	295
Totaal aantal vestigingen 2018-2019	172	298	246	90	90	6	48	95	214	299
Totaal aantal vestigingen 2019-2020	170	298	234	89	91	5	48	92	214	300
% vmbo-bl vestigingen	93	65	82	98	92	100	73	93	91	91
% vmbo-kl vestigingen	93	67	90	98	96	100	92	89	93	92
% vmbo-gl vestigingen	28	58	31	81	23	80	31	26	29	29

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

4.3 Uniek aanbod of regionaal overlap?

Tot nu toe is in dit hoofdstuk aan de orde gekomen wat het aantal scholen is, wat het aantal vestigingen is en in hoeverre vestigingen combinaties van leerwegen aanbieden. In deze paragraaf analyseren we in hoeverre vestigingen een uniek aanbod binnen een regio kennen.

Tabel 4.3 laat een eerste indicatie zien van de spreiding van vestigingen met profielen in Nederland. Van de 489 vestigingen die de basisberoepsgerichte leerweg in het vmbo aanbieden, biedt 57% het profiel Z&W aan. Een viertal andere profielen (BWI, D&P, E&O en PIE) wordt op eveneens minimaal 33% van de vestigingen aangeboden. De profielen *Groen*, *Horeca*, *Bakkerij & Recreatie* en *Mobiliteit & Transport* worden binnen de basisberoepsgerichte leerweg op bijna 1 op de 5 vestigingen aangeboden en voor het profiel *Media*, *Vormgeving & ICT*⁷ geldt dat 7% van de vestigingen dit profiel aanbiedt. De uitzonderlijke situatie van het profiel *Maritiem & Techniek* is wederom zichtbaar. Dit profiel wordt aangeboden door slechts 1% van de vestigingen die de basisberoepsgerichte leerweg aanbiedt. Wat de kaderberoepsgerichte leerweg betreft, zijn de cijfers sterk vergelijkbaar met die van de basisberoepsgerichte leerweg. Tot slot zien we dat een krappe meerderheid van de vestigingen die de gemengde leerweg aanbiedt, ook het profiel *Dienstverlening & Producten* aanbiedt. Dit is in lijn met onze eerdere bevindingen. Daarnaast worden de profielen *Economie & Ondernemen*, *Groen*, *Producersen*, *Installeren & Energie* en *Zorg & Welzijn* op een aanzienlijk deel van de vestigingen aangeboden, terwijl de profielen *Horeca*, *Bakkerij & Recreatie*, *Media*, *Vormgeving & ICT*, *Bouwen*, *Wonen & Installeren* en *Mobiliteit & Transport* op minder dan 1 op de 7 vestigingen aangeboden worden.

⁷ Het profiel MVI mag maar in beperkte mate aangeboden worden en is in veel gevallen gekoppeld aan een school die alleen dit profiel aanbiedt.

TABEL 4.3 Percentage vestigingen met bepaald profiel per leerweg

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Aantal vestigingen
vmbo-bl	33%	41%	40%	18%	18%	1%	7%	18%	41%	57%	489
vmbo-kl	32%	41%	43%	18%	18%	1%	9%	17%	41%	56%	480
vmbo-gl	14%	53%	22%	22%	6%	1%	5%	7%	19%	27%	480

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

Hoe uniek is het aanbod van een vestiging met betrekking tot een bepaalde profiel-leerweg combinatie binnen de eigen regio? Om op deze vraag nader in te gaan presenteert Figuur 4.1 het aandeel vestigingen dat een bepaald profiel binnen een leerweg aanbiedt dat binnen een straal van 10 kilometer geen andere vestiging kent die hetzelfde profiel in deze leerweg aanbiedt. Binnen de basisberoepsgerichte en de kaderberoepsgerichte leerweg zijn er duidelijk een tweetal groepen zichtbaar:

A | Profielen waarin vestigingen relatief vaak een uniek aanbod hebben

Minimaal 50% van de vestigingen die de profielen *Groen*, *Horeca*, *Bakkerij* @ *Recreatie*, *Maritiem* @ *Techniek*, *Media*, *Vormgeving* @ *ICT* of *Mobiliteit* @ *Transport* aanbieden zijn de enige aanbieder in een straal van 10 kilometer om de eigen vestiging heen. Samenwerking tussen vestigingen binnen deze profielen is dan misschien ook minder eenvoudig op te zetten en zou ook ten koste kunnen gaan van de nabijheid voor leerlingen van vestigingen van bepaalde profielen.

B | Profielen waarin vestigingen relatief weinig een uniek aanbod hebben

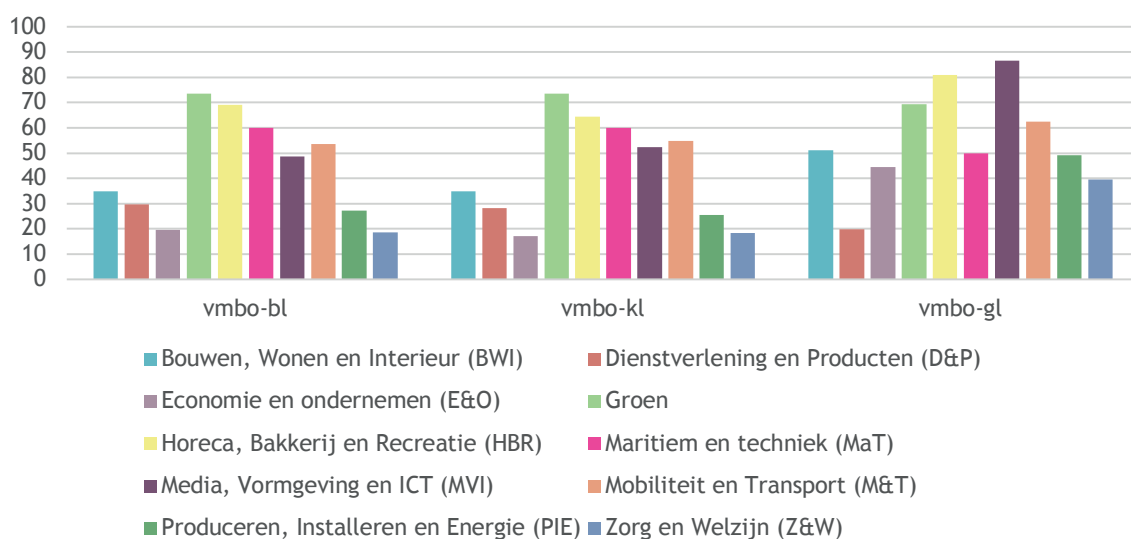
35% of minder van de vestigingen die het profiel *Bouwen*, *Wonen* @ *Interieur*, *Dienstverlening* @ *Producten*, *Economie* @ *Ondernemen*, *Producersen*, *Installeren* @ *Energie* of *Zorg* @ *Welzijn* aanbieden doen dit uniek in een straal van 10 kilometer rond om de eigen vestiging. Met andere woorden, bij deze profielen kennen vestigingen binnen de basisberoepsgerichte leerweg en de kaderberoepsgerichte leerweg vaak een naburige vestiging met hetzelfde aanbod en is samenwerking misschien eenvoudiger en zonder nadelige effecten voor de bereikbaarheid van een profiel voor leerlingen.

Hoewel binnen de gemengde leerweg het aandeel uniek aanbod binnen 10 kilometer gemiddeld iets hoger ligt, zijn de 2 groepen in de regel hier ook zichtbaar. Uitzonderingen zijn daarbij de profielen *Bouwen*, *Wonen* @ *Interieur* (51% uniek aanbod binnen een straal van 10 kilometer) en *Maritiem* @ *Techniek*, maar bij de laatste dient er mee rekening gehouden te worden dat dit profiel op slechts 5 vestigingen in Nederland aangeboden wordt.

Vergeleken met de cijfers van het schooljaar 2018-2019⁸ zijn er weinig opvallende veranderingen op het gebied van uniek aanbod binnen een straal van 10 kilometer. Voor het profiel *Mobiliteit* @ *Transport* is er een stijging van het unieke aandeel binnen vmbo-kl (van 49% naar 55%) en vmbo-gl (van 52% naar 63%). Het profiel *Zorg* @ *Welzijn* binnen vmbo-gl kent ook een opvallende stijging van 33% naar 40% met een uniek aanbod binnen 10 kilometer.

⁸ Zie 'Vernieuwing VMBO: Monitor 2020', https://www.nro.nl/wp-content/uploads/2020/05/03_VMBO-Vernieuwing-Monitor-2020-def-002.pdf.

FIGUUR 4.1 Aandeel vestigingen dat binnen straal van 10km uniek aanbod heeft

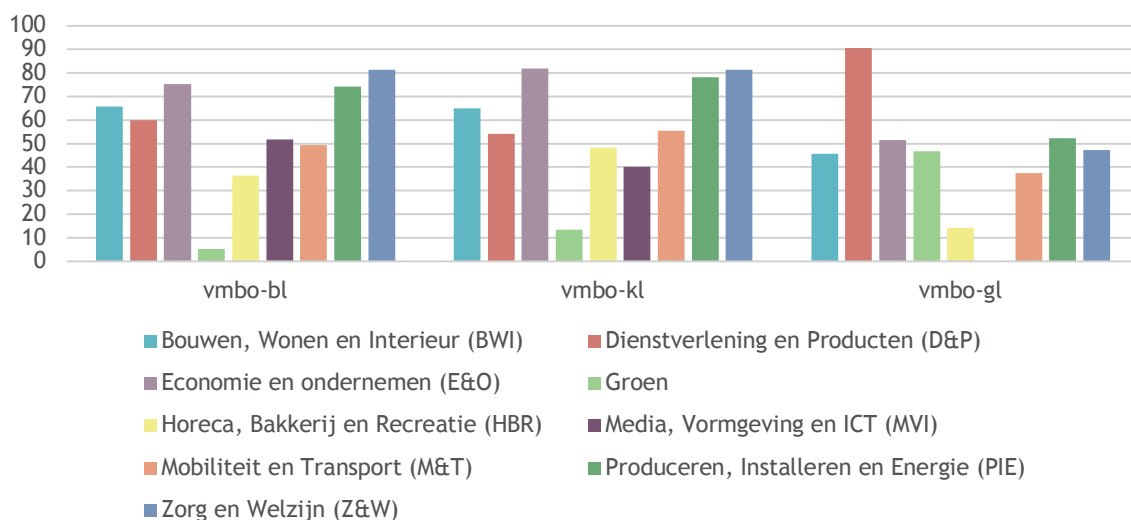
Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

4.4 Dekkend en/of organiseerbaar: Een samenvattend beeld

Op basis van de situatie in het schooljaar 2019-2020 kan geconcludeerd worden dat een flink aandeel van de vestigingen, zeker gezien de demografische ontwikkelingen, in de toekomst verder onder druk komt te staan wat betreft organiseerbaarheid. (Theoretische) oplossingen voor deze druk zijn een stijging van leerlingaantallen, meer financiering voor vmbo, creatieve organisatie van het onderwijs (bv. inzet assistenten), en (verdere) samenwerking, binnen een vestiging tussen leerwegen of tussen naburige vestigingen met dezelfde profielen. Welke van deze oplossingen reëel zijn vanuit het perspectief van vmbo, leerlingen/ouders en de overheid zal in de toekomst moeten blijken. Voor de technische profielen kan de regionale samenwerking, welke in het kader van Sterk Techniekonderwijs tot stand dient te komen, wellicht een oplossing bieden.

In hoeverre is het aandeel naburige vestigingen met hetzelfde profiel afhankelijk van de grootte van vestigingen? Gezien het grote aandeel van vestigingen dat een klein aantal leerlingen binnen een profiel-leerweg combinatie kent (zie hoofdstuk 3.2), is het interessant nog een keer terug te komen op de vraag in welke mate het huidige aanbod mogelijkheden biedt voor nadere samenwerking tussen naburige vestigingen wat betreft het aanbieden van een bepaald profiel binnen een leerweg. Figuur 4.2 laat daarom wederom het aandeel vestigingen zien dat ten minste 1 naburige vestiging binnen een straal van 10 kilometer kent dat dezelfde profiel-leerweg combinatie aanbiedt. In tegenstelling tot Figuur 4.1 leggen we echter dit keer de focus op vestigingen die maximaal 10 leerlingen binnen de profiel-leerweg ingeschreven hebben.

FIGUUR 4.2 Aandeel met niet-uniek aanbod binnen straal van 10 kilometer: kleine vestigingen

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

Het beeld is relatief goed vergelijkbaar tussen de basisberoepsgerichte leerweg en de kaderberoepsgerichte leerweg. De 10 profielen vallen daarbij in een drietal groepen:

A | Veel naburig aanbod

Bij de profielen *Economie & Ondernemen*, *Produceren, Installeren & Energie* en *Zorg & Welzijn* heeft rond de 80% van de kleine vestigingen (minder dan 11 leerlingen in schooljaar 3 binnen een profiel-leerweg combinatie) minimaal 1 naburige vestiging met hetzelfde aanbod binnen een straal van 10 kilometer. Bij de profielen *Bouwen, Wonen & Interieur* en *Dienstverlening & Producten* geldt dit voor minimaal 60% in de basisberoepsgerichte leerweg of 54% (D&P) en 65% (BWI) in de kaderberoepsgerichte leerweg. Voor beide leerwegen is het aandeel in deze categorie in vergelijking tot het schooljaar 2018-2019 opvallend gedaald voor het profiel *Dienstverlening & Producten* (basis van 67% naar 60%, kader van 72% naar 54%), terwijl er in de gemengde leerweg juist een forse stijging is van het aandeel (79% naar 90%). Binnen de gemengde leerweg kent *Zorg & Welzijn* ook een flinke daling van 65% naar 47%.

B | Gemiddeld naburig aanbod

Bij de profielen *Horeca, Bakkerij & Recreatie*, *Media, Vormgeving & ICT* en *Mobiliteit & Transport* heeft tussen de 35 – 60% van de kleine vestigingen minimaal 1 naburige vestiging met hetzelfde aanbod binnen een straal van 10 kilometer. In het schooljaar 2018-2019 kende het profiel met het laagste aandeel (HBR) nog 40% kleine vestigingen met minimaal 1 naburige vestiging met hetzelfde aanbod binnen een straal van 10 kilometer.

C | Weinig naburig aanbod

Bij het profiel *Groen* heeft 5% van de kleine vestigingen binnen de basisberoepsgerichte leerweg en 13% binnen de kaderberoepsgerichte leerweg minimaal 1 naburige vestiging met hetzelfde aanbod binnen een straal van 10 kilometer. Voor de kaderberoepsgerichte leerweg was dat vorig jaar nog 20%. Bij het profiel *Maritiem & Techniek* komt deze 'overlap' niet voor.

We kunnen dan ook concluderen dat, zeker wat de profielen in de groepen A en B betreft, de situatie in het schooljaar 2019-2020 nog aanzienlijke potentie biedt voor 'kleine' vestigingen om binnen een straal van 10 kilometer (al bestaande) samenwerking verder te intensiveren of op te starten. Hierbij moeten we de kanttekening maken dat het de vraag is of dit vanuit de vmbo-scholen ook als een oplossingsrichting wordt gezien. Vanuit dat perspectief spelen natuurlijk ook factoren zoals visie, imago, en 'eigenheid' van een school een rol in de keuze om al dan niet samen te willen werken.

5.1

Beroepsgerichte keuzevakken: een eerste indruk

Omdat scholen zelf hun aanbod aan beroepsgerichte keuzevakken bepalen en de mogelijkheid krijgen om nieuwe beroepsgerichte keuzevakken te ontwikkelen en aan te bieden, kan het (aanbod van) onderwijs flexibeler worden ingericht en zijn scholen in staat om vakken aan te passen aan regionale vragen van vervolgonderwijs en arbeidsmarkt.

Door de invoering van de beroepsgerichte keuzevakken ontstaan meer mogelijkheden voor leerlingen om een meer individuele loopbaan in te richten, zowel in de breedte als in de diepte. Hierdoor ontstaat meer maatwerk en worden leerlingen beter voorbereid op vervolgonderwijs en arbeidsmarkt.

De bovenstaande aannames gaan over flexibel onderwijs en maatwerk. Om te onderzoeken of de gedachtegang achter deze hypothese zich in de praktijk voordoet, kijken we in dit hoofdstuk naar de beroepsgerichte keuzevakken die worden aangeboden. In tegenstelling tot de eerdere hoofdstukken doen we dit op basis van de leerlingen die in het schooljaar 2018-2019 in het vierde leerjaar ingeschreven staan en niet op basis van de leerlingen die in het derde leerjaar ingeschreven staan. De reden hiervoor is dat beroepsgerichte keuzevakken pas geregistreerd worden op het moment dat de leerling eindexamen heeft gedaan. Met andere woorden, de gepresenteerde cijfers hebben betrekking op de geregistreerde eindcijfers van keuzevakken. Als regel geldt daarbij dat leerlingen in de basis- en de kaderberoepsgerichte leerweg minstens 4 beroepsgerichte keuzevakken dienen te volgen. Voor leerlingen in de gemengde leerweg zijn dat minstens 2 beroepsgerichte keuzevakken. Beroepsgerichte keuzevakken worden hierna in dit hoofdstuk benoemd als 'keuzevakken'.

In totaal kent het schooljaar 2018-2019 zo'n 125 keuzevakken en 40 profielmodulen die als keuzevakken aangeboden kunnen worden. Tabel 5.1 toont een overzicht van het aantal keuzevakken waarvan eindcijfers zijn geregistreerd voor de afgelopen 2 schooljaren. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt op basis van de leerweg die de leerling heeft gevolgd. Het aantal afgeronde keuzevakken is lichtelijk toegenomen (met 10 in totaal), met name in de gemengde leerweg. Er worden in het afgelopen schooljaar 378 keuzevakken aangeboden⁹.

⁹ Dit aantal is inclusief modulen van andere profielen die leerlingen als keuzevak kunnen lopen. Het aantal is daarbij natuurlijk aanzienlijk hoger dan het aantal keuzevakken eerder gemeld (165), aangezien een keuzevak waarvan leerlingen in alle drie de leerwegen een examen hebben gedaan 3 keer meetelt.

TABEL 5.1 Aantal keuzevakken waarin examen is afgelegd: totaal en per leerweg

	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W	Totaal
2017-2018											
Basis	19	9	9	14	8	12	12	12	19	12	126
Kader	19	9	9	14	8	12	12	12	19	12	126
Gemengd	17	9	8	14	7	12	10	11	16	12	116
Totaal	55	27	26	42	23	36	34	35	54	36	368
2018-2019											
Basis	19	10	9	14	8	12	12	12	19	12	127
Kader	19	10	9	14	8	12	12	12	19	12	127
Gemengd	19	9	9	14	8	12	12	12	17	12	124
Totaal	57	29	27	42	24	36	36	36	55	36	378

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

Het aan deze rapportage onderliggende databestand laat zien dat in het schooljaar 2018-2019 172.831 examenuitslagen in keuzevakken zijn geregistreerd. Dit zijn bijna 40.000 meer dan in het schooljaar 2017-2018. Keuzevakken worden daarbij in principe aangeboden door een bepaald profiel. Hierbij geldt echter dat keuzevakken van een profiel niet alleen bedoeld hoeven te zijn voor leerlingen van dit profiel (ter verdieping) maar ook kunnen openstaan voor leerlingen van andere profielen (ter verbreding), als een school daarvoor kiest.

Tabel 5.2 laat het aantal toetsen (SE's) zien dat in een keuzevak van een bepaald profiel is gedaan (kolom 2). In kolom 3 staat het aantal toetsen in keuzevakken dat de leerlingen van een bepaald profiel hebben afgelegd (zonder hierbij rekening te houden of het keuzevak in het eigen of een ander profiel is gevolgd), en in kolom 4 staat het aantal toetsen dat leerlingen uitsluitend in hun eigen profiel hebben afgelegd. In totaal zijn er bijvoorbeeld 12.190 toetsen afgelegd in een keuzevak behorende tot het profiel *Bouwen, Wonen & Interieur*. 79% van deze toetsen (9.646) zijn afgelegd door leerlingen die het profiel *Bouwen, Wonen & Interieur* volgen (kolom 5). De overige 21% (2.544) zijn door leerlingen afgelegd die een ander profiel volgen. Uit Tabel 5.2 volgt verder dat voor 9 van de 10 profielen geldt dat 77% of meer van de keuzevakken die leerlingen volgden tot het eigen profiel behoorden (kolom 6). Uitzondering is het profiel *Dienstverlening & Producten*: slechts 24% van de door leerlingen gevolgde keuzevakken behoort tot het eigen profiel. Hierbij doen zich geen grote verschillen voor tussen het schooljaar 2017-2018 en het schooljaar 2018-2019.

TABEL 5.2 Keuzevakken, aanbod per profiel, intern afgelegde toetsen

Profiel	Toetsen aangeboden door profiel	Toetsen afgelegd door leerlingen uit profiel		Toetsen in profiel afgelegd door eigen leerlingen	Toetsen dat leerlingen in eigen profiel afleggen (%)
		Totaal	Binnen eigen profiel		
	2018-2019	2018-2019	2018-2019	2018-2019 (2017-2018)	2018-2019 (2017-2018)
BWI	12190	10639	9646	79 (79)	91 (92)
D&P	11935	33835	8289	69 (75)	24 (25)
E&O	33350	23579	19446	58 (63)	82 (88)
Groen	20585	25061	19202	93 (92)	77 (84)
HBR	15181	9333	8235	54 (60)	88 (91)
MaT	1014	1072	933	92 (97)	87 (94)
MVI	9927	5148	4061	41 (39)	79 (79)
M&T	6652	5997	5201	78 (79)	87 (90)
PIE	17669	17551	14967	85 (89)	85 (86)
Z&W	44328	40589	32609	74 (78)	80 (79)

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

5.2

Beroepsgerichte keuzevakken: een samenvattend beeld

Op basis van de twee indicatoren besproken in de voorafgaande paragraaf, geven we in Figuur 5.1 een samenvattend beeld. Hierbij hanteren we binnen dit rapport een onderscheid in de opzet van keuzevakken in 'Exclusief versus Inclusief' aan de ene kant en 'Veel verbreding versus Weinig verbreding' aan de andere kant. 'Exclusief versus Inclusief' is daarbij gebaseerd op de vraag of de aan een bepaald profiel gekoppelde beroepsgerichte keuzevakken relatief weinig of relatief vaak door leerlingen van andere profielen gevolgd worden. 'Veel verbreding versus weinig verbreding' stelt de vraag of leerlingen van een bepaald profiel relatief vaak of relatief weinig beroepsgerichte keuzevakken buiten de aan het eigen profiel gekoppelde beroepsgerichte keuzevakken volgen.

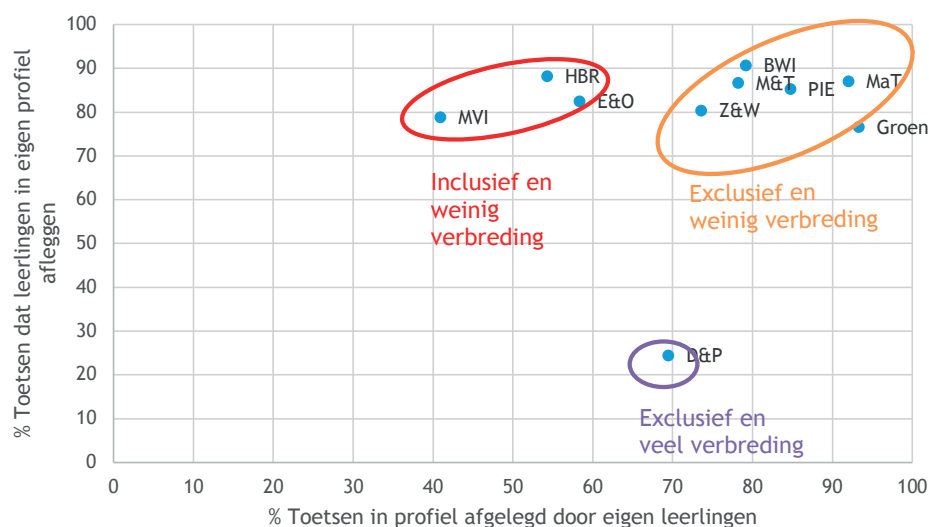
De 10 profielen kunnen daarbij in een drietal groepen onderscheiden worden:

1 | Exclusief en weinig verbreding

Deze groep omvat de profielen *Maritiem* & *Techniek*, *Groen*, *Producersen*, *Installeren* & *Energie*, *Mobiliteit* & *Transport*, *Bouwen*, *Wonen* & *Interieur* en *Zorg* & *Welzijn*:

- De door deze profielen aangeboden keuzevakken zijn relatief exclusief voor leerlingen van deze profielen.
- Een relatief klein deel van de leerlingen kijkt tijdens een keuzevak buiten het eigen profiel.

FIGUUR 5.1 Opzet keuzevakken

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

2 | Inclusief en weinig verbreding

Deze groep omvat de profielen *Economie & Ondernemen*, *Horeca*, *Bakkerij & Recreatie en Media*, *Vormgeving & ICT*:

- De door deze profielen aangeboden keuzevakken worden relatief vaak door ‘externe’ leerlingen gevolgd ter verbreding van hun opleiding.
- Een relatief klein deel van de leerlingen kijkt tijdens een keuzevak buiten het eigen profiel.

3 | Exclusief en veel verbreding

Deze groep omvat het profiel *Dienstverlening & Producten*:

- De door deze profielen aangeboden keuzevakken zijn relatief exclusief voor leerlingen van deze profielen.
- Een groot deel van de leerlingen kijkt tijdens een keuzevak buiten het eigen profiel.

Een vergelijking met de situatie in het schooljaar 2017-2018 laat zien dat zich in dit samenvattend beeld geen grote wijzigingen hebben voorgedaan.

Tot slot staan we nog kort stil bij de vraag van welke profielen jongeren een keuzevak kiezen als ze buiten het eigen profiel een keuzevak volgen. Tabel 5.3 laat per profiel zien welk aandeel keuzevakken van welk profiel gekozen zijn. De diagonale laat vanzelfsprekend zien welk aandeel van de jongeren die een geëxamineerd keuzevak kennen dit binnen het eigen profiel heeft gevolgd.

Tabel 5.3 laat een aantal conclusies toe:

- We vinden in elk profiel leerlingen die een keuzevak van het profiel *Economie & Ondernemen* hebben gevolgd. Hetzelfde geldt voor keuzevakken van het profiel *Zorg & Welzijn*.

- Leerlingen die 1 van de 5 technische profielen volgen, kiezen bij keuzevakken buiten het eigen profiel (naast een keuzevak uit het profiel *Economie & Ondernemen*) bijna altijd voor een keuzevak in één van de andere technische profielen.
- Vanuit de niet-technische profielen volgen de leerlingen van het profiel *Dienstverlening & Producten* het vaakst een keuzevak in een technisch profiel: 18% volgt een keuzevak in een technisch profiel. Het vaakst wordt hierbij een keuzevak binnen het profiel *Media, Vormgeving & ICT* gevolgd.
- De leerlingen van het profiel *Dienstverlening & Producten* kennen het meest diverse pallet aan keuzevakken. Zij volgen in 8 van de 9 andere profielen keuzevakken. Leerlingen van het profiel *Groen* volgen in 7 van de 9 andere profielen en leerlingen van het profiel *Zorg & Welzijn* in 6 van de 9 andere profielen een keuzevak, evenals de profielen *Productie, Installeren & Energie* en *Media, Vormgeving & ICT*.

TABEL 5.3 Verdeling van keuzevakken per profiel (%)

Profiel	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	MaT	MVI	M&T	PIE	Z&W
BWI	91	3	1	0	0	0	2	1	5	1
D&P	1	24	3	3	1	0	4	1	2	3
E&O	2	22	82	7	4	2	9	2	2	8
Groen	0	2	0	77	0	0	0	0	0	1
HBR	0	9	4	3	88	1	2	0	0	5
MaT	0	0	0	0	0	87	0	0	0	0
MVI	2	11	2	2	0	0	79	0	1	1
M&T	1	1	0	1	0	9	0	87	3	0
PIE	2	3	0	3	0	0	1	7	85	0
Z&W	1	24	8	4	5	1	2	1	1	80
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

5.3 Beroepsgerichte keuzevakken: conclusie

De verwachting is dat door het flexibel aanbieden van beroepsgerichte keuzevakken leerlingen in sterkere mate de mogelijkheid hebben om zich breder te oriënteren en meer individuele loopbanen in te richten, zowel in de breedte als in de diepte. Daarnaast kunnen keuzevakken die in een ander profiel gevolgd worden jongeren stimuleren om in de overgang van vmbo naar mbo ook een switch van richting te maken, bijvoorbeeld vanuit een niet-technisch vmbo-profiel naar een technische mbo-opleiding. Hierbij moeten enkele kanttekeningen geplaatst worden. Keuzevakken lenen zich bijvoorbeeld niet altijd voor leerlingen buiten het betreffende profiel. Zo bestaan bijvoorbeeld keuzevakken uit het profiel *Bouwen, Wonen & Interieur* vooral uit verdieping van het vak, terwijl over het algemeen bij keuzevakken uit een profiel als *Media, Vormgeving & ICT* minder voorkennis is vereist. Dit maakt een switch van richting niet altijd even eenvoudig. Daarnaast komt het bij sommige scholen voor dat bepaalde profielen keuzevakken verplicht stellen, zoals 'voorkomen van ongevallen en EHBO' in het profiel *Zorg & Welzijn*, of 'ondernemen' in *Economie & Ondernemen*, waardoor er minder ruimte voor verbreding van het profiel bestaat. Maar ook van belang is hoe ver

de leerlingen al zijn in hun keuzeproces, wat sterk kan verschillen tussen de profielen. In dat geval is verdieping van het profiel relevanter.

Op basis van de beschikbare data kunnen enkele hoofdbevindingen afgeleid worden. Met uitzondering van de leerlingen in het profiel *Dienstverlening & Producten* zien we relatief weinig leerlingen die in het kader van keuzevakken buiten het eigen profiel ervaringen opdoen. De opzet van de profielen en de keuzevakken lijkt dan ook in eerste instantie ervoor te zorgen dat leerlingen vooral verdieping en minder verbreding ervaren. Als leerlingen buiten het eigen profiel een keuzevak volgen, zien we dat keuzevakken in het profiel *Economie & Ondernemen* breed gevolgd worden. Interessant is om verder vast te stellen dat vanuit een niet-technisch profiel een 'uitstapje' naar een technisch profiel in de regel een 'uitstapje' naar het profiel *Media, Vormgeving & ICT* betekent, en dat leerlingen die 1 van de 5 technische profielen volgen indien ze buiten het eigen profiel een keuzevak volgen dit in een ander technisch profiel doen. Hierbij doen zich in vergelijking met het schooljaar 2017-2018 geen grote veranderingen voor.

Als gevolg van de prominente plek van LOB binnen het onderwijs en meer mogelijkheden tot maatwerk, raken leerlingen enthousiaster en meer gemotiveerd, wat een positieve invloed heeft op hun studieresultaten. Dit is één van de hypothesen achter de Vernieuwing Vmbo. We vertalen deze hypothese nader naar de centrale vraag “Hoe succesvol verlopen de onderwijsloopbanen van de vmbo-leerlingen?” Hierdoor verbreden we de hypothese. Daarbij speelt een rol dat, zoals in deze paragraaf zal worden besproken, de studieresultaten (diplomarendement) al voorafgaand aan de vernieuwing (uiterst) goed zijn en het de vraag is of de vernieuwing daar nog een verdere positieve invloed op kan hebben. Eerder is het dan ook van belang om te monitoren of de vernieuwing niet tot één ongewenst negatief effect leidt. We analyseren dit in een aantal stappen. In eerste instantie analyseren we wat de eerstvolgende vervolgstappen zijn van de leerlingen die we eerder in het rapport in het derde leerjaar opgepakt hebben. Stromen zij door naar het vierde leerjaar of blijven zij zitten? Indien ze doorstromen, stromen ze door in hetzelfde profiel of wisselen ze van profiel? Dit zijn de centrale vragen in Paragraaf 6.1. In Paragraaf 6.2 leggen we de focus vervolgens op de vierdejaarsleerlingen. Wat is het diplomarendement van deze groep, met welke cijfers sluiten ze het vmbo af en waar stromen ze naartoe na het verlaten van het vmbo?

6.1

Vmbo leerjaar 3: wat is het vervolg

Tabel 6.1 laat om te beginnen het aandeel derdejaarsleerlingen per schooljaar zien dat in het eerstvolgende leerjaar in leerjaar 4 ingeschreven staat. Voor de kaderberoepsgerichte en gemengde leerwegen ligt het percentage net boven de 90%, terwijl de basisberoepsgerichte en theoretische leerwegen hier net onder liggen. Bij de basisberoepsgerichte leerweg is het doorstroompercentage 85%, maar het aandeel is over de jaren heen wel stabiel. Verder laat Tabel 6.1 zien in hoeverre de doorstroom van derdejaarsleerlingen binnen een leerweg verschilt tussen de profielen.

TABEL 6.1 Vervolg na leerjaar 3: per leerweg en profiel

Profiel	Leerjaar 3	Leerjaar 4: Totaal	(Zelfde leerweg, zelfde profiel)	Geen vmbo	Aantal
Basisberoepsgerichte leerweg	%	%	%	%	
Totaal	6	85	(80)	9	18632
BWI	5	88	(82)	7	1310
D&P	6	84	(79)	10	3753
E&O	7	79	(74)	14	2040
Groen	4	90	(89)	6	2604
HBR	8	83	(80)	9	960
MaT	6	82	(79)	12	102
MVI	6	88	(80)	6	376
M&T	7	81	(76)	12	667
PIE	7	85	(80)	8	1934
Z&W	7	84	(80)	9	4472
Kaderberoepsgerichte leerweg	%	%	%	%	
Totaal	5	92	(86)	3	29478
BWI	4	94	(82)	2	1714
D&P	5	92	(85)	3	6746
E&O	6	90	(84)	4	4264
Groen	5	93	(88)	2	3414
HBR	5	91	(83)	4	1413
MaT	6	88	(86)	6	103
MVI	7	90	(85)	3	913
M&T	5	91	(80)	4	880
PIE	4	93	(85)	3	2832
Z&W	3	94	(89)	3	6982
Gemengde leerweg	%	%	%	%	
Totaal	6	92	(67)	2	16192
BWI	5	94	(59)	2	395
D&P	7	91	(63)	1	9178
E&O	7	90	(56)	3	1270
Groen	5	93	(87)	2	2203
HBR	10	86	(62)	3	235
MaT	1	96	(92)	3	72
MVI	4	94	(80)	2	335
M&T	8	91	(74)	1	124
PIE	6	92	(66)	1	669
Z&W	5	94	(69)	1	1513
Theoretische leerweg*	%	%		%	
Totaal	9	88	(86)	3	39552

* exclusieve vakmanschap-/beroepsroute. Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

Basisberoepsgerichte leerweg

Binnen de basisberoepsgerichte leerweg zien we relatief grote verschillen tussen de profielen:

- Bijna 9 op de 10 leerlingen van de profielen Bouwen, Wonen & Interieur, Groen en Media, Vormgeving en ICT zit in het eerstvolgende leerjaar in leerjaar 4. Hiertegenover staat dat dit aandeel ‘slechts’ zo’n 79-82% is bij de profielen *Maritiem & Techniek*, *Mobiliteit & Transport* en *Economie & Ondernemen*. Het aandeel leerlingen bij deze profielen dat na leerjaar 3 niet meer in het vmbo zit is relatief hoog (ook vergeleken met andere leerwegen) met 12-14%. Wel is het belangrijk om vast te stellen dat het profiel *Maritiem & Techniek* ‘slechts’ 102 derdejaarsleerlingen kent. Daarnaast dient opgemerkt te worden dat ongediplomeerde uitstroom niet direct tot voortijdig schoolverlaten leidt: het gros van deze groep jongeren blijft in het onderwijs. Voorbeelden hiervan zijn het speciaal onderwijs, of doorstroom naar entree-opleidingen in het mbo.

Kaderberoepsgerichte leerweg

- Binnen de kaderberoepsgerichte leerweg stroomt minimaal 88% (*Maritiem & Techniek*) tot zelfs 94% (*Bouwen, Wonen & Interieur* en *Zorg & Welzijn*) door naar het vierde leerjaar.
- Het aandeel dat niet meer in het vmbo is ingeschreven, is met uitzondering van het profiel *Maritiem & Techniek* (6%) bij alle profielen maximaal 4%.

Gemengde leerweg

- Voor elk profiel binnen de gemengde leerweg ligt het doorstroompercentage boven de 90%, met uitzondering van het profiel *Horeca, Bakkerij & Recreatie* (86%). Opvallend is dat het percentage dat in leerjaar 3 blijft zitten bovengemiddeld ligt voor dit profiel binnen deze leerweg (10%).
- Het aandeel dat niet meer in het vmbo is ingeschreven, is binnen de gemengde leerweg laag (niet hoger dan 3%).

Leerlingen die de ‘koninklijke’ weg bewandelen stromen door naar het vierde leerjaar. De vraag is daarbij of ze binnen dezelfde leerweg binnen hetzelfde profiel blijven. Tabel 6.1 laat zien dat het gros van de leerlingen ‘trouw’ blijft aan de leerweg en het profiel, met name onder de leerlingen in de basisberoepsgerichte en de kaderberoepsgerichte leerweg: het aandeel is voor de basisberoepsgerichte leerweg 80%, en voor de kaderberoepsgerichte (en theoretische) leerweg zelfs 86%. Daarbij doen zich ook geen grote verschillen tussen de profielen voor: enkel opmerkelijk zijn de hogere percentages voor *Groen* (87-89%)¹⁰ in alle leerwegen en *Zorg & Welzijn* in de kaderberoepsgerichte leerweg (89%). Anders is de situatie onder de leerlingen van de gemengde leerweg. Het aandeel leerlingen dat doorstroomt en tegelijk ‘trouw’ blijft aan de gemengde leerweg en het eerder gekozen profiel is bij 7 van de 10 profielen minder dan 75%. Voor *Bouwen*,

¹⁰ Hierbij dient opgemerkt te worden dat het profiel *Groen* in de regel op scholen aangeboden wordt die alleen dit profiel aanbieden. Een wissel in profiel betekent dan ook dat een wissel van school dient plaats te vinden.

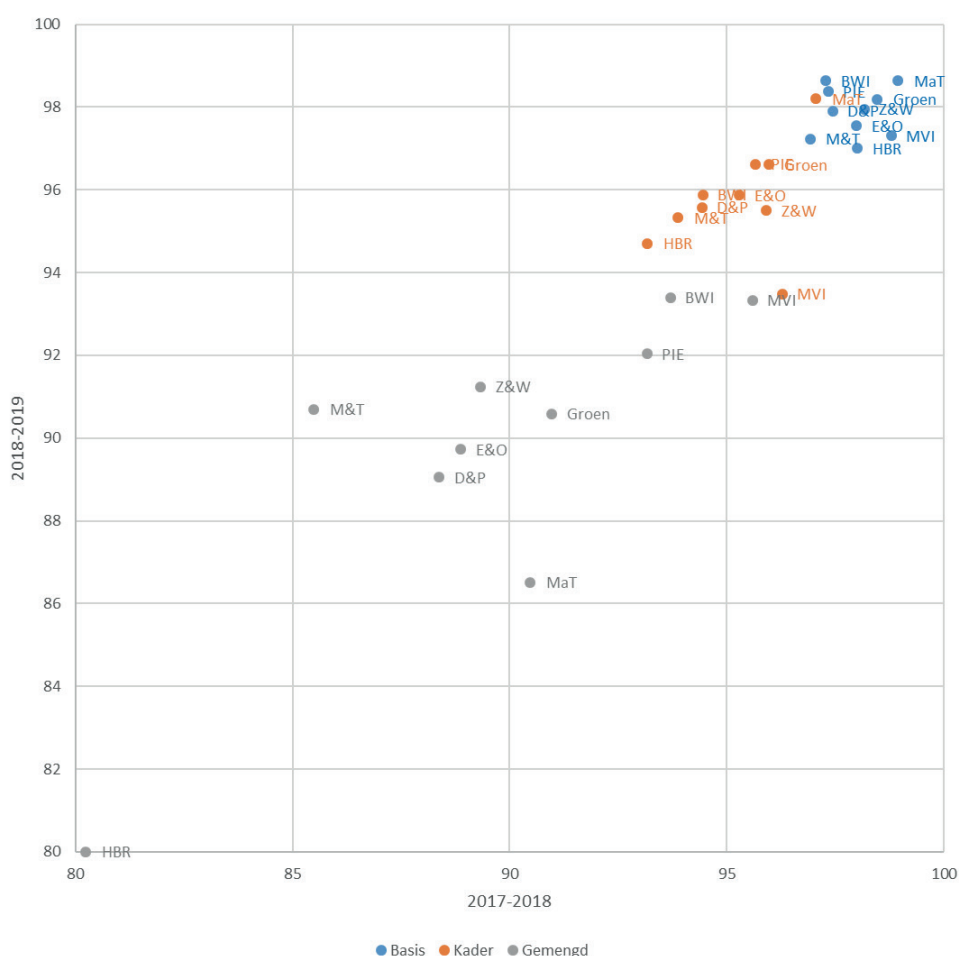
Wonen & Interieur en *Economie & Ondernemen* is dit binnen deze leerweg zelfs beneden de 60%. Maar ook in het qua leerlingenaantallen grootste profiel (*Dienstverlening & Producten*) verlaat bijna een op de vier leerlingen bij de overgang naar het vierde leerjaar het eerder gevolgde profiel binnen de gemengde leerweg. Hierbij dient echter opgemerkt te worden dat het gros van de leerlingen dat niet binnen dezelfde leerweg en binnen hetzelfde profiel doorstroomt een switch naar de theoretische leerweg maakt en daarbij automatisch niet meer in hetzelfde profiel zal verblijven.

6.2 Vmbo leerjaar 4: wat is het vervolg

Aan het einde van het vierde leerjaar stroomt het merendeel van de vmbo-leerlingen door naar een vervolgstudie in het mbo dan wel havo. Voordat we stil staan bij de keuzes die de leerlingen maken aangaande het type vervolgonderwijs en de opleidingssector in het vervolgonderwijs, staan we kort stil bij het diplomarendement en de cijfers waarmee leerlingen het vmbo afsluiten. Het diplomarendement, zoals hieronder besproken, betreft een smalle blik op onderwijssucces. We leggen de focus namelijk op de groep leerlingen die aan het eindexamen deelnemen. Leerlingen die zonder aan het eindexamen deel te nemen doorstromen naar een vervolgopleiding laten we hier buiten beschouwing. We pakken ze weer op als we kijken naar welke vervolgopleiding leerlingen doorstromen. Kijken we in eerste instantie op het niveau van leerweg wat het diplomarendement is (geslaagde leerlingen als aandeel van alle leerlingen die aan het eindexamen hebben deelgenomen), dan vinden we dat dit in het schooljaar 2018-2019 varieert tussen de 90% (gemengde leerweg) en 98% (basisberoepsgerichte leerweg). Het is dan ook de vraag in hoeverre onze eerder gepresenteerde hypothese te testen valt, namelijk dat als gevolg van de prominente plek van LOB binnen het onderwijs en meer mogelijkheden tot maatwerk leerlingen enthousiaster raken en meer gemotiveerd worden, wat een positieve invloed heeft op hun studieresultaten kan hebben. Immers, het diplomarendement is en was in de 3 eerdere schooljaren hoog. De vraag is dan misschien ook eerder in hoeverre de vernieuwing het hoge diplomarendement in stand kan houden en er geen ongewenste negatieve effecten op de studieresultaten kent.

In Figuur 6.1 presenteren we voor het schooljaar 2017-2018 en 2018-2019 het diplomarendement per leerweg en profiel. In Figuur 6.1 is te zien dat het diplomarendement in het schooljaar 2018-2019 niet veel afwijkt van het voorgaande jaar voor de meeste profielen. Voor alle profielen geldt dat het rendement het hoogst is bij de basisberoepsgerichte leerweg en het laagst bij de gemengde leerweg. Zeker wat de basisberoepsgerichte en de kaderberoepsgerichte leerweg betreft zijn daarnaast geen echte verschillen tussen de 10 profielen zichtbaar. Bij de gemengde leerweg is iets meer variëteit zichtbaar. In het profiel *Horeca, Bakkerij & Recreatie* slaagt 80% van de aan het eindexamen deelnemende leerlingen, terwijl dit in de profielen *Media, Vormgeving & ICT* en *Bouwen, Wonen & Interieur* 93% is.

FIGUUR 6.1 Diplomarendement per profiel: Schooljaar 2017-2018 en 2018-2019

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

Naast het diplomarendement kunnen ook de eindexamencijfers een beeld geven van het effect van de vernieuwing op de studieresultaten van leerlingen. In de bijlage wordt een overzicht van eindexamencijfers per leerweg en profiel getoond in Tabel B.6.1., inclusief de ontwikkeling van de cijfers in de afgelopen 3 jaar. De examencijfers zijn in de afgelopen 3 jaren constant gebleven voor alle leerwegen. Binnen de leerwegen zien we tussen de profielen ook geen opvallende verschillen optreden. Vergelijkbaar met het diplomarendement kunnen we dus hier vaststellen dat er nog geen duidelijke positieve impact en misschien nog belangrijker, zeker geen negatief effect van de vernieuwing zichtbaar is.

Diplomarendement en eindexamencijfers zijn één manier om te kijken hoe de vernieuwing uitpakt. Een bredere aanpak is door te kijken wat de vervolgstappen zijn van leerlingen na het vierde leerjaar, onafhankelijk of ze het vmbo-diploma behaald hebben of niet. Om te beginnen laat Tabel 6.2 per leerweg voor de schooljaren 2015-2016 tot en met 2018-2019 de vervolgbestemming van de leerlingen zien. Wat de basisberoepsgerichte leerweg betreft zien we dat 3 op de 4 leerlingen in het eerstvolgende leerjaar in het mbo-bol ingeschreven staan. Nog eens meer dan 1 op de 6 volgt een opleiding in het mbo-bbl. Hierbij doen zich geen grote wijzigingen in de onderzochte periode voor: enkel het percentage mbo-bbl inschrijvingen is lichtelijk

gestegen naar 18%. Rond de 4% is nog een keer in het vmbo ingeschreven (dit betreft deels zittenblijvers, maar zeker ook leerlingen die proberen een vmbo-diploma op hoger niveau te behalen) en nog eens zo'n 3-5% kent geen geldige inschrijving in het onderwijs dan wel is ingedeeld in de groep 'overige'.

TABEL 6.2 Vervolgstappen van vierdejaarsleerlingen (%)

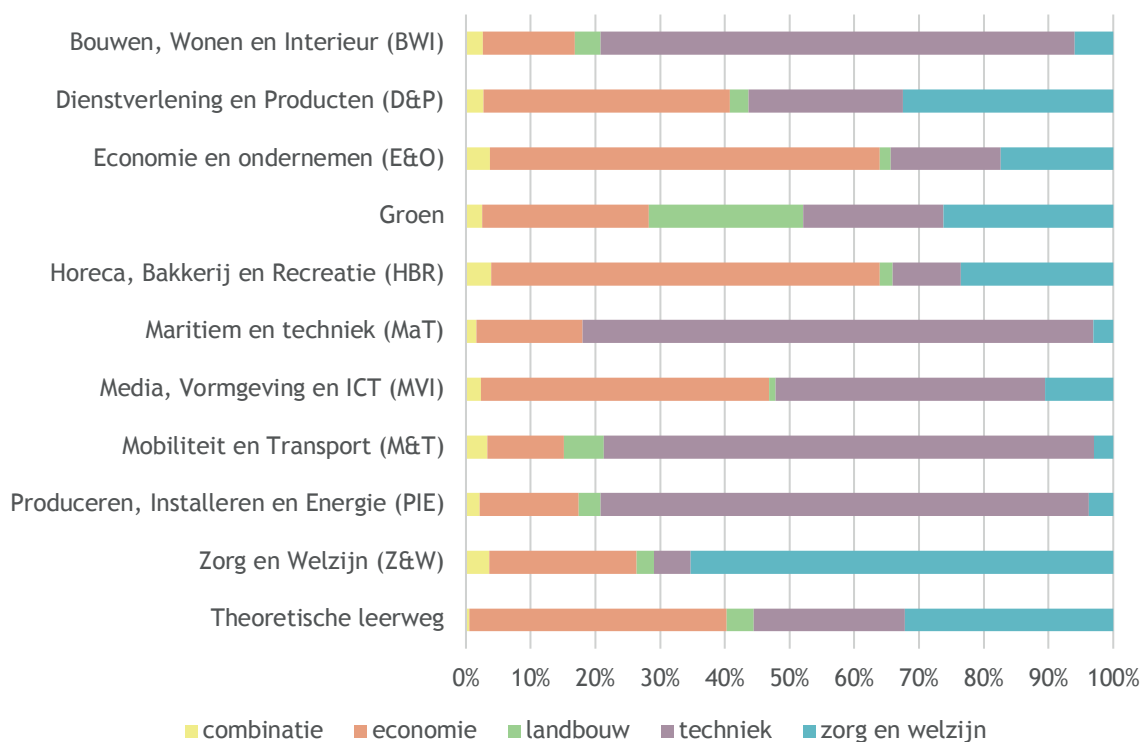
	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
	Basisberoepsgerichte leerweg				Gemengde leerweg			
Vmbo	4	5	4	4	6	7	8	8
Havo					3	3	3	3
Mbo-bol	75	74	76	74	83	83	81	80
Mbo-bbl	15	16	16	18	5	5	5	6
Niet geldig	5	4	4	3	1	1	1	1
Overig	1	1	1	0	1	1	1	2
	Kaderberoepsgerichte leerweg				Theoretische leerweg			
Vmbo	4	4	3	4	4	4	5	5
Havo	0	0	0	0	15	16	16	15
Mbo-bol	84	84	85	83	75	75	73	74
Mbo-bbl	9	10	10	10	2	2	2	2
Niet geldig	2	2	2	2	2	1	1	1
Overig	0	0	0	0	2	2	2	2

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

Ook onder de leerlingen van de kaderberoepsgerichte leerweg zien we geen veranderingen over de tijd. In vergelijking met de basisberoepsgerichte leerweg is het aandeel dat in het mbo-bol instroomt iets hoger en het aandeel dat in het mbo-bbl instroomt lager. De andere groepen zijn sterk vergelijkbaar. Het aandeel dat een mbo-bol opleiding volgt is in de gemengde leerweg goed vergelijkbaar met de kaderberoepsgerichte leerweg. Zo'n 3% van de leerlingen van de gemengde leerweg stroomt door naar de havo, wat iets minder is dan de doorstroom naar het mbo-bbl. De groep die nog een keer in het vmbo ingeschreven staat (dit betreft deels zittenblijvers, maar zeker ook leerlingen die proberen een vmbo-diploma op TL niveau te behalen)) is daarentegen iets groter dan bij de basisberoepsgerichte en de kaderberoepsgerichte leerweg. Tot slot zien we dat ongeveer 1 op de 6 leerlingen van de theoretische leerweg de overstap naar de havo heeft gemaakt en dat 3 op de 4 leerlingen een mbo-bol opleiding volgen. Ook wat de gemengde leerweg en de theoretische leerweg betreft zien we daarbij geen wijzigingen over de jaren heen.

Eerder hebben we al laten zien dat leerlingen binnen het vmbo bij de overgang van leerjaar 3 naar leerjaar 4 in de regel trouw blijven aan hun eerste profielkeuze. Maar de vraag is in hoeverre ze dan ook kiezen voor een mbo-opleiding in het verlengde van deze profielkeuze. Om hier inzicht in te krijgen presenteert Figuur 6.2 per profiel (zonder onderverdeling in leerwegen) het aandeel jongeren dat voor een bepaalde mbo-sector kiest. We onderscheiden daarbij 4 sectoren, namelijk *Economie*, *Techniek*, *Groen*, en *Zorg & Welzijn*. Daarnaast geven we het aandeel weer dat een opleiding volgt dat een combinatie van sectoren omvat.

FIGUUR 6.2 Doorstroom sector binnen mbo (%)

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

Van de technische profielen *Bouwen, Wonen & Interieur* (73%), *Produceren, Installeren & Energie* (75%), *Mobiliteit & Transport* (76%) en *Maritiem & Techniek* (79%) stroomt een duidelijke meerderheid door naar de sector *Techniek* in het mbo. Maar ook vanuit andere profielen wordt voor een groot deel ‘recht door’ gestoken; zo gaat vanuit *Zorg & Welzijn* 65% naar *Zorg & Welzijn* op het mbo en vanuit *Economie & Ondernemen* gaat 60% naar *Economie*. Instroom in het mbo vanuit de profielen *Groen* en *Dienstverlening & Producten*, en vanuit de theoretische leerweg laat een meer gemêleerd beeld zien. Zo stroomt zo’n 26% van de leerlingen van het profiel *Groen* door naar een groene mbo-opleiding en een vergelijkbaar aandeel naar de andere 3 mbo-sectoren. Vanuit *Dienstverlening & Producten* stroomt bijna 40% door naar het mbo *Economie*, 1 op de 3 naar een *Zorg & Welzijn* opleiding en bijna 1 op de 4 naar een technische mbo-opleiding. Ten opzichte van vorig jaar zijn de verhoudingen nauwelijks veranderd¹¹.

¹¹ In hoeverre de vernieuwing van het vmbo bijdraagt aan minder switchgedrag binnen het mbo alsmede minder uitval in het mbo zal in de toekomstige monitor rapportage alsmede de eindevaluatie uitgebreid aan bod komen.

6.3 Studieresultaten: conclusie

In het voorliggende hoofdstuk stonden de vervolgstappen van de vmbo derdejaarsleerlingen centraal. De hoofdconclusie is dat zich hier weinig tot geen veranderingen ten opzichte van eerdere schooljaren voordoen. De analyses laten verder zien dat:

- De doorstroom van leerjaar 3 naar leerjaar 4 als hoog getypeerd kan worden.
- Het gros van de leerlingen bij de overstap van leerjaar 3 naar leerjaar 4 ‘trouw’ blijft aan het eerder gekozen profiel.
- Op alle niveaus het diplomarendement (geslaagde leerlingen als aandeel van de leerlingen die aan het eindexamen hebben deelgenomen) hoog was en hoog is, en dat daar niet echt verschillen tussen de 10 profielen zichtbaar zijn.
- Doorstroom naar het mbo in de regel binnen verwante opleidingen plaatsvindt en het niveau van de vervolgopleiding meestal overeenkomt met wat de gevolgde vmbo-leerweg beoogt.

In het kader van de landelijke VO-Monitor, uitgevoerd door het CBS in samenwerking met het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), wordt jaarlijks aan oud-leerlingen gevraagd om hun vmbo-opleiding te evalueren. Het gaat hierbij niet alleen om het beoordelen van de opleiding op inhoudelijk vlak, maar ook om het beoordelen van de toekomstperspectieven die al dan niet mogelijk worden gemaakt door de gevolgde opleiding. Voorbeelden hiervan zijn voorbereiding op het vervolgonderwijs en de aansluiting hiervan op de gevolgde vmbo-opleiding. Alles samengenomen ontstaat er een beeld van hoe tevreden oud-leerlingen zijn wat betreft hun gevolgde leerwegen en de mate waarin deze leerwegen erin slagen om leerlingen op de toekomst voor te bereiden.

In de vorige editie van deze monitor konden nog geen conclusies worden getrokken die betrekking hebben op de vernieuwingen binnen het vmbo, aangezien de bevroegde oud-leerlingen in deze lichting hun diploma hebben behaald in het schooljaar 2016/2017 en dus voor het overgrote deel geen profielvakken hebben gevolgd die in het schooljaar 2016/2017 zijn ingevoerd. Daarom viel er binnen de context van de nieuwe profielen nog geen conclusie te trekken wat betreft de evaluaties van oud-leerlingen. In deze editie zijn wel deels oud-leerlingen bevroegd die profielvakken hebben gevolgd, waardoor in dit hoofdstuk via vergelijking zal kunnen worden vastgesteld in hoeverre de mening van gediplomeerde vmbo-leerlingen veranderd is met de invoering van profielen.

De in de navolgende paragrafen gepresenteerde resultaten zijn gebaseerd op basis van de VO-Monitor 2018 (gediplomeerden schooljaar 2016-2017) en de VO-Monitor 2019 (gediplomeerden schooljaar 2017-2018). In totaal hebben aan deze twee metingen van de VO-Monitor bijna 7000 gediplomeerden van het vmbo deelgenomen, wat neerkomt op een response van zo'n 30%. Ruim 1.600 van de respondenten heeft het vmbo via een profiel gevolgd en afgerond. De meerderheid van de respondenten heeft het vmbo dan ook nog steeds via afdelingsvakken gevolgd.

7.1

Evaluatie van inhoud opleiding

Om een beeld te vormen van de actualiteit en de mate waarin vmbo-opleidingen de betrokkenheid van leerlingen aanwakkert, is aan oud-leerlingen gevraagd in hoeverre zij het eens zijn met stellingen die de opleiding omschrijven. Uit Tabel 7.1 komt naar voren dat ongeveer de helft van de bevroegde oud-leerlingen de gevolgde opleiding als 'aantrekkelijk om te volgen' beschouwt (eens/helemaal eens). De beoordeling op aantrekkelijkheid van de opleiding laat daarbij een verschil zien tussen oud-leerlingen die het onderwijs in afdelingsvakken of in profielen gevolgd hebben: de beoordeling onder de oud-leerlingen van profielen ligt iets hoger, en dan met name bij de basisberoepsgerichte leerweg (+10%-punten). Dezelfde ontwikkeling kan worden geconstateerd bij de beoordeling op de actualiteit van de opleiding. Naast een duidelijk hogere beoordeling onder profielen bij de basisberoepsgerichte leerweg (53% onder oud-leerlingen van profielen is het eens of helemaal eens met de stelling dat de opleiding

inspeelde op de actualiteit, vergeleken met slechts 35% onder de oud-leerlingen van afdelingsvakken) ligt de beoordeling hier ook hoger bij de kaderberoepsgerichte leerweg (56% versus 45%). Het bredere karakter van de profielen en het aanbod aan keuzevakken heeft mogelijk de actualiteit van de opleidingen bevorderd.

Bij de gemengde leerweg zien we nog niet veel veranderingen. Het beeld wordt echter anders als we kijken naar de beoordeling van het niveau van de opleiding. Het percentage oud-leerlingen dat het (helemaal) eens is met de stelling “Het niveau van de opleiding was uitdagend” verschilt niet sterk binnen de basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen wat de oud-leerlingen van afdelingsvakken en de oud-leerlingen van profielen betreft, maar er is wel een duidelijke verschil van 11%-punten zichtbaar bij de gemengde leerweg (43% van de oud-leerlingen in de afdelingsvakkenstructuur is het hiermee eens tegenover ‘slechts’ 32% van de oud-leerlingen van profielen). In de komende jaren is het van belang om te monitoren of deze daling zich zal voortzetten.

TABEL 7.1 Beoordeling oud-leerlingen over inhoud vmbo-opleiding

Profiel			BL	KL	GL	TL
Inhoud opleiding						
De opleiding was aantrekkelijk om te volgen	Afdelingsvakken	% (Helemaal) eens	45*	52	48*	49
	Profielen		55	53	54	
De opleiding speelde in op de actualiteit	Afdelingsvakken	% (Helemaal) eens	35*	45*	51	53
	Profielen		53	56	56	
Het niveau van de opleiding was uitdagend	Afdelingsvakken	% (Helemaal) eens	34	40	43*	35
	Profielen		36	37	32	

Bron: VO-Monitor 2018/2019 (CBS, ROA)/ *Significant verschillen op minimaal 5% niveau tussen afdelingsvakken en profielen

7.2

Evaluatie van voorbereiding en aansluiting op vervolgopleiding

Om te kunnen oordelen in hoeverre de gevolgde opleidingen voorbereiden en aansluiten op het vervolgonderwijs, is aan oud-leerlingen gevraagd hoe zij hun vmbo-opleiding zelf beoordelen op dit gebied. Met de invoering van flexibeler onderwijs en maatwerk als gevolg van keuzevakken en een individueel ingerichte leerloopbaan is een belangrijk doel van de vernieuwingen in het vmbo het beter voorbereiden op vervolgonderwijs en arbeidsmarkt.

Tabel 7.2 toont de oordelen van leerlingen over de mate waarin zij hun gevolgde opleiding zien als een goede basis om een vervolgopleiding te kiezen en om een vervolgopleiding te volgen. Bij de basisberoepsgerichte leerweg is de beoordeling over aansluiting op de vervolgopleiding zeer goed (meer dan driekwart beoordeelt de aansluiting als redelijk of goed). Toch is er binnen deze leerweg ook een licht verschil zichtbaar tussen de beoordeling van de opleiding als basis om een vervolgopleiding te kiezen/volgen: bij oud-leerlingen die profielen gevolgd hebben ligt het aandeel dat de opleiding een goede basis vindt 8%-punten lager dan bij afdelingsvakken, voor zowel het kiezen als

het volgen van een vervolgopleiding. De 'basis om te kiezen' ligt met 49% zelfs iets onder de helft wat tevredenheid betreft. Dit duidt erop dat de opleiding inhoudelijk goed aansluit, maar dat de aanwezigheid en efficiëntie van loopbaanoriëntatie binnen deze leerweg goed in de gaten moet worden gehouden om een negatieve trend te voorkomen¹².

De beoordelingen binnen de kaderberoepsgerichte leerweg over voorbereiding en aansluiting op vervolgopleidingen lijken sterk op die van de basisberoepsgerichte leerweg: tegen driekwart ziet de aansluiting als redelijk of goed. Wat betreft de basis om een vervolgopleiding te kiezen/volgen bestaat er echter minder verschil tussen de beoordelingen van oud-leerlingen die profielen hebben gevolgd en oud-leerlingen die afdelingsvakken hebben gevolgd. Ook hier ligt de tevredenheid op dit gebied tussen de 50% en 60%.

Bij de gemengde leerweg tot slot ontstaat een ander beeld vergeleken met de rest van de leerwegen. De beoordeling van de opleiding over de basis om een vervolgopleiding te kiezen/volgen en de aansluiting als geheel zijn relatief goed onder oud-leerlingen uit afdelingsvakken. Echter, de beoordeling onder oud-leerlingen uit profielen ligt deels duidelijk lager: minder dan de helft (49%) vindt de opleiding een (heel) goede basis om een vervolgopleiding te kiezen (vergeleken met 60% uit afdelingsvakken) en 68% oordeelt de aansluiting als 'redelijk' of 'goed' (vergeleken met 77% uit afdelingsvakken). Op zowel inhoudelijk gebied als op het gebied van oriëntatie zien we dus een negatieve ontwikkeling bij de overstap naar profielen. De beoordeling is over het algemeen nog niet zorgwekkend, maar het monitoren van de beoordelingen in de komende jaren is van groot belang om een negatieve trend te voorkomen.

TABEL 7.2 Beoordeling oud-leerlingen over voorbereiding/aansluiting op vervolgopleiding

Profiel			BL	KL	GL	TL
Evaluatie voorbereiding / aansluiting vervolgopleiding						
Basis om vervolgopleiding te kiezen?	Afdelingsvakken	% (Helemaal) goede basis	57*	56	60	52
	Profielen		49	53	49	
Basis om vervolgopleiding te volgen?	Afdelingsvakken	% (Helemaal) goede basis	60*	57	64	59
	Profielen		52	59	59	
Oordeel aansluiting op vervolgopleiding	Afdelingsvakken	% redelijk of goed	78	75	77	74
	Profielen		76	73	68	

Bron: VO-Monitor 2018/2019 (CBS, ROA) / *Significant verschillen op minimaal 5% niveau tussen afdelingsvakken en profielen

¹² Hierbij dient, zoals vastgesteld in de Eindevaluatie Vernieuwing (SLO, 2019), opgemerkt te worden dat LOB nog volop in ontwikkeling is. Daarnaast geldt dat leerlingen een profiel kiezen omdat ze het al lang interessant vinden, omdat ze iemand kennen die dat profiel ook kiest en dat ze vaak hun keuze maken door het elimineren van profielen die ze niet willen volgen (negatieve keuze).

In het laatste hoofdstuk van dit deel analyseerden we cijfers afkomstig van het door het CBS in samenwerking met het ROA uitgevoerd onderzoek onder gediplomeerden van het vmbo. De hoofdbevindingen zijn als volgt.

Binnen de basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen ligt de tevredenheid over de actualiteit van de opleiding duidelijk hoger bij oud-leerlingen die het onderwijs in profielen hebben gevolgd vergeleken met oud-leerlingen die het onderwijs in afdelingsvakken hebben gevolgd. Het bredere karakter van de profielen en het aanbod aan keuzevakken heeft dus mogelijk de actualiteit van de opleidingen bevorderd. Bij de gemengde leerweg zien we weinig verandering, behalve bij de tevredenheid over het niveau van uitdaging van de opleiding: slechts 32% van de oud-leerlingen uit profielen is het er (helemaal) mee eens dat het niveau van de opleiding uitdagend was.

De oordelen over de opleiding als basis om een vervolgopleiding te *kies*en zijn over het algemeen goed voor alle leerwegen, maar beoordelingen liggen met ongeveer 50% tevredenheid (beoordeeld als goede of heel goede basis) iets lager voor profielen (vergeleken met afdelingsvakken). Bij de beoordeling van de opleiding als basis om een vervolgopleiding te *volg*en zien we die daling niet (rond de 60% beoordeelt als goede of heel goede basis), behalve bij de basisberoepsgerichte leerweg waar de tevredenheid onder profielen iets lager ligt met 52%. Het oordeel over de aansluiting van de vervolgopleiding ligt voor alle leerwegen hoog (rond de 75% redelijk of goed). Binnen de gemengde leerweg zien we voor aansluiting op de vervolgopleiding echter ook een negatieve ontwikkeling bij de overstap van afdelingsvakken naar profielen. Hoewel de daling niet significant is, blijven we deze trend in de vervolgmetingen in de gaten houden.

In het eerste deel van deze rapportage is op vooral op basis van BRON-data afkomstig van DUO stilgestaan bij de situatie in het schooljaar 2019-2020 en ontwikkelingen in de afgelopen jaren. In het tweede deel doen we verslag van de stand van zaken rondom de Vernieuwing vmbo in schooljaar 2019-2020 op basis van een aantal casussen. Daartoe zijn gesprekken gevoerd met verschillende betrokkenen (schoolleiders, teamleiders, profieldocenten, decanen/loopbaancoördinatoren) van vmbo-scholen. Dit intermezzo geeft op basis van BRON-data een cijfermatige beschrijving van de gesproken scholen. Dat geeft een beeld van hoe representatief deze scholen zijn voor alle vmbo-scholen in Nederland.

Als eerste laat Figuur 8.1 zien welke arbeidsmarktregio's door de scholen vertegenwoordigd worden (groen gemarkeerd). Dit laat een behoorlijk goede spreiding over het land zien. Alle provincies komen aan bod, behalve Gelderland, Flevoland, en Limburg.

FIGUUR 8.1 Geografische spreiding van casusscholen

Naast de geografische verdeling van de vestigingen is het interessant om te kijken in hoeverre de casusscholen een goede afspiegeling zijn van profielkeuzes die leerlingen maken. Hiervoor laat Tabel 8.1 aan de linker kant per vmbo-leerweg de landelijke verdeling van leerlingen over de 10 profielen zien. Aan de rechter kant doen we dit voor de scholen/vestigingen uit de casussen. In grote lijnen komen de verdelingen overeen. Wat de verdeling van de leerlingen over de profielen binnen de casusscholen betreft kunnen we dan ook relatief overtuigd stellen dat deze, op een aantal uitzondering na, goed overeenkomt met het landelijke beeld.

Wel dienen we op te merken dat leerlingen van het profiel MaT niet vertegenwoordigd zijn in de casusscholen. Dit is niet verrassend, aangezien dit profiel slechts op een selecte groep van 5 vestigingen aangeboden wordt die tegelijkertijd geen ander profiel aanbieden.

TABEL 8.1 Verdeling van leerlingen in het derde leerjaar over profielen, schooljaar 2019-2020 (%)

	Landelijk			Casussen		
	vmbo-bl	vmbo-kl	vmbo-gl	vmbo-bl	vmbo-kl	vmbo-gl
BWI	7	7	2	5	5	0
D&P	20	23	58	25	18	68
E&O	11	14	8	10	16	5
Groen	15	11	14	7	9	18
HBR	5	5	1	7	6	3
MaT	1	0	1	0	0	0
MVI	2	3	2	4	4	2
M&T	4	3	1	4	5	0
PIE	10	9	4	15	10	1
Z&W	25	25	10	24	26	3

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

Een derde interessante indicator is het gemiddeld aantal leerlingen per vestiging. Tabel 8.2 geeft daarvoor het percentage vestigingen weer met maximaal 10 leerlingen per profiel. Daarnaast laat de tabel ook zien wat het aantal vestigingen per profiel is waar interviews op afgenomen zijn.

TABEL 8.2 Aandeel vestigingen met maximaal 10 leerlingen in het derde leerjaar per profiel

	Landelijk	Casussen
Basisberoepsgerichte leerweg	%	%
BWI	78	83
D&P	44	33
E&O	64	67
Groen	21	0
HBR	62	71
MaT	40	0
MVI	77	67
M&T	78	75
PIE	72	75
Z&W	36	36
Kaderberoepsgerichte leerweg	%	%
BWI	52	71
D&P	19	29
E&O	24	0
Groen	17	0
HBR	36	57
MaT	40	n.v.t.
MVI	22	33
M&T	68	50
PIE	44	36
Z&W	11	18
Gemengde leerweg	%	%
BWI	74	n.v.t.
D&P	13	0
E&O	46	50
Groen	21	0
HBR	67	0
MaT	25	n.v.t.
MVI	34	0
M&T	37	n.v.t.
PIE	70	100
Z&W	43	50

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

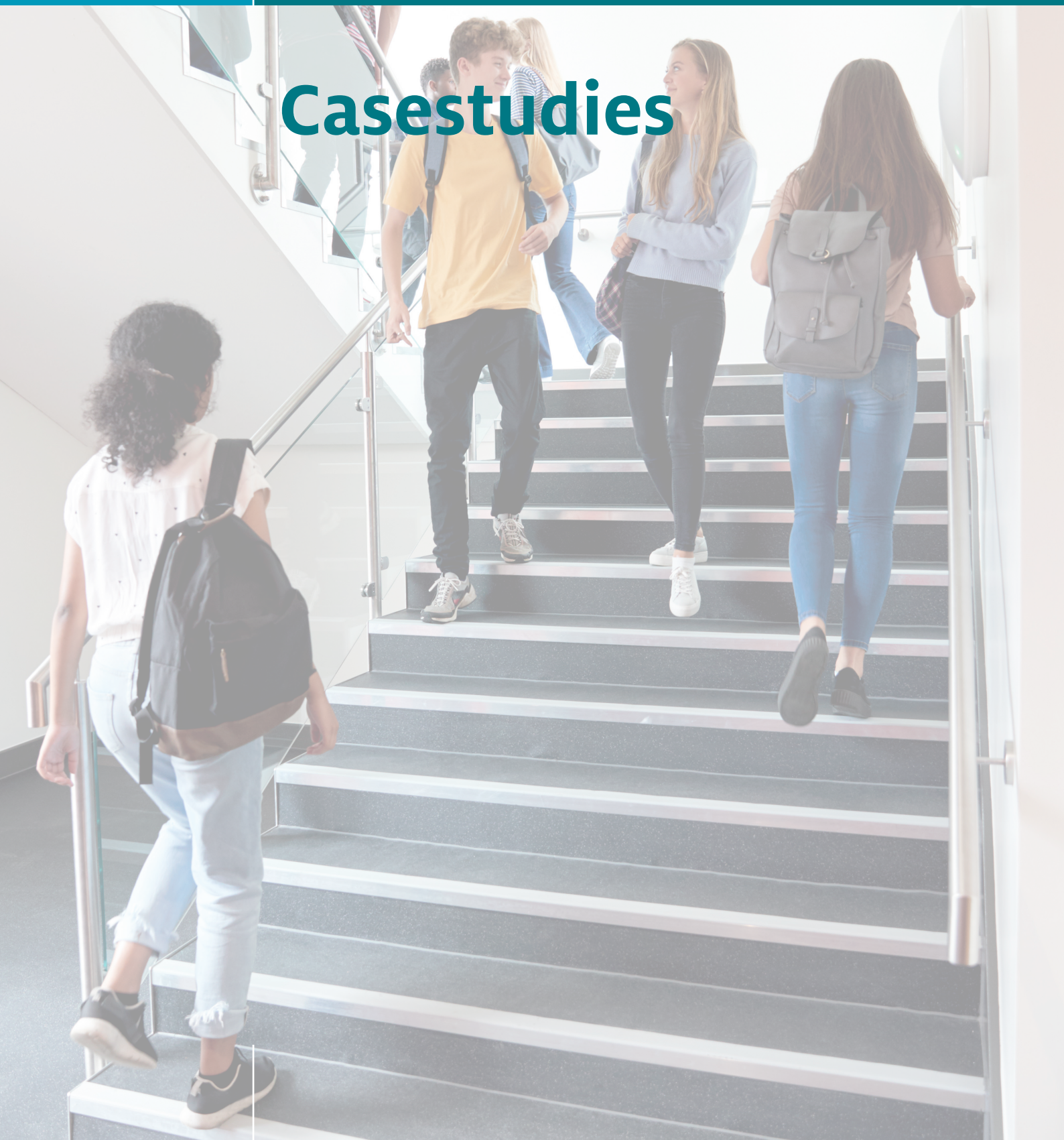
Ook wat de grootte van de vestigingen betreft kunnen we concluderen dat de casusscholen een relatief goede weergave geven van het landelijke beeld.

Samenvattend kunnen we daarmee stellen dat wat geografische spreiding, wat de verhoudingen van het aantal derdejaarsleerlingen tussen de profielen en wat de grootte van de vestigingen betreft, de casusscholen een relatief goede weergave van het

landelijke beeld bieden. Ondanks deze uitkomsten dient de lezer in het tweede deel van het voorliggende rapport met het volgende rekening te houden. De representativiteit van de casusscholen kan op een aantal relevante aspecten natuurlijk niet vastgesteld worden. Dit betreft bijvoorbeeld 'het interne proces die scholen doorlopen in het kader van de vernieuwing' of 'de keuzes die scholen maken om bepaalde profielen aan te bieden dan wel niet aan te bieden'. Met andere woorden, ook al zijn de casusscholen representatief wat betreft een aantal harde data, een simpele generalisering 'wat we in de casusscholen vinden geldt ook voor alle andere scholen' zou te kort door de bocht zijn.

Deel 2

Casestudies

Naast een kwantitatieve monitor, hebben we ook casestudies uitgevoerd ten behoeve van een verklarende evaluatie. Deze casestudies doen verslag van de stand van zaken rondom de Vernieuwing vmbo in schooljaar 2019-2020. Naast de voortgang gaat hierin speciale aandacht uit naar de vraag welke mechanismen de opbrengsten van de Vernieuwing van het vmbo tot dusverre verklaren en welke contextvariabelen daarbij van belang zijn. We starten met een globale terugblik op de resultaten van de evaluatie tot nu toe. Ruim een jaar geleden zagen we dat er in de scholen veel werk verzet is en dat scholen steeds meer grip kregen op de 'structuurkant' van de Vernieuwing: hoe richten we het aanbod in¹³. De Vernieuwing werd als ingrijpend ervaren en was (daardoor) veelal nog een intern gerichte aangelegenheid. Desalniettemin heeft de Vernieuwing impact in het vmbo en het vmbo in beweging gebracht. De keuzevakken zorgden voor dynamiek en gaven de leerlingen wat te kiezen. LOB kreeg meer aandacht. Het was evenwel nog een uitdaging om de docenten 'eigenaar' te laten zijn van LOB. Op veel scholen was het voeren van goede loopbaangesprekken nog een verbeterpunt. De vernieuwing deed ook een beroep op een verandering van mindset bij docenten. De Vernieuwing heeft ervoor gezorgd dat veel docenten (weer) zijn gaan bijscholen.

9.1

Doel rapportage

Het voorliggende hoofdstuk over de casestudies doet verslag van de stand van zaken rondom de Vernieuwing vmbo in schooljaar 2019-2020. Daartoe zijn in 2020 gesprekken gevoerd met verschillende betrokkenen (schoolleiders, teamleiders, profiel docenten, decanen/loopbaancoördinatoren) van de vmbo-scholen die we ook in voorgaande jaren benaderd hebben. We leggen hierin de verbinding tussen de inspanningen die scholen in schooljaar 2019-2020 hebben gedaan en de resultaten die dat heeft opgeleverd middels een verklarende evaluatie. De verklarende evaluatie geeft antwoord op de vraag "wat werkt voor wie in welke omstandigheden en waarom?". De kern is het vinden van verklaringen voor (het uitblijven van) effecten, in diverse contexten.

Waar mogelijk hebben we uitkomsten teruggedleid naar specifieke beleidsinterventies en invoeringsstrategieën van scholen. Daarnaast leggen we accent op het inzichtelijk maken van het samenspel van factoren dat effecten (zowel beoogd als niet-beoogd) kan verklaren.

In deze verklarende evaluatie is er aandacht voor verschillen in de lokale context waarin de scholen opereren. Bijvoorbeeld wisselingen in schoolleiding, fusies en stijgende dan wel afnemende leerlingaantallen etc. Het gaat in deze rapportage om een 'ex-durante meting', met als belangrijke vragen: Waar staan de scholen nu? Wat hebben zij afgelopen schooljaar gedaan en meegemaakt in het kader van de Vernieuwing, en hoe kunnen we dit verklaren? Tot slot hebben we ook in kaart gebracht wat er voor komende tijd op de agenda staat.

¹³ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/06/01/de-vernieuwing-vmbo-hoe-geven-scholen-vorm-aan-de-nieuwe-profielen-keuzevakken-en-lob>

In de zomer en het najaar van 2020 zijn de casestudies uitgevoerd bij een twintigtal vmbo-scholen, verspreid over Nederland¹⁴. Het gaat om scholen die ook in de vorige metingen betrokken waren. Daarnaast is rekening gehouden met de profielen die scholen aanbieden. Getracht is alle profielen bij het onderzoek te betrekken. Er zijn personen geïnterviewd die op verschillende niveaus in de school werkzaam zijn; van CvB-leden en schoolleiders, teamleiders, LOB-coördinatoren/decanen tot docenten, om een zo breed mogelijk beeld te krijgen van de veranderingen en de resultaten. In bijlage 1 zijn interviewtopics opgenomen. De gesprekken zijn veelal online gevoerd vanwege maatregelen in verband met COVID-19.

¹⁴ Voor uitgebreide onderzoeksverantwoording zie <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/06/01/de-vernieuwing-vmbo-hoe-geven-scholen-vorm-aan-de-nieuwe-profielen-keuzevakken-en-lob>

In het algemeen lijkt de vernieuwing nog steeds te leven in scholen. Het wordt vaak niet meer als ‘vernieuwing’ benoemd, eerder ‘verbetering’. De vernieuwing is dus inmiddels meer ingedaald, maar zeker nog niet af. Vrijwel nergens is de vernieuwing nog een ‘project’ met een bijpassende projectstructuur. De vernieuwing is onderdeel geworden van de reguliere ontwikkeling en dynamiek binnen scholen. De doorontwikkeling van keuzevakken en van LOB worden in dat kader benaderd als reguliere ontwikkelvraagstukken die elk school steeds ervaart. Scholen hebben de ruimte om de vernieuwing naar eigen inzicht in te vullen en vorm te geven. Er wordt gebruik gemaakt van de flexibiliteit die de vernieuwing (in structuur) biedt. Daarbinnen moeten scholen een aantal strategische keuzes maken, die vragen om het nadenken over vraagstukken zoals ‘Wat vinden wij goed vmbo-onderwijs en hoe past de vernieuwing daarbij?’ en ‘Wat kunnen we aanbieden op onze school wat betreft profielen en keuzevakken, gegeven de leerlingpopulatie, en omgeving (mbo, regionale arbeidsmarkt)?’. Scholen die hier op deze manier mee aan de slag zijn gegaan hebben vaak eerst intern een gezamenlijke visie en ambitie ontwikkeld en daarna beleidslijnen ontwikkeld en uitgevoerd. In voorgaande jaren zagen we dat een meerderheid van de scholen de vernieuwing niet zo beleidsrijk heeft ingevoerd, en vooral aanpassingen heeft gedaan omdat dit van hen verwacht werd. Voor deze scholen was de vernieuwing niet verbonden aan een visie of ambitie. De vernieuwing is in dit geval een doel op zich, en geen middel om een visie of ambitie waar te maken.

Dit jaar zien we hierin een verschuiving. Vernieuwing lijkt meer middel dan doel te worden: elke school (en misschien wel elk profiel) heeft zijn eigen vernieuwing: vrijwel elke school biedt het programma aan op de manier waarvan ze vindt dat dat past bij de visie en bij de leerlingenpopulatie en betaalbaar/organiseerbaar is. Er is meer rust, doordat het voor de betrokkenen duidelijker is wat de profielen en de nieuwe structuur kunnen bieden en men daar een weg in vindt. Er is ook meer eigenaarschap bij docenten ontstaan, zeker als het gaat om de uitwerking van de keuzevakken.

“De vernieuwing heeft bij het management afgelopen jaar niet meer heel hoog op de agenda gestaan. Aan de collega’s en op teamvergaderingen merken we dat men er erg mee bezig is, op dezelfde lijn. Iedereen heeft ‘het kunstje’ nu twee keer gedaan. Punten die niet goed liepen zijn aangepast. Per profiel verschilt het en kiest men een eigen weg.”

Scholen zijn intern vaak wel nog steeds druk bezig met grip krijgen op het programma: het aanbod en de keuzemogelijkheden. De mate waarin scholen hier nog mee bezig zijn verschilt erg per school; bij sommige gaat het nog om ingrijpende veranderingen, bij anderen is de nieuwe structuur geland en is men – zoals bedoeld – bezig met aanpassingen als daar aanleiding toe is vanuit mbo of arbeidsmarkt. In die zin is de Vernieuwing nooit ‘af’. Er zijn ook nog steeds veranderingen gaande in de organisatie van het aanbod aan profielen en keuzevakken; in hoe profielvakken en keuzevakken worden aangeboden, achter elkaar of parallel, en in de hoeveelheid keuze voor leerlingen. Er zijn steeds meer scholen die bepaalde keuzes aan de profieldocenten zelf overlaten. Een voorbeeld is een school die heeft bepaald dat elk profiel mag kiezen of het Centraal Schriftelijk

Praktijkexamen (CSPE) in leerjaar 3 of 4 plaatsvindt. Een ander voorbeeld is een school waarin de keuze die leerlingen krijgen per profiel anders is, gebaseerd op de behoefte van leerlingen en de rol die het profiel en de keuzevakken daarin spelen. Ook kunnen (strategische) heroverwegingen van een nieuwe schoolleiding ten grondslag liggen aan een aanpassing in het aanbod.

De resultaten van de evaluatie over schooljaar 2019-2020 structureren we langs de drie pijlers van de vernieuwing: de invoering van de profielen, de nieuwe structuur van kern- profiel- en keuzevakken, en Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB). Vervolgens gaan we in op overkoepelende bevindingen en de conclusies.

We starten met de resultaten rondom de eerste pijler van de vernieuwing: de invoering van 10 profielen.

Het beoogde resultaat van de overgang naar 10 profielen was: beter organiseerbaar onderwijs (voldoende leerlingaantallen per profiel), een overzichtelijker aanbod voor leerlingen en ouders, en onderwijs dat programmatisch beter aansluit op mbo en de arbeidsmarkt. Zo zou het vmbo-onderwijs actueler én toekomstbestendiger worden. Worden deze effecten volgens scholen bereikt, en wat is hiervoor de verklaring? In de gesprekken lag de nadruk op de resultaten in schooljaar 2019-2020, verklaringen daarvoor, en plannen voor de nabije toekomst.

De overgang in onderwijsstructuur van afdelingsprogramma's, intra- en intersectorale programma's naar tien profielen is al enkele jaren een feit, waardoor scholen al veel ervaring hebben kunnen opdoen. Dit wil niet zeggen dat hier geen veranderingen meer in plaatsvinden. In de cases zagen we afgelopen schooljaar een aantal verschuivingen in het aanbod van profielen met diverse oorzaken. Ook hebben scholen afgelopen jaar gewerkt aan de profilering van de profielen, zodat nu duidelijker is voor docenten, leerlingen en ouders wat deze inhouden.

11.1

Organiseerbaarheid van het onderwijs

We hebben in de casestudies gevraagd wat er in het schooljaar 2019-2020 gebeurd is rondom de vernieuwing op het vlak van profielen. Een beoogd resultaat van de invoering van de tien profielen is dat het onderwijs beter organiseerbaar wordt, vanwege voldoende aantallen leerlingen per profiel. Tot nu leek dit resultaat niet bereikt te worden; het aantal profielen per school verandert in de afgelopen jaren slechts mondjesmaat, en het aantal leerlingen per profiel was niet gestegen. Dit had te maken met een neiging van vmbo-scholen om het aanbod van vóór de vernieuwing zo lang mogelijk in stand houden. Men houdt daaraan vast vanwege de wens om aan behoeften van de bestaande leerlingpopulatie tegemoet te komen, aan te sluiten bij kennis en vaardigheden van reeds aanwezige docenten, en gebruik te kunnen blijven maken van al aanwezige apparatuur en faciliteiten. Ook gaven sommige scholen aan een regiofunctie te hebben en houden het aanbod in stand zodat de reistijd voor leerlingen behapbaar blijft.

“Leerlingen moeten op de fiets in hun woonplaats gewoon naar school kunnen en kunnen kiezen wat ze willen. Als we een profiel schrappen dan zit de volgende school die dat profiel aanbiedt op vijf kwartier afstand met de bus of 20 km fietsen. Dat gaan leerlingen niet doen.”

Toch zien we ook dat scholen afgelopen schooljaar wel degelijk aanpassingen deden in het aanbod van profielen om zo meer massa te creëren per profiel. Als er sprake is van ingrepen in het aanbod van profielen hebben deze inderdaad meestal te maken

met de organiseerbaarheid en betaalbaarheid, vaak in relatie tot krimp en dus dalende leerlingenaantallen. Scholen die vorig schooljaar nog veranderingen in profielen hebben doorgevoerd of overwogen hebben dit te doen, houden rekening met veranderende leerlingaantallen. Een voorbeeld daarvan is een school die twee profielen (E&O en D&P) heeft samengevoegd tot één 'nieuwe' opleiding. Hiermee wordt een brede opleiding aangeboden met meer mogelijkheden voor maatwerk (verdieping, verbreding en/of versnelling) en oriëntatie op keuzemogelijkheden in het mbo. Daarnaast kan het gebeuren dat een profiel vanwege te lage leerlingaantallen niet meer als profiel aangeboden wordt, maar terugkomt als keuzevak. Ook kunnen overwegingen rondom organiseerbaarheid ertoe leiden dat bestaand aanbod niet wordt uitgebreid; afgelopen schooljaar kwam het voor dat er wel de wens was om het aanbod van profielen uit te breiden, maar dat dit financieel (vanwege dalende leerlingenaantallen) niet mogelijk was. Sommige scholen geven aan dat zij nog zoekend zijn naar het juiste aanbod van profielen en hier mogelijk in de toekomst veranderingen in aan willen brengen. Financiële overwegingen in combinatie met leerlingaantallen zijn hierin heel belangrijk.

Sterk Techniek Onderwijs (STO)

In de periode 2018-2023 is jaarlijks 100 miljoen beschikbaar voor technisch onderwijs, in te zetten voor de uitvoering van regionale investeringsplannen van vmbo-scholen, mbo-instellingen, het bedrijfsleven en regionale overheid. De voornaamste doelen van Sterk Techniekonderwijs zijn zorgdragen voor dekkend en duurzaam techniekonderwijs, dat aansluit bij de vraag van de arbeidsmarkt en het vervolgonderwijs in de regio en inspeelt op de verwachte leerlingenaantallen over de komende tien tot vijftien jaar, en het verhogen van de kwaliteit van het techniekonderwijs. Het bedrijfsleven is gevraagd om via minimaal 10% cofinanciering haar commitment uit te drukken.

Daarnaast heeft Sterk Techniekonderwijs (STO) invloed op de organiseerbaarheid van technische profielen. Een doel van STO is het duurzamer organiseren van het techniekonderwijs. Ook onder invloed van STO komt het voor dat scholen afgelopen schooljaar expliciet bezig zijn met het (her-)invoeren van een technisch profiel. STO is nog pas net opgestart, dus als scholen hiermee bezig zijn, is dit daarom nog in een beginfase. De situatie rondom COVID-19 heeft de ontwikkeling hiervan vertraagd. Door STO krijgen scholen dus juist ook de kans om weer terug te komen van de bredere profielen: zo is er een school die in schooljaar 2019-2020 gekozen heeft om D&P in te ruilen voor PIE, omdat D&P volgens hen te breed was en te weinig diepgang bracht. Ook hebben we een school gezien waar juist door STO niet meer werd geïnvesteerd in de eigen technische profielen; in het kader van STO zijn hier namelijk plannen om een nieuwe techniekschool in de regio op te zetten waar alle techniekprofielen op termijn heen gaan.

Afgelopen tijd hebben zich, verschuivingen voorgedaan in leerlingenaantallen in de profielen van de scholen die deelnamen aan de casestudies. Krimp en teruglopende leerlingenaantallen is een veelgehoorde ontwikkeling. Duidelijk is dat scholen dan voor het vraagstuk komen staan hoe ze hun profielen betaalbaar houden. Echter, plotselinge stijgingen worden ook gemeld. Zo is het aantal techniekleerlingen op één school bijna

verdubbeld, terwijl men dit niet aan zag komen. Ook geeft een school aan dat de instroom in PIE en BWI sterk is gestegen, zelfs in die mate dat capaciteitsproblemen ontstaan. Een andere school geeft juist aan dat Z&W erg gegroeid is. Ook dit soort verschuivingen in leerlingaantallen in profielen stellen scholen voor organisatorische vraagstukken. Een bijeffect van dalende leerlingenaantallen kan zijn dat er concurrentie ontstaat binnen een school tussen profielen, waardoor profielen minder samenwerken dan gewenst.

De vernieuwing leek ook in voorgaande jaren in het algemeen nog niet te hebben geleid tot hogere leerlingaantallen per profiel. Op sommige scholen daalt het leerlingaantal, maar ook komt het voor dat er sprake is van een onverwacht hoge instroom. De indruk is daarom dat scholen de instroom soms niet goed kunnen voorspellen en erop anticiperen, terwijl deze wel van doorslaggevend belang is in de organiseerbaarheid. Het aanbieden van minder profielen, wat ertoe had kunnen leiden dat er meer massa werd gecreëerd zodat het beter organiseerbaar zou worden, is bij de overgang van afdelingen naar profielen niet op grote schaal gebeurd. Ook in de huidige situatie zien we deze beweging niet terug. Wel merken we dat scholen bewust nadenken over het aanbod en in bepaalde omstandigheden (bijv. bij een fusie of wisseling van schoolleider) hier alsnog veranderingen in aanbrengen. Het komt bijvoorbeeld voor dat besloten wordt E&O niet meer aan te bieden, ook wel vanwege het beperkte arbeidsmarktperspectief op niveau 2.

“Vijf profielen overeind houden is wel een ding vanwege krimp. Ik heb de opdracht gekregen om voor volgend jaar een plan te schrijven hoe dat betaalbaar te houden. Moet er een profiel uit of gaan we het op een andere manier aanvliegen?”

11.2 Overzichtelijk aanbod voor leerlingen en ouders

Tot nu was het nog de vraag of het aanbod met de vernieuwing voor leerlingen en ouders overzichtelijker was geworden. In vorige jaren bleek dat de nieuwe onderwijsstructuur onbekendheid met zich mee bracht en soms zorgde voor wat organisatorisch gepuzzel, met grote verschillen tussen scholen. Het belang van overzicht voor ouders en leerlingen is evident: Pas als profielen voor ouders en leerlingen herkenbaar en duidelijk zijn, kan er een bewuste keuze gemaakt worden, en kunnen profielen een rol spelen in de overwegingen.

Het laatste schooljaar is vaak ingezet op de bekendheid van profielen bij leerlingen, ouders en ook het po. Een veelgehoord geluid is dat er afgelopen schooljaar veel aandacht is besteed aan het aantrekkelijker en overzichtelijker maken van het profielenaanbod voor leerlingen en ouders. Voorlichtingsmaterialen zijn verbeterd en er zijn ouderbijeenkomsten georganiseerd. Scholen die hier aandacht aan hebben besteed, geven aan dat de duidelijkheid voor ouders en leerlingen hiermee is verbeterd. Ze zien dat verbreding van de profielen maakt dat het aanbod voor de school zelf nu duidelijker is. Dit maakt het makkelijker om bijvoorbeeld aan ouders en leerlingen uit te leggen dat vmbo voorbereidend is, en dat leerlingen daarmee niet de rest van hun leven vastzitten aan een bepaalde keuze in de beroepskolom. Er is door sommige scholen ook specifiek energie gestoken in zichtbaarheid en herkenbaarheid van de profielen

voor leerlingen en ouders in het primair onderwijs. Passende faciliteiten in een school (bv. Mac computers bij MVI) kunnen ook bijdragen aan duidelijke beeldvorming onder leerlingen en ouders.

“MVI is goed neergezet met passende faciliteiten en daardoor hebben leerlingen een beter beeld en wordt er bewuster voor gekozen, kiezen méér leerlingen ervoor en is de doorstroom naar verwante vervolgopleidingen toegenomen.”

Hoewel dus het aanbod zelf in eerste instantie niet duidelijker is geworden, is er volgens scholen wel met succes ingezet op de communicatie met ouders en leerlingen. Het is de vraag in hoeverre leerlingen en ouders kiezen voor een school vanwege de profielen die er aangeboden worden. We zien dat profielen soms tot uitdrukking komen in gebouw, faciliteiten en uitrusting en dit lijkt invloed te kunnen hebben op het aantrekken van leerlingen vanuit het po. In de interviews komt verder niet naar voren dat het aanbod aan profielen een doorslaggevende rol speelt bij de keuze voor een school. Wel noemen sommige scholen dat de uitstraling van de school onder invloed van de Vernieuwing is verbeterd. Een regelmatig terugkomend geluid is dat leerlingen en ouders uiteindelijk kiezen voor sfeer en afstand. Ook wordt benoemd dat als leerlingen eenmaal op een school zitten, zij in het algemeen niet geneigd zijn te gaan wisselen vanwege het aanbod van profielen. Zij wisselen dan liever na het vmbo nog van richting.

“Leerlingen kunnen bij ons maar uit twee vakrichtingen kiezen. Ze blijven liever op deze school, dan dat ze na leerjaar 2 switchen. We zien dus dat leerlingen hun vmbo-diploma halen, maar in het mbo toch een andere richting op gaan.”

Op groene scholen speelt daarnaast dat de keuze vaak niet direct voor groen gemaakt wordt, maar eerder dat men in een veilige omgeving opties open wil houden voor de toekomst. Hier vindt dus geen profilering plaats met profielen of vakken, maar met pedagogisch-didactische omgeving. Hierdoor hebben deze scholen vaak ook meer aandacht voor het openhouden van de keuzes richting mbo en levert dat soms spanning op met het beroepsgerichte profiel. Leerlingen moeten immers het groene profiel volgen en tegelijkertijd moet de aansluiting naar ander vervolgonderwijs geborgd zijn. Leerlingen op deze school kiezen niet per se voor groen, ze zitten op een groene school.

Op een aantal scholen in de casestudies blijkt dat sommige scholen de grenzen tussen profielen zachter maken. Dat gebeurt ten eerste door leerlingen in het eerste jaar bewust kennis te laten maken met meerdere profielen. In sommige casestudies wordt daarbij gesproken van een carrousel in jaar 1, waarbij leerlingen in opvolgende periodes verschillende profielen ervaren en daarna de keuze maken. Bij een geïnterviewde school is nu de aanpak dat leerlingen bij de start van jaar 1 aangeven welk profiel ze niet willen volgen. Met de andere drie profielen maken ze dan nadrukkelijk wel kennis. Ten tweede is bij sommige scholen het later nog switchen tussen profielen makkelijker geworden en kan dat ook later in het onderwijs nog. Ten derde blijkt uit de navolgende hoofdstukken nog dat ook vaker keuzevakken over de grenzen van profielen gekozen kunnen worden.

Afgelopen jaren waren vmbo-scholen vooral gericht op de interne organisatie om zo de vernieuwing goed en tijdig door te voeren. Vorig schooljaar was dit ook nog het geval, maar krijgen de plannen om een stap naar buiten te gaan zetten steeds meer vorm. Daarin speelt STO een stimulerende rol, die soms al uitstraalt naar andere profielen.

Sommige scholen gaan de komende tijd aan de slag met het versterken van samenwerking met andere vmbo-scholen. Een voorbeeld hiervan is dat men leerlingen wil uitwisselen om een profiel te laten volgen dat ze zelf niet aanbieden. Dit kan organisatorische redenen hebben (betaalbaarheid), maar kan ook gebaseerd zijn op de visie dat het goed is voor leerlingen om brede keuzemogelijkheden te hebben zonder dat er financiële noodzaak voor is. Ook wordt er nagedacht over het samen met een andere vmbo-school opzetten van een profiel (bijvoorbeeld BWI) om de kosten te delen en leerlingen er gemeenschappelijk aan te laten deelnemen. Of dit soort plannen gaan slagen hangt mede af van het enthousiasme van de beoogde partnerscholen en het aantal leerlingen dat hier interesse in heeft.

“We zijn met andere vmbo-scholen in gesprek over het volgen van vakken bij elkaar. Daarmee kunnen we het onderwijsaanbod voor alle kinderen heel breed maken, ondanks lage leerlingaantallen bij een bepaald keuzevak of profiel. Lopende dit schooljaar willen we dit verder verkennen in de regio.”

Ook bestaan er bij veel geïnterviewde scholen plannen om de samenwerking met het mbo te versterken rondom doorlopende leerlijnen. Dergelijke doorlopende leerlijnen hebben een positief effect op doorstroom naar het mbo. Ook switchen de leerlingen in de routes minder vaak van opleidingsrichting. De leerlingen in de technologieroutes zijn bovendien (vier jaar na de start) minder vaak voortijdig schoolverlater.¹⁵ De nieuwe wet ‘Doorlopende leerroutes vmbo-mbo’ (sterk beroepsonderwijs) maakt het voor vmbo-scholen en mbo-instellingen vanaf 2020 eenvoudiger om gezamenlijk een doorlopend onderwijsprogramma te ontwikkelen en aan te bieden. Bij sommige scholen is er al een relatief stevige samenwerking met het mbo, hoewel dit wisselt per profiel. In de casestudies komt het een enkele keer voor dat mbo-leerlingen les krijgen op een vmbo-locatie; vaker is het geval dat vmbo-leerlingen onderwijs krijgen op een mbo-locatie.

“Door deze vernieuwing en dat je leerlingen moet leren kiezen, kijken docenten verder dan het vmbo. Ook komen de docenten die voorheen nooit op het mbo kwamen nu in aanraking met het vervolg: wat gaan mijn leerlingen straks doen en wat gaan ze daar leren? Het is veel en veel leuker. De V van vmbo krijgt gestalte in LOB en doordat we heel actief zijn in de verbinding en samenwerking vmbo en mbo.”

Samenwerking met het mbo blijft wel voor velen gecompliceerd. Geconstateerd wordt dat vmbo en mbo twee verschillende onderwijssystemen zijn. Daarbij is er een enorme diversiteit aan verschillende mbo-opleidingen en is er een grote diversiteit binnen de leerlingen die het mbo binnen krijgt vanuit het vmbo. Het succes van samenwerking

¹⁵ Zie De Graaf e.a. (2020). Doorlopende leerlijnen vmbo-mbo anno 2019. SEO-rapport 2019-81. Amsterdam: SEO

lijkt momenteel sterk af te hangen van persoonlijke contacten. De verwachting dat STO een gunstig effect zal hebben op de samenwerking met mbo (één van de hoofddoelen van STO), wordt in de casussen voor alle profielen vaak genoemd¹⁶. De impuls die STO nu geeft wordt duidelijk in het verlengde van de vernieuwing gezien en als een waardevolle aanvulling daarop. De impuls die STO geeft aan bredere samenwerking met po, mbo, bedrijfsleven en andere vmbo-scholen kan ook voor de andere profielen van belang zijn. De samenwerking met het mbo en bedrijfsleven in het kader van de keuzevakken of de aanstelling van hybride docenten bijvoorbeeld zijn overzetbaar naar andere profielen. Hier gaat men zich komende jaren verder op richten.

“We hadden altijd al veel contact met het mbo, ook vanuit het Techniekpact, maar de structurele samenwerking komt maar moeilijk van de grond. En de complexiteit van de vernieuwing maakt de samenwerking er niet gemakkelijker op.”

Het vmbo-onderwijs is in opzet door de vernieuwing breder en generalistischer geworden. De vernieuwing maakt dus dat de profielen breder zijn geworden. Dat is, zeker voor vakdocenten, een grote verandering. Daarmee is de V van vmbo sterker op de voorgrond gekomen. Ook in stageopbouw wordt niet meer alles bepaald door het profiel en kunnen leerlingen zich breder oriënteren. De vakinhoudelijke voorbereiding op het mbo is daardoor soms minder duidelijk geworden. Het komt nog steeds voor dat leerlingen bepaalde lesstof zowel op het vmbo als het mbo krijgen, wat – volgens de respondenten in dit onderzoek – leerlingen frustreert. De programmatische aansluiting tussen vmbo en mbo is hiermee voor verbetering vatbaar en staat soms ook expliciet op de agenda.

¹⁶ SLO geeft in de eindrapportage aan dat het lastig is een persoonsonafhankelijke samenwerking te realiseren. Dat lukt als het mbo het belangrijk vindt; als vmbo-school een onderhandelingspositie heeft (STO-middelen) of als vmbo-scholen zich verenigen (grotere aantallen leerlingen). De onderhandelingspositie van vmbo-scholen zou daarbij in de volgende jaren dankzij de STO gelden kunnen toenemen.

We vervolgen de rapportage met de resultaten rondom de tweede pijler van de vernieuwing: de invoering van de nieuwe structuur met kern-, profiel- en keuzevakken. We zien dat de flexibiliteit van de nieuwe structuur meer benut wordt en dat is natuurlijk vooral terug te zien in de keuzevakken. Scholen bepalen zelf (met een wettelijke ondergrens) hoeveel keuzevakken ze aanbieden en of deze alleen binnen een bepaald profiel te volgen zijn of dat deze profieloverstijgend aangeboden worden. Het doel van keuzevakken is dat leerlingen zelf wat te kiezen hebben en dat het onderwijs afgestemd wordt op het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt en flexibeler ingericht kan worden. Zo hebben leerlingen meer mogelijkheden om zich te oriënteren, te verbreden en/of te verdiepen en zich beter voor te bereiden op het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt.

Achtergrond keuzevakken

Met keuzevakken kun je een programma op maat samenstellen, dat aansluit op je interesse, behoefte en het vervolgonderwijs in de regio. Het is de bedoeling dat je je met keuzevakken kunt verbreden of verder kunt verdiepen. Zonder onmiddellijk te hoeven switchen kun je kennismaken met vakken die horen bij een ander profiel, zodat je een gefundeerd(er) beeld krijgt van je opleidingskeuze in het mbo. En als je zeker bent van je profiel, kun je je verder verdiepen door bijbehorende keuzevakken. Of je maakt combinaties van keuzevakken binnen je profiel met bijvoorbeeld het keuzevak Ondernemen uit E&O of De Internationale keuken uit HBR.

Keuzevakken zijn nauw verbonden met LOB. Zo zijn er scholen waar je bij elk keuzevak een buitenschoolse (LOB-)opdracht moet doen, bijvoorbeeld een gesprek houden met een beroepsbeoefenaar. Sommige scholen organiseren workshops of presentaties van keuzevakken om je te helpen kiezen, andere scholen organiseren keuze(vak)markten of brengen een keuzegids of -waaier uit.

Bron: Vmbo-krant: Kies!

We zijn in de casestudies nagegaan hoe het er afgelopen schooljaar voorstond wat betreft de nieuwe structuur. Heterschikken en ook wel ontwikkelen van keuzevakken was afgelopen schooljaar vaak nog volop in beweging. Deels is dit een gevolg van de Vernieuwing die nog steeds bezig is (zoeken naar de beste vorm), maar deels is dit een proces dat hier los van staat omdat het te maken heeft met flexibel aanpassen aan wensen van leerlingen, uit bedrijfsleven en mbo. We bespreken de effecten van de keuzevakken en hoe deze tot stand zijn gekomen.

12.1

Meer maatwerk voor leerlingen

Het verschilt sterk per school en profiel in hoeverre er daadwerkelijk sprake is van keuzemogelijkheden rondom de keuzevakken. Het hangt vooral af van betaalbaarheid

(leerlingaantallen) en visie van de school op onderwijs (breed voorbereidend versus specifiek) hoe dit wordt ingericht. In de eerdere casestudies kwam het voor dat leerlingen eigenlijk geen keuze hadden; het aanbod aan keuzevakken was daarvoor te klein. Uit de actuele casestudies blijkt dat de keuzeruimte voor leerlingen veelal is verruimd. Daarbij zijn er scholen met keuzevakken die alleen binnen een bepaald profiel of bepaalde clusters van profielen gekozen mogen worden (bijvoorbeeld: aanbod van vijf profiel-specifieke keuzevakken). Maar ook komt het (vaker) voor dat er profiel-overstijgende keuzevakken gekozen kunnen worden door leerlingen uit alle profielen. Uit de casestudies blijkt dat leerlingen vaker over de grenzen van profielen keuzevakken kunnen kiezen. Het herschikken van keuzevakken is vaak nog volop in ontwikkeling. Dit kan te maken hebben met wensen vanuit leerlingen; scholen geven aan soms het aanbod van keuzevakken aan te passen omdat men ervaart dat leerlingen een andere aanpak nodig hebben, of omdat er weinig of juist veel animo is voor bepaalde keuzevakken.

Door krimp van leerlingaantallen staat het aanbod van keuzevakken soms onder druk. Groepen zijn dan te klein, waardoor docenten eigenlijk verschillende keuzevakken tegelijkertijd moeten geven. En dat is in de praktijk erg lastig, waardoor men de keuze maakt het aanbod te beperken.

“Ik zie nog onvoldoende resultaten van de Vernieuwing terug. Dat meet ik af aan de typische vakdocenten, die een hang hebben naar weleer, maar ik meet het ook af aan het feit dat buiten D&P om in geen enkel profiel er ruimte is in de keuzevakken. Met 4 keuzevakken valt er niks te kiezen. Dat is juist de meerwaarde en essentie van de Vernieuwing.”

Het aanbieden van keuzevakken kan een organisatorische uitdaging zijn, zeker als het om profieloverstijgende keuzevakken gaat. Men vindt het soms lastig om roosters hierop aan te passen. Scholen merken de spanning tussen meer maatwerk voor leerlingen aan de hand van de keuzevakken kunnen bieden enerzijds en de onduidelijkheid die hierdoor ontstaat voor leerlingen over wat moet en kan, en de complexiteit voor de school om dat georganiseerd te krijgen anderzijds. Soms wordt dan ook opgemerkt dat de profieldelen en keuzevakken erg mooi bedacht zijn, maar dat het in de praktijk ‘passen en meten’ is. Op scholen die geen problemen ondervinden met de roostering wordt dit opgelost door ‘banden’ in het rooster te maken, parallel te roosteren of de keuzevakken op één dag te plannen. Ook komt het voor dat leerlingen niet zo zitten te wachten op keuzemogelijkheden en liever een kant-en-klaar pakket van vakken krijgen.

“Keuze maken binnen de keuzevakken vinden de leerlingen best lastig. Waarom niet gewoon iets doen in mijn profiel? Ze zien niet in dat het voor de verbreding is en denken dat het inferieur is aan het profiel, zo van ‘het is maar een keuzevak’.”

Profieloverstijgende keuzevakken zorgden vorig schooljaar dus voor organisatorische uitdagingen, ook als het gaat om inhoudelijke aansluiting en draagvlak onder docenten. Een keuzevak mag niet te specifiek zijn (zoals bv. wielophanging en carrosserie) wil deze gevolgd kunnen worden door leerlingen uit alle profielen. Vakken moeten daarom verbreed en aangepast worden als ze profieloverstijgend aangeboden worden. Niet alle docenten zijn het eens met de mogelijkheid om buiten het eigen profiel een keuzevak

te volgen; dit heeft te maken met de nadruk op de v van vmbo versus de nadruk op de b. Deze docenten leggen de nadruk op beroepsvaardigheden in het vmbo en vinden het een nadeel dat breed oriënteren ten koste gaat van de diepgang. Sommige scholen zijn van plan komend schooljaar verder te werken aan het profieloverstijgend aanbieden van keuzevakken. Dat vraagt een gezamenlijke visie op wat willen we met ons vmbo-onderwijs.

Door de keuzevakken ontstaan er in potentie maatwerktrajecten voor leerlingen die voor scholen – in het licht van dalende leerlingaantallen – soms moeilijk betaalbaar zijn. STO heeft een stimulerende werking in het behouden en ontwikkelen van keuzevakken gericht op techniek & technologie (ook voor andere profielen), hoewel dit zich veelal nog in een pril stadium bevindt. Het geldt dat beschikbaar is voor STO maakt dat hier veel tijd en aandacht naartoe kan gaan.

Ook wordt opgemerkt dat door de keuzevakken andere leerlingen in aanraking komen met bepaalde vakken dan voorheen, omdat een bredere doelgroep aangesproken wordt. Zo is er een school waar nu meer meisjes kiezen voor keuzevakken in de richting van bijvoorbeeld bouw (interieur) dan vroeger. Door de mogelijkheid om met keuzevakken breed te oriënteren zijn de mogelijkheden voor maatwerk ook vergroot.

“De vernieuwing helpt bij het goed bedienen van de verschillende groepen leerlingen die je in huis hebt. We kunnen door de structuur goed kijken wat een leerling nodig heeft en dat bieden. Door de vernieuwing kunnen we zoveel mogelijk onderwijs op maat bieden, waardoor onze leerlingen straks goed uit kunnen stromen en op het mbo beter weten wat ze willen.”

Sommige scholen hebben afgelopen jaar veranderingen doorgevoerd in de manier waarop ze aanpassingen van keuzevakken aansturen. Zo meldt een school dat docenten nu ontwikkeltijd krijgen om keuzevakken te ontwikkelen. Doordat docenten de keuzevakken hier zelf ontwikkelen is er meer eigenaarschap en hebben docenten meer plezier om de zelfontwikkelde vakken te geven. Ook wordt door een school aangegeven dat men geleerd heeft van valkuilen in het verleden, en bepaalde veranderingen nu meer tijd geeft om door te voeren. Een voorbeeld hiervan is de invoering van nieuwe keuzevakken; als het gaat om nieuwe vakken kan dit een organisatorische uitdaging zijn waarbij aandacht nodig is voor draagvlak onder docenten. Een gefaseerde, geleidelijke aanpak, in termen van een goede voorbereiding voor docenten en roostermakers, kan dan passend zijn.

Samengevat zorgen keuzevakken voor meer maatwerk als scholen zorgen scholen leerlingen daadwerkelijk keuzes bieden (voldoende aanbod), rekening houden met de wensen van leerlingen hierin, en dit organisatorisch (vooral roostertechnisch) voor elkaar krijgen. Docenten en leerlingen vinden over het algemeen de keuzevakken een groot goed. Daarbij is het goed voor de kwaliteit van keuzevakken en het eigenaarschap als docenten voldoende tijd krijgen om keuzevakken zelf invulling te geven of te ontwikkelen. Daarnaast komen er nieuwe keuzevakken die bijvoorbeeld in samenwerking met een branche worden ontwikkeld, waarmee afstemming op de regio plaatsvindt.¹⁷ Een toenemende complexiteit bij meer keuzevakken, ook voor leerlingen,

¹⁷ In het kader van de vernieuwing zijn tot nu toe zo'n 15 decentrale keuzevakken ontwikkeld.

kan scholen ervan weerhouden om dit maatwerk te willen of kunnen bieden. Ook speelt de visie van docenten een rol; als zij meer beroepsgericht zijn en minder affiniteit hebben met het voorbereidende karakter van het vmbo zien ze het verzorgen van brede keuzevakken niet zitten. Daarnaast zet krimp in leerlingaantallen de mogelijkheden tot het bieden van aanbod, en daarmee maatwerk, onder druk.

12.2 Aansluiting op mbo en bedrijfsleven

Nu de vernieuwing aan het indalen is, lijkt er meer ruimte te komen voor het beter afstemmen van onderdelen zoals keuzevakken met mbo en bedrijfsleven. De structuur (met keuzevakken) biedt daar ook de gelegenheid toe. Nieuw ontwikkelde keuzevakken hebben bijvoorbeeld betrekking op nieuwe technologie (bv. duurzame energie). In het algemeen verwacht in de huidige casestudies iedereen komende tijd aandacht te besteden aan het verbeteren of actualiseren van keuzevakken. De kwaliteit van de keuzevakken staat ook op de agenda, inmiddels als regulier onderdeel van schoolontwikkeling. Ook wordt hier en daar gemeld dat er met keuzevakken cross-overs zijn gerealiseerd (bijvoorbeeld: groen-techniek). Overigens leidt het soms tot lastige situaties, als leerlingen uit een profiel graag de diepte in willen, wat lastig is met leerlingen uit een ander profiel erbij die te weinig basiskennis hebben voor diepgang. Ook is bepaalde achtergrondkennis soms vanuit veiligheidsoverwegingen vereist; ook dit maakt het organiseren van cross-overs soms lastig.

Samenwerking tussen vmbo en mbo heeft afgelopen schooljaar meer body gekregen, ook door de ontwikkeling van doorlopende leerroutes. Op sommige scholen kunnen leerlingen sinds vorig jaar keuzevakken volgen in het mbo. Het wordt dan als een verrijking gezien dat leerlingen daardoor meer keuze hebben of al kennismaken met het mbo. Ook heeft dit als voordeel dat er vakken aangeboden kunnen worden waar scholen zelf de faciliteiten niet voor hebben. Bijvoorbeeld: binnen het profiel Mobiliteit en Transport heeft een school een groot autobedrijf bereid gevonden om voor een aantal leerlingen een keuzevak ('Bedrijfswagens') ter plekke te laten volgen. De benodigde voorzieningen had de school niet zelf in huis. Enkele scholen melden ook afspraken over het uitwisselen van docenten met andere vmbo-scholen rondom de keuzevakken. Ook zijn er scholen die in de nabije toekomst de samenwerking met andere vmbo-scholen, mbo en bedrijfsleven willen versterken. Voor sommige scholen gaat het nog om een verkenning en is de ervaring dat deze samenwerking erg stroef kan verlopen, voor andere scholen is er al een samenwerking opgestart die verder uitgebreid kan worden. Ook wordt er nagedacht over verdere samenwerking met mbo, in de vorm van het uitnodigen van mbo-docenten om keuzevakken te geven binnen de vmbo-school.

Samengevat lijkt het doel van keuzevakken om beter aan te sluiten op regionale vragen van het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt steeds meer vorm te krijgen. Dit komt vooral omdat de vernieuwing grotendeels is ingedaald en er daardoor meer tijd en ruimte is om deze afstemming te zoeken. Komende jaren zullen we zien of deze afstemming daadwerkelijk tot stand komt.

Dit hoofdstuk gaat in op de derde pijler van de vernieuwing: het integreren van loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) in de beroepsgerichte vakken. Het doel hiervan is dat leerlingen meer keuzebegeleiding krijgen, zich bewuster worden van hun mogelijkheden en zich beter kunnen oriënteren op vervolgonderwijs. Als gevolg van LOB zouden leerlingen in theorie enthousiaster en meer gemotiveerd raken, wat een positieve invloed kan hebben op hun studieresultaten. Uit het onderzoek bleek tot nu toe dat er veel aandacht is voor LOB binnen scholen, maar ook dat er nog veel ruimte is voor doorontwikkeling en verdere professionalisering van LOB. Hoe staat het er nu voor met LOB?

13.1

Betere keuzebegeleiding

We hebben gevraagd wat er in het schooljaar 2019-2020 gebeurd is rondom de vernieuwing op het vlak van LOB. Hierin zien we grote verschillen tussen scholen. Voor sommigen is het echt nog een zoektocht, voor anderen lijkt de vernieuwing van LOB ‘vergevorderd’. Op scholen waar LOB al goed op de rails staat als gevolg van de vernieuwing ziet men positieve gevolgen; zo lijkt er sprake van een betere doordachte profielkeuze. Hier wordt dan ook aangegeven dat verbeteringen in LOB wellicht beter al veel eerder doorgevoerd hadden kunnen worden.

“We hebben onderzocht of en hoe leerlingen switchen in het derde leerjaar. Daaruit blijkt dat leerlingen minder switchen van profiel sinds de vernieuwing. Heeft met betere LOB te maken, betere persoonsvorming en betere socialisatie.”

Ook zijn er scholen die aangeven LOB goed op orde te hebben met alle positieve effecten van dien, maar dat dit losstaat van de vernieuwing; dit was daarvoor al ingezet als onderdeel van hun werkwijze en visie. Opvallend is ook het verschil in prioriteit bij LOB in de onderbouw en in de bovenbouw. Bij sommige scholen is de LOB al goed ingevuld in de onderbouw, maar is het in de bovenbouw nog duidelijk in de ontwikkelfase en bij andere scholen is het andersom.

Op scholen waar LOB nog niet goed op de rails staat zijn verschillende activiteiten ondernomen. Een school heeft bijvoorbeeld gewerkt aan verbeteringen in de manier waarop LOB is opgenomen in het PTA, met oog op coherentie. Verder zijn er scholen die bezig zijn geweest met verbeteringen in LOB in het schoolplan. Daarnaast werden er ook vernieuwende ideeën gemeld zoals LOB samen met mbo vormgeven. Vmbo-leerlingen worden in deze interventie gecoached door mbo-docenten. Een andere school meldt dat zij afgelopen jaar bezig zijn geweest met het ‘inbakken’ van LOB in de beroepsgerichte vakken, door in elk beroepsgericht vak verplicht een lesuur in te voegen over reflecteren. Verder werd genoemd dat scholen trainingen voor mentoren hebben georganiseerd. De indruk is dat als scholen vooral nog bezig zijn met knelpunten in het vastleggen van LOB, het LOB dan al een aardig eind ontwikkeld is.

Een signaal van scholen is dat het docenten niet vanzelfsprekend lukt om loopbaangesprekken te voeren. Problemen waar scholen tegenaan lopen als LOB nog een zoektocht is, bevinden zich op verschillende vlakken. Zo zijn er soms praktische problemen, zoals een systeem voor LOB-dossiers dat men niet aan de praat krijgt, of het uitvallen van een training voor mentoren door corona. Ook op het vlak van draagvlak worden er problemen gemeld: met name in de bovenbouw zijn docenten soms lastig te porren om aandacht te besteden aan LOB, zeker waar men het gevoel heeft al te weinig uren voor het beroepsgerichte programma te hebben. Op scholen waar dit een probleem is, komt de lob docent nog weinig toe aan loopbaangesprekken in de beroepsgerichte vakken. Maar ook zijn er scholen die melden dat zij in eerste instantie problemen hadden met draagvlak onder docenten, en dat deze cultuur hierin pas afgelopen schooljaar wat is veranderend. Ze lopen daarom achter met deze verandering, maar zijn wel op de goede weg.

Problemen waar scholen tegenaan lopen als LOB nog een zoektocht is, bevinden zich op verschillende vlakken. Een signaal vanuit scholen is dat het docenten niet vanzelfsprekend lukt om loopbaangesprekken te voeren. Ook zijn er soms praktische problemen, zoals een systeem voor LOB-dossiers dat men niet aan de praat krijgt, of het uitvallen van een training voor mentoren door corona. Ook op het vlak van draagvlak worden er problemen gemeld: met name in de bovenbouw zijn docenten soms lastig te porren om aandacht te besteden aan LOB, zeker waar men het gevoel heeft al te weinig uren voor het beroepsgerichte programma te hebben. Op scholen waar dit een probleem is, komen docenten nog weinig toe aan loopbaangesprekken in beroepsgerichte vakken. Maar ook zijn er scholen die melden dat zij in eerste instantie problemen hadden met draagvlak onder docenten, en dat deze cultuur hierin pas afgelopen schooljaar wat is veranderend. Ze lopen daarom achter met deze verandering, maar zijn wel op de goede weg.

“Op onze school is LOB al vanaf de start meegenomen in de Vernieuwing. LOB zit ook in alle keuzevakken als verplicht onderdeel. De bedoeling is dat dat allemaal in een digitaal LOB-dossier wordt opgeslagen. Daar zijn ze nog wel mee bezig om dat helemaal in de school uit te rollen.”

13.2 Geïntegreerd LOB

Een belangrijk bedoeling van de vernieuwing is dat LOB geïntegreerd wordt in het onderwijs. Vakken en LOB horen bij elkaar; in lessen moeten LOB-elementen vervlochten zijn. Scholen geven aan dat pas als docenten zich hiervan bewust zijn, deze vernieuwing kans heeft van slagen. De mate waarin dit al zover is verschilt sterk per school. Hoewel we afgelopen jaren hebben gezien dat LOB op veel scholen niet de allereerste prioriteit was, heeft het inmiddels veelal wel een duidelijkere positie gekregen. Voorheen leek LOB vooral ‘het feestje van de decaan’; nu is het steeds meer geïntegreerd in het onderwijs. Omdat het met de vernieuwing een wettelijk kader heeft gekregen en in de kern van het onderwijs is opgenomen, is er meer aandacht voor. Ook wordt aangegeven dat LOB nu meer leeft, ook bij ouders. Dit merken scholen aan vragen van ouders die vroeger niet gesteld werden.

Scholen die hun LOB ervaren als ‘voltooid’ gaan door op de reeds ingeslagen weg. Deze scholen hebben gekozen voor een bepaalde methode voor LOB, en besteden tijd aan het gebruik en doorontwikkeling daarvan. Sommige scholen gaan de komende tijd focussen op het finetunen van de bewustwording onder docenten van het belang van LOB. Hierin wordt met name benoemd dat het belangrijk is dat LOB niet meer als ‘extra’ wordt ervaren maar als een onderdeel van het programma en van hun handelen. Er zijn ook scholen voor wie nog werk aan de winkel is en scholen die nog een lange weg te gaan hebben. Ideeën om dit vlot te trekken gaan in de richting van het aanstellen van een LOB-coördinator en het ontwikkelen van een nieuwe LOB-lijn. Ook staan (uitgestelde) trainingen en workshops op het programma. Ook is er vaak nog een slag te slaan bij het betrekken van docenten in de onderbouw in de implementatie en bewustwording van LOB. De indruk is dat op scholen waar LOB nog niet loopt, dit ook nu en in de nabije toekomst geen topprioriteit is.

Het succes van LOB lijkt vooral af te hangen van een combinatie van goede loopbaangesprekken door docenten en betekenisvolle ervaringen opdoen door leerlingen (gouden duo), en de verbinding met (ondersteunende) methode en profiel. LOB moet uiteindelijk op docentniveau beslag krijgen. Als men nog te druk is met de inhoud van het profiel of een profiel heeft naar mening van de docent te weinig uren, dat komt LOB moeizaam uit de verf.

“Ik ben blij dat LOB niet bij mij ligt. Het is weer een extra onderdeel wat je er als docent bij moet doen. Ik zou het wel willen doen als ik de tijd ervoor zou krijgen. Maar vrees dat ik het uur wel zou krijgen, maar niet de tijd.”

Kortom, we zien dat als LOB al geïntegreerd is in het onderwijs en het de gewenste effecten lijkt te hebben, dit vooral te verklaren is door de aanwezigheid van docenten die beseffen dat LOB een onderdeel moet zijn van de vakken en ook in staat zijn de gesprekken met leerlingen te voeren. Op sommige scholen lijkt deze ontwikkeling meer tijd nodig te hebben en is nu op gang aan het komen. Het is een risico als het primaire proces (examenprogramma) de meeste aandacht krijgt en LOB minder belangrijk gevonden wordt; de kans dat er dan in de toekomst voldoende aandacht aan gegeven wordt lijkt klein.

“Er is nu meer besef van de loopbaan van leerlingen: wij zijn het midden van keten van PO naar mbo en we willen de ontwikkellijn van leerlingen begeleiden. Daarvoor maken we beweging naar maatwerk ipv standaard onderwijs voor iedereen.”

In de uiteindelijke uitwerking van de vernieuwing hangen de drie pijlers -profielen, structuur met kern- profiel en keuzevakken en LOB- met elkaar samen. In principe biedt de vernieuwing de mogelijkheid om flexibeler aanbod te organiseren en meer gepersonaliseerd maatwerk te bieden. In de geest van de Vernieuwing staan daarmee de vervolkeuzes van leerlingen centraler. Dat hangt deels op organiseerbaarheid met kleine aantallen. Maar het flexibeler aanbod en maatwerk kan alleen effect hebben als leerlingen ook daadwerkelijk begeleid worden in een goede keuze uit al het aanbod. Dus goed gebruik van het aanbod dat voortkomt uit de vernieuwing heeft alles te maken met goed LOB.

De volgende stap in de vernieuwing is de stap naar buiten, in termen van samenwerking met andere vmbo-scholen, mbo en bedrijven. Hierbij helpt STO, mogelijk niet alleen voor de technische profielen. Stappen die gezet worden in het kader van STO hebben volgens scholen mogelijk ook invloed op samenwerking vanuit andere profielen. Belangrijk is dat de vmbo-scholen meer als geheel naar buiten treden richting mbo. Door vmbo-scholen wordt aangegeven dat dit voor mbo handiger is dan als vmbo-scholen los van elkaar de samenwerking met mbo proberen op te zoeken. We horen ook geluiden dat scholen komend schooljaar in gaan zetten op meer buitenschools leren door leerlingen, en meer betrokkenheid van mbo bij keuzevakken.

14.1 Aansturing van de vernieuwing

In voorgaande jaren werd duidelijk dat de vernieuwing een forse ingreep was die veel vroeg van docenten en schoolleiders. Docenten hebben in de vernieuwing een centrale rol en hun taken zijn volgens betrokkenen in het onderwijs veelal flink veranderd. SLO constateert dat de taakverzwaring blijvend is. Zo moesten docenten hun onderwijs verbreden, LOB verzorgen, en meer differentiëren. Daarbij heeft een enorme scholingsslag plaatsgevonden, aanvankelijk vooral voor de profielen, nu richt de behoefte zich meer op de keuzevakken (SLO, 2019). Het bleek dan ook in voorgaande jaren dat het cruciaal is voor het slagen van de vernieuwing dat docenten te maken hebben met een schoolleider die hen steunt en hen ruimte geeft zich de nieuwe rol eigen te maken. Dit bleek een voorwaarde om de doelen van de vernieuwing te bereiken.

Een veelgehoord geluid is dat de vernieuwing een grote verandering is geweest, en dat het voor docenten niet altijd eenvoudig is geweest om mee te bewegen. Ook is de werkdruk in de fase van implementatie extra hoog geweest, soms met ziekteverzuim of uitval tot gevolg. We zien dat afgelopen schooljaar op een aantal scholen hier expliciet aandacht aan is besteed. Zo is er een school die een project rondom werkdruk heeft georganiseerd, waarin het team tijdens studiedagen handvatten kreeg aangereikt om goed om te gaan met werkdruk en problemen die daaruit voortvloeien. Dit heeft volgens deze school een positieve invloed gehad op kortdurend ziekteverzuim, en ook zijn er op deze school afgelopen schooljaar minder leraren vertrokken dan in de fase

daarvoor. Langdurig verzuim (leraren die langdurig uit zijn gevallen en al langer thuis zijn) is hiermee niet veranderd. De werkdrukbeleving lijkt nu anders, mede ook omdat de grootste veranderingen achter de rug zijn. Ook is er op sommige scholen ingezet op een andere aansturing van het team; minder top-down, en meer autonomie voor docenten. Betrokkenen ervaren dat dit de werksfeer ten goede komt. De vernieuwing is hier geaccepteerd en is onderdeel geworden van de manier van werken. Aan de andere kant meldt een school juist ook dat er van het begin af aan tévéél autonomie bij docenten is neergelegd, waardoor het proces niet snel genoeg vorderde. Een goede balans tussen aansturing vanuit schoolleiding en autonomie voor docenten lijkt al met al dus belangrijk. De les die hier ook wel genoemd wordt, is dat het belangrijk is om bij een vernieuwing niet alles van tevoren dicht te timmeren maar te proberen een globaal model te ontwikkelen en daaraan gezamenlijk en geleidelijk aan te werken.

Ook horen we het signaal dat schoolleiders hebben ervaren dat het belangrijk is personeel goed mee te nemen, waarbij de schoolleider ook een coachende rol aanneemt. Het gaat niet alleen om een onderwijskundige schoolleidersrol, maar ook begeleiding in de onzekerheid die mensen ervaren door de veranderingen. Tegelijkertijd zijn er ook scholen die aangeven dat er docenten zijn die zich nog niet bij de vernieuwing hebben neergelegd, en graag terug zouden gaan naar de oude situatie. Dit kan ook leiden tot vertrek of uitval van docenten. Er wordt soms genoemd dat een hoge wisseling van docenten leidt tot zowel risico's als kansen; met nieuwe docenten – als die beschikbaar zijn – moet steeds opnieuw een start worden gemaakt met (uitleg over) de vernieuwing, tegelijkertijd zijn nieuwe docenten hierin vaak makkelijker mee te nemen. In het algemeen echter is de vernieuwing een geaccepteerde situatie met veel draagvlak.

“We hadden een lijn voor ogen en die hebben we vastgehouden. We zijn gegaan voor de vernieuwing. Dat betekent dat we ook van een paar collega's afscheid hebben genomen. Iedereen is gevraagd naar zijn rol en bijdrage. En dat is best een moeizaam proces geweest, maar het heeft wel gemaakt dat we staan waar we nu staan: het zonnetje schijnt! Er is lang gezocht naar een goede invulling en vooral naar: wat is D&P precies en hoe brengen we dat bij iedereen goed voor het voetlicht.”

In de reflectie op de vernieuwing wordt dus ook genoemd dat het benoemen van een sterke teamleider of directeur helpt om een vernieuwing vlot te trekken. Op sommige scholen is dit het geval geweest, andere scholen geven aan een dergelijk sleutelfiguur gemist te hebben. Opvallend hierin is dat in het afgelopen schooljaar veel wisselingen zijn geweest in de directie van scholen die deelnamen aan de casestudies. In hoeverre dit met de vernieuwing te maken heeft is op basis van de casussen lastig te zeggen. Wel is duidelijk dat in enkele gevallen de vernieuwing als een project werd gezien dat nu is afgerond. Ook komt het voor dat interne onenigheid over de aanpak van de vernieuwing heeft geleid tot wisselingen. Wisselingen in schoolleiding kan consequenties hebben voor de omgang met de vernieuwing. Het aantreden van nieuwe schoolleiding heeft vaak ook tot gevolg dat er een verandering plaatsvindt in koers en positionering van de school en dat er een heroverweging komt van het aanbod. Dit kan haaks staan op de fase van indaling waarin de vernieuwing zich had kunnen bevinden, maar kan ook zorgen voor nieuw elan. In het algemeen wordt een sterke schoolleider vaak genoemd als voorwaarde om de vernieuwing goed te laten slagen.

Uit de casestudies komt naar voren dat een stapsgewijze invoering een succesfactor is. Binnen de school zijn daarbij gezamenlijk de stappen één voor één gezet. De prioriteit lag daarbij eerst duidelijk op de profielen als zodanig, daarna op de keuzevakken en de uitbouw van de keuzeruimte en nu op de verdere ontwikkeling en integratie van LOB in de onderbouw en bovenbouw. Ook zijn er scholen die bezig zijn geweest met cross-overs: een combinatie van twee profielen (profielvakken uit één profiel in combinatie met keuzevak(ken) uit een ander profiel) waarbij de school een bewuste afweging heeft gemaakt dat deze inhoudelijk goed combineren. LOB kan daarbij voortbouwen op het ruimere aanbod van keuzevakken (bredere oriëntatiemogelijkheden) en de bredere oriëntatie in de onderbouw op profielen die op scholen zichtbaar is. Door niet alles tegelijk en niet te snel te veranderen blijft het proces beheersbaar. Daarbij past ook dat de profielen in veel scholen gebaseerd zijn op het historische profiel van scholen. Door deze geleidelijke aanpak kost de vernieuwing logischerwijze relatief veel tijd.

Kortom, om de vernieuwing te laten slagen is het heel belangrijk gebleken dat de centrale rol van de docent erkend wordt, dat deze gesteund worden door de schoolleider, en docenten voldoende tijd krijgen om zich aan te passen. Dit inzicht heeft het laatste schooljaar tot verschillende verbeterlagen in scholen geleid rondom aansturing en werkklimaat.

“Docenten weten meer van elkaar waar ze mee bezig zijn. We hebben sterker het gevoel dat we samen één school zijn.”

14.2 De v van vmbo

De vernieuwing heeft ervoor gezorgd dat het voorbereidend karakter van het vmbo meer centraal is komen staan. De beleidsgedachte achter de Vernieuwing was dat het belangrijk is dat scholen ervaren dat vmbo als expliciete taak heeft om leerlingen voor te bereiden op wat erna komt. Ook afgelopen schooljaar bleek dat soms verschillende visies op vmbo met elkaar botsen. Sommige docenten leggen nog steeds meer de nadruk op de b van vmbo, en vinden het een achteruitgang dat dit met de Vernieuwing een minder grote rol heeft gekregen. Dit kan ertoe leiden dat docenten het gevoel hebben niet het onderwijs te kunnen bieden waar leerlingen het meest bij gebaat zijn. Ook wordt dan als nadeel genoemd dat docenten zo niet meer kunnen floreren in waar zij het best in zijn; de vakinhoud. Anderzijds zijn we ook veel enthousiasme tegengekomen onder docenten, met name als het gaat om de inhoud en innovatie van de keuzevakken.

“Door de vernieuwing is de verscheidenheid in het vmbo met al die vele kleine onderdelen -met een nog verscheidener vervolg in het mbo- wat kleiner geworden. Het is breder en generalistischer geworden. Als je uiteindelijk door hebt wat dat voor de leerling op kan leveren in combinatie met keuzevakken en LOB: het betekent dat de V van vmbo serieuzer genomen wordt.”

Dat het aanbod door de vernieuwing breder is geworden, gaat volgens sommige betrokkenen ook ten koste van de diepgang. Voor sommige leerlingen is dat heel fijn, maar voor andere leerlingen juist weer niet. Er zijn signalen dat sommige leerlingen,

die meer diepgang wensen, aangeven dat het frustreert dat ze ergens aan mogen ruiken en er verder niks meer mee doen. Aan de andere kant zijn er ook leerlingen en ouders die erg enthousiast zijn over de keuzemogelijkheden en blij zijn met het feit dat ze na het vmbo nog alle kanten op kunnen. Door docenten wordt ook wel genoemd dat het onderwijs door de vernieuwing te theoretisch zou zijn geworden, wat niet aan zou sluiten bij de manier van leren van vmbo-leerlingen. Een meer beroepsgerichte visie op het vmbo kan dus de oorzaak zijn van weinig draagvlak voor de vernieuwing, wat de organisatie en uitvoering ervan bemoeilijkt.

14.3 Rol van docenten

Door de flexibele structuur en de rol van LOB is vaak de rol van de docent ook veranderd. In het algemeen kan gesteld worden dat de taak van docenten als ingewikkelder wordt ervaren. Eerder volgden alle leerlingen dezelfde vakken, nu zijn docentvaardigheden rondom snel schakelen, begeleiden en coachen meer centraal komen staan. Er wordt veel meer dan vroeger een beroep gedaan op wendbaarheid, samenwerking en ondernemerschap. Ook vraagt de vernieuwing om het loslaten van vertrouwde patronen. De vernieuwing vraagt hiermee een andere mindset en vaardigheden van docenten. Ook het groepsmanagement en gespreksvoering met leerlingen komt sterker naar voren. Het is eigenlijk vaak niet meer de bedoeling vakinhoudelijk de diepte in te gaan, maar het zit hem veel meer in samenwerken, verdelen van taken, presenteren en ICT-vaardigheden. Er zijn duidelijke verschillen tussen scholen in de mate waarin deze verandering zo ervaren en uitgevoerd wordt.

Docententekort lijkt op een deel van de scholen die wij gesproken hebben op dit moment een probleem. Sommige scholen hebben te maken gehad met leraren die vertrokken vanwege ontevredenheid met de vernieuwing. Daar waar dit een probleem was, is deze ontwikkeling afgelopen schooljaar veelal weer gestabiliseerd. Ook zijn er vmbo-scholen die goede contacten onderhouden met lerarenopleidingen om de toekomstige instroom van nieuwe leraren veilig te stellen. Het docententekort is een probleem maar scholen lossen het op, soms met kunst- en vliegwerk. In die zin ervaren de meeste vmbo-scholen in deze casussen nu geen onoplosbare problemen in relatie tot het lerarentekort, maar vrezen wel dat dit er in de toekomst aankomt. Om dit te voorkomen willen ze o.a. de samenwerking met lerarenopleidingen versterken, en met het bedrijfsleven in gesprek gaan over omscholing.

14.4 Aansluiting vmbo-mbo

De aansluiting met mbo laat vaak nog te wensen over. Omdat het onderwijs in het vmbo meer voorbereidend en minder beroepsgericht is geworden, is de link met mbo veelal wat onduidelijker geworden. Ook komt het nog steeds voor dat leerlingen in het mbo lesstof krijgen die ze in het vmbo al gehad hebben; dit frustreert. Hier is nog een slag te maken. Als er wel een intensieve samenwerking op het vlak van inhoud is, heeft dit eerder te maken met bijvoorbeeld de opzet in het verleden van vakcolleges en deelname aan (experimenten rondom) doorlopende leerlijnen vmbo-mbo. Iedereen is het erover eens dat een betere aansluiting vmbo-mbo in samenwerking tussen vmbo en

mbo tot stand zou moeten kunnen komen. Daarbij is helder dat een nieuwe structuur in het vmbo niet eenzijdig de aansluiting met het mbo kan verbeteren. Daarvoor is, zo zeggen de scholen, ook meer maatwerk in het mbo nodig: rekening houden met wat een vmbo-leerling al gedaan heeft in zijn voortraject.

14.5 Overige bevindingen

Sommige scholen zijn een fusie of nieuwe profielen aan het voorbereiden in het nieuwe schooljaar. Deze scholen beginnen daarom van voren af aan met het opbouwen van het onderwijs via de richtlijnen van de vernieuwing. Duidelijk is dat in deze situatie oude gewoonten niet in de weg staan. Een voorbeeld hiervan is een school die een BWI-profiel gaat aanbieden en dit direct doet in samenwerking met het mbo waardoor leerlingen delen van de opleiding in het mbo volgen. We volgen met interesse of het dan ook makkelijker is de Vernieuwing optimaal te benutten bij een nieuwe start van een school dan vanuit een bestaande situatie.

Vanzelfsprekend hebben de maatregelen rondom COVID-19 veel invloed gehad op de gang van zaken vorig schooljaar. Zo melden verschillende scholen dat zij het CSPE in leerjaar 3 af hadden willen nemen maar dit niet door kon gaan door situatie. Ook op het vlak van LOB zijn activiteiten, zoals meeloopdagen, extra buitenschoolse activiteiten en gastsprekers, afgeblazen. Ook wordt genoemd dat juist ook verdere flexibilisering, zoals het inrichten van een individueel examenplan voor elke leerling, hierdoor in een stroomversnelling is gekomen.

15.1

Hoe verloopt de vernieuwing op scholen, en wat is hiervoor de verklaring?**De vernieuwing is geland**

Door de vernieuwing zijn de beroepsgerichte examenprogramma's in de bovenbouw van het vmbo geactualiseerd. Nog steeds zijn er docenten die nog niet tevreden zijn met de inhoud en daaraan blijven sleutelen, maar over de hele linie zijn docenten wel meer de mening toegedaan dat ze een aantrekkelijk programma voor hun leerlingen kunnen bieden. De keuzevakken spelen daarin een niet onbelangrijke rol.

De nieuwe structuur heeft binnen de scholen veel teweeggebracht: Nieuw vmbo. Op alle scholen is de bovenbouw vmbo vernieuwd. Alleen op scholen waar men het programma inclusief de keuzevakken heeft 'vastgezet' voelt dat niet zo. 'Elke school haar eigen vernieuwing': vrijwel elke school maakt een programma waarvan ze vindt dat dat past bij de visie, bij de leerlingenpopulatie en betaalbaar/organiseerbaar is. Het bieden van veel keuze – wat veel scholen graag willen – staat soms onder druk vanwege de organiseerbaarheid en de betaalbaarheid. Ten gevolge van de vernieuwing zijn docenten veel gaan bijscholen. De vernieuwing en de centrale rol van LOB daarin vraagt van docenten een andere mindset en andere competenties: er wordt meer een beroep gedaan op wendbaarheid, samenwerking en ondernemerschap. Dat vraagt om loslaten van vertrouwde patronen.

Scholen die vooraf al een sterk idee/visie hadden over wat ze willen met hun vmbo-onderwijs en de rol van LOB daarin, konden de Vernieuwing benutten om te versnellen of extra aandacht te vragen bijvoorbeeld voor LOB. Voor de meerderheid van de scholen is de vernieuwing 'gemeengoed' geworden en heeft men het in de vingers. De nieuwe structuur biedt de mogelijkheid om het programma of onderdelen daarvan anders te organiseren. Dat komt meer in de handen van profieldocenten te liggen. We zien dat er daardoor binnen scholen soms op profielniveau eigen keuzes gemaakt worden (bv moment van afname CSPE, keuzevakken binnen profiel of over profiel heen).

Resultaten

Een nieuwe structuur in het vmbo is ook een kwestie van wennen. Scholen hebben geïnvesteerd in voorlichting voor ouders en leerlingen en het basisonderwijs. Ook hebben zij erop ingezet de profielen een herkenbaar gezicht te geven zodat duidelijker is wat deze inhouden. Dit heeft tot meer duidelijkheid geleid over profielen en beroepsgerichte keuzevakken, ook intern. Dit helpt bij de profielkeuze aan het eind van leerjaar 2. Het is de vraag in hoeverre ouders en leerlingen de profielen mee laten wegen in de keuze voor een school. Afstemming tussen vmbo-scholen over een dekkend en doelmatig aanbod in de regio, of regionale behoefte staat nu vaker voor scholen op de agenda, nu men meer naar buiten treedt, mede onder invloed van STO.

In de procesevaluatie van 2019 zagen we al dat de vernieuwing niet tot beter organiseerbaar (en betaalbaar) onderwijs heeft geleid. Dit beeld zien we ook in 2020; door de leerlingenkrimp worden de aantallen in het hele vmbo kleiner. Soms heeft dat interne concurrentie tussen de profielen om de leerling tot gevolg. Het komt niet veel voor dat scholen een profiel afstoten.

Scholen gaan verschillend om met keuzevakken; soms leidt het daadwerkelijk tot meer keuzevrijheid, zelfs over sectoren heen, maar er zijn ook scholen waar nog geen sprake is van keuze vanwege het beperkte aanbod van keuzevakken. Dit kan komen door visie van de school op onderwijs (niet breed oriënterend maar meer beroepsgericht), door teruglopende leerlingenaantallen waardoor de organisatie onder druk staat, of door geringe veranderbereidheid van de school. Profieloverstijgende keuzevakken worden als uitdaging ervaren vanwege organisatie van rooster en vakinhoud. Daar waar wel sprake is van keuze, kan dit zeker leiden tot meer maatwerk en meer individuele leerloopbanen. Inhoudelijke aansluiting tussen profieldelen en keuzevakken wat betreft diepgang en vereiste voorkennis is hierin soms (met het oog op leerlingen uit andere profielen) een aandachtspunt.

LOB heeft zich afgelopen schooljaar voorzichtig verder doorontwikkeld in de bedoelde richting. Er leek afgelopen schooljaar nog steeds hier en daar een positieve ontwikkeling gaande, in termen van bewustzijn van het belang van LOB en de plek die dit moet hebben in het onderwijs. Scholen waar dit al goed op orde is nemen positieve effecten waar op het vlak van een bewustere opleidingskeuze; leerlingen verdiepen zich beter in de mogelijkheden en kunnen bijvoorbeeld ook beter uitleggen waarom zij een bepaalde opleiding kiezen. Er zijn grote verschillen tussen scholen in de mate waarin LOB echt al een prominente plek heeft; dit lijkt vooral te maken te hebben met visie van de school op LOB (belang) en de mindset van docenten. Maar ook werkdruk speelt een rol; Examenprogramma's krijgen prioriteit en in de waan van de dag is het voor sommige scholen erg lastig om LOB de aandacht te geven die het behoeft.

Blik naar buiten gericht

Nu de vernieuwing in de school in veel gevallen al een heel eind is ingevoerd, richt men de blik meer naar buiten, op mbo en arbeidsmarkt. Eerder was hier geen tijd voor vanwege de intensieve veranderingen die de vernieuwing met zich meebracht en de snelheid waarmee deze moesten worden ingevoerd. Plannen om samen te werken met externe partijen op het vlak van keuzevakken worden nu vaak genoemd en op een aantal plekken ook in praktijk gebracht.

Een van de verwachtingen was dat de aansluiting tussen vmbo en mbo zou verbeteren. Maar een nieuw programma maakt nog geen betere aansluiting. Op het niveau van de leerlingen vinden scholen dat het nieuwe programma ze beter voorbereidt op een keuze voor vervolgonderwijs. Tegelijkertijd klinkt nog steeds de klacht dat leerlingen in het mbo weer 'opnieuw moeten beginnen'. Naarmate er in het vmbo meer maatwerk en gepersonaliseerd leren tot stand komt – waar de vernieuwing zeker een impuls aan heeft gegeven, wordt het 'gebrek' aan rekening houden met wat een leerling op het vmbo al gedaan heeft als schrijnender gevoeld. Hierin is nog een slag te maken, die voor een deel dus ook aan de kant van het mbo ligt. In het vmbo speelt de wens en ambitie om in de toekomst beter aan te sluiten bij het mbo, met STO als mogelijk 'vliegwiel'.

In deze paragraaf gaan we in op de hypothesen, en relateren daaraan de resultaten van de monitor en de casestudies 2020. Het gaat hierbij om voorlopige conclusies; het onderzoek loopt tot en met 2022.

De vernieuwing steunt op drie pijlers: (1) het aantal programma's is teruggebracht naar tien profielen, (2) naast een gemeenschappelijk deel en het profielvak is er expliciet ruimte voor beroepsgerichte keuzevakken en (3) loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) is verankerd in de onderwijsprogramma's. Op deze drie pijlers van de vernieuwing zien we de volgende algemene bewegingen:

- De profielen staan. Als er gedacht wordt over verandering komt dat meestal uit noodzaak voort. Er is ook een ontwikkeling gaande naar minder harde grenzen (breder kennismaken met profielen in de onderbouw, makkelijker (later) kunnen switchen, meer cross-overs bij keuzevakken.)
- Keuzevakken laten nog vrij veel dynamiek zien en dat is deels ook de bedoeling. Keuzeruimte is vaak vergroot, maar loopt tegen de grenzen van organiseerbaarheid aan. De trend is: meer (wens tot) samenwerking met andere scholen, mbo en bedrijven. Een andere trend zit in meer cross-overs c.q. vaker over profielgrenzen heen kunnen kiezen. Een belangrijk streven is doelmatigheid vinden in het aanbod door clustering, samenwerking of beheersing van het aanbod.
- LOB is het belangrijkste ontwikkelterrein. Bij veel scholen is de LOB nog onvoldoende geïntegreerd in het onderwijs. Dit kost veel tijd. Wel is te zien dat de planvorming in scholen waar het nog achterloopt nu wel serieus ter hand is genomen.

Per hypothese, volgend uit de beleidstheorie, geven we aan welke resultaten tot nu toe zijn gevonden.

H1 | Door de vernieuwing van de beroepsgerichte examenprogramma's wordt het onderwijs dusdanig geactualiseerd dat het inhoudelijk beter aansluit op het mbo-vervolgonderwijs en de behoefte op de (regionale) arbeidsmarkt.

Met de invoering van de vernieuwing zijn er nieuwe geactualiseerde programma's ingevoerd in het vmbo. Het beeld dat het onderwijs actueler is geworden, wordt breed gedeeld. Maar een nieuw programma maakt nog geen betere aansluiting. Vaak klinkt nog de klacht dat leerlingen in het mbo weer 'opnieuw moeten beginnen'. Naarmate er in het vmbo meer maatwerk en meer gepersonaliseerd leren tot stand komt – waar de vernieuwing zeker een impuls aan heeft gegeven-, wordt het 'gebrek' aan rekening houden met wat een leerling op het vmbo al gedaan heeft als schrijnender gevoeld. Hierin is nog een slag te maken, ook door en in samenwerking met het mbo.

H2 | Door de vervanging van 35 beroepsgerichte programma's door tien nieuwe profielen ontstaat er meer leerlingenmassa per profiel, waardoor het onderwijs beter organiseerbaar wordt en daarmee betaalbaar blijft.

In 2020 zagen we, net als in 2019, dat de vernieuwing niet persé tot beter organiseerbaar (en betaalbaar) onderwijs heeft geleid. Scholen hebben de neiging hun aanbod overeind te houden of uit te breiden, ook bij teruglopende leerlingaantallen. Het aantal profielen per vestiging is de laatste jaren eerder gestegen dan gedaald, bij dalende leerlingaantallen. Het gemiddeld aantal leerlingen per profiel per vestiging blijft dan ook bij veel vestigingen relatief klein

H3 | Omdat scholen zelf hun aanbod aan beroepsgerichte keuzevakken bepalen en de mogelijkheid krijgen om nieuwe beroepsgerichte keuzevakken te ontwikkelen en aan te bieden, kan het (aanbod van) onderwijs flexibeler worden ingericht en zijn scholen in staat om vakken aan te passen aan regionale vragen van vervolgonderwijs en arbeidsmarkt.

Keuzevakken worden als een verrijking van het curriculum gezien. Overleg met het mbo en de arbeidsmarkt rondom keuzevakken vindt, net als in 2019, nog steeds incidenteel plaats. Wel is er sprake van een beweging naar buiten, waarbij er plannen zijn voor verder samenwerking met mbo rondom de keuzevakken.

H4 | Door de invoering van keuzevakken ontstaan meer mogelijkheden voor leerlingen om een meer individuele leerloopbaan in te richten, zowel in de breedte als in de diepte. Hierdoor ontstaat meer maatwerk en worden leerlingen beter voorbereid op vervolgonderwijs en arbeidsmarkt.

De mate waarin scholen keuzevakken aanbieden verschilt sterk per school. Ook zijn er scholen die het mogelijk maken voor leerlingen om keuzevakken profieloverstijgend uit te voeren, en scholen die dit niet doen. Met uitzondering van de leerlingen in het profiel Dienstverlening & Producten zien we echter relatief weinig leerlingen die in het kader van keuzevakken buiten het eigen profiel ervaringen opdoen. De opzet van de profielen en de keuzevakken lijkt dan ook in eerste instantie ervoor te zorgen dat leerlingen vooral verdieping en minder verbreding ervaren. Als een school erin slaagt om leerlingen daadwerkelijk keuze te bieden, wordt dit door de school als groot goed beschouwd. Dit geeft leerlingen de mogelijkheid om zich goed te oriënteren op een vervolgkeuze, in de breedte én de diepte.

H5 | De prominentere plek van LOB binnen het onderwijs zorgt dat leerlingen meer keuzebegeleiding ontvangen, een bredere oriëntatie op het vervolgonderwijs krijgen en meer inzicht in hun loopbaancompetenties. Daardoor krijgen ze een goed beeld van hun individuele mogelijkheden en komen ze tot een beter passende opleidingskeuze.

LOB is nog steeds het belangrijkste ontwikkelterrein binnen de vernieuwing. Bij veel scholen is de LOB nog onvoldoende geïntegreerd in het onderwijs. Er zijn grote verschillen tussen scholen in de mate waarin LOB echt al een prominente plek heeft; dit lijkt vooral te maken te hebben met visie van de school op LOB (belang) en de mindset van docenten, maar ook hoe lang een school al met LOB bezig is. Ook werkdruk speelt een rol. Het onderwijs krijgt prioriteit en in de waan van de dag is het voor sommige scholen lastig om LOB de aandacht te geven die het behoeft. Wel is te zien dat de planvorming in scholen waar het nog achterloopt afgelopen jaar nog serieuzer ter hand

is genomen. Daarbij moet opgemerkt worden dat de vernieuwing onderdeel is geworden van de reguliere ontwikkeling en dynamiek binnen scholen. De doorontwikkeling van LOB worden daarom in dat kader benaderd als reguliere ontwikkelvraagstukken die elke school steeds ervaart.

H6 | Als gevolg van de prominente plek van LOB binnen het onderwijs en meer mogelijkheden tot maatwerk, raken leerlingen enthousiaster en meer gemotiveerd, wat een positieve invloed heeft op hun studieresultaten.

LOB is de pijler van de vernieuwing waar nog steeds de meeste ontwikkeling vraagt; In 2019 kon nog niet gesteld worden dat LOB een prominente plek binnen het onderwijs had. In 2020 zien we een ontwikkeling de goede kant op in termen van bewustzijn van het belang van LOB. Daar waar LOB een prominente plek heeft, worden door scholen positieve effecten waargenomen op de kwaliteit van de studiekeuze.

H7 | Doordat scholen zich via de keuze van profielen en beroepsgerichte keuzevakken sterker kunnen profileren, ontstaat er voor leerlingen en ouders een overzichtelijker school- en opleidingsaanbod.

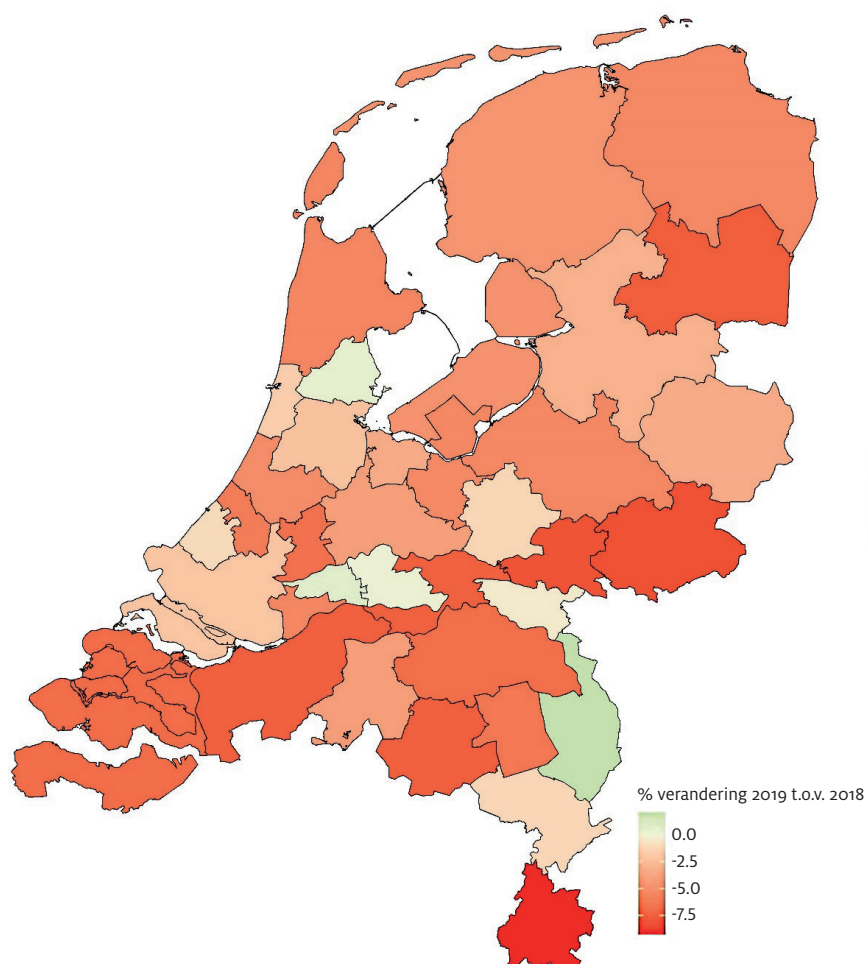
We zien dat de duidelijkheid en voorlichting voor ouders en leerlingen over het vmbo-onderwijs het laatste jaar duidelijk is verbeterd. Dit komt omdat de nieuwe structuur voor scholen zelf helderder is, en er is ingezet op goede communicatie richting ouders en leerlingen hierover. Scholing- en opleidingsaanbod is hiermee duidelijker en overzichtelijker geworden voor ouders en leerlingen. We zien tegelijk nog steeds, net als in 2019, dat scholen zich niet of nauwelijks profileren met hun aanbod aan profielen of keuzevakken.

H8 | Doordat vmbo-scholen afspraken met elkaar maken over wie welke profielen aanbiedt, komt er een regionaal dekkend onderwijsaanbod tot stand, dat als gevolg van afstemming met het mbo-onderwijs en de arbeidsmarkt aansluit bij de regionale behoefte.

Net als in 2019, kwam ook in 2020 naar voren dat er nog weinig afstemming plaatsvindt tussen vmbo-scholen over een regionaal dekkend onderwijsaanbod. De consequentie is dan ook dat nog steeds veel overlap in het aanbod binnen een regio bestaat. De vernieuwing heeft hiermee (nog) niet gezorgd voor een betere aansluiting op de regionale behoefte.

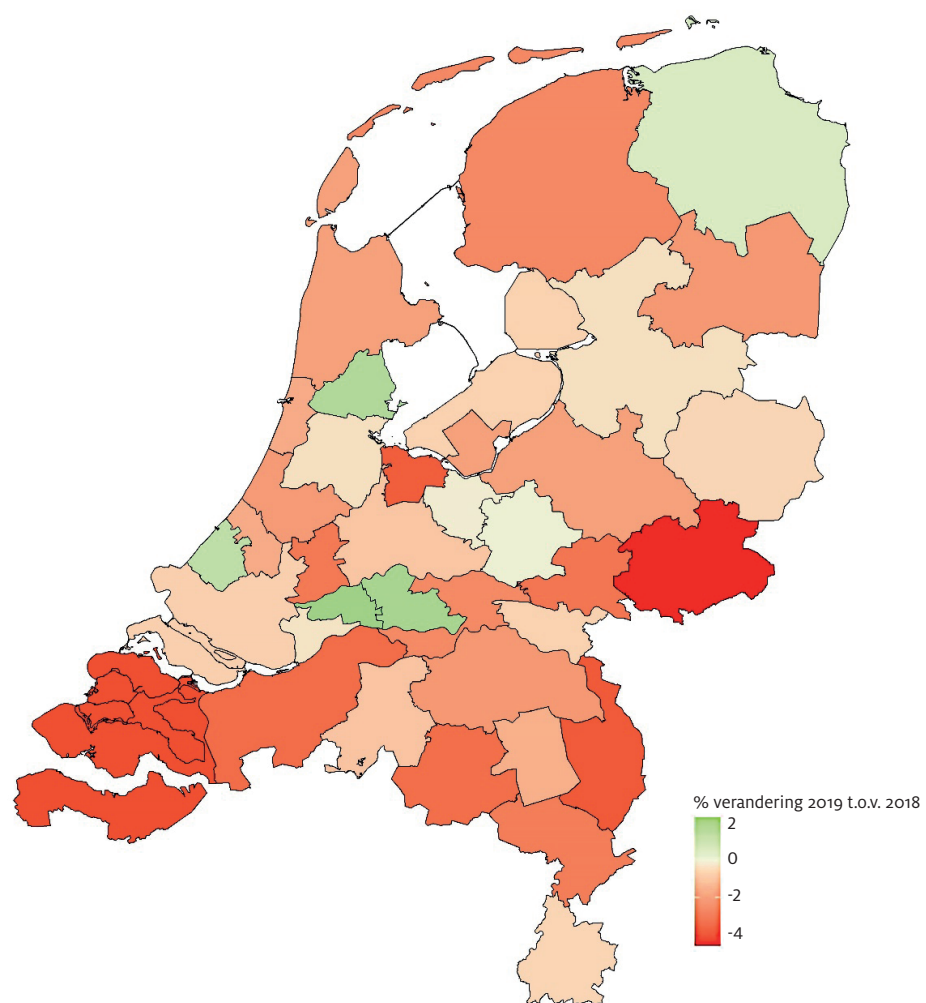
Figuur B.3.1a – B.3.1e Verandering tussen 2018-2019 en 2019-2020 in aantal leerlingen als aandeel van het totale aantal leerlingen in arbeidsmarktregio

FIGUUR B.3.1a Alle leerwegen

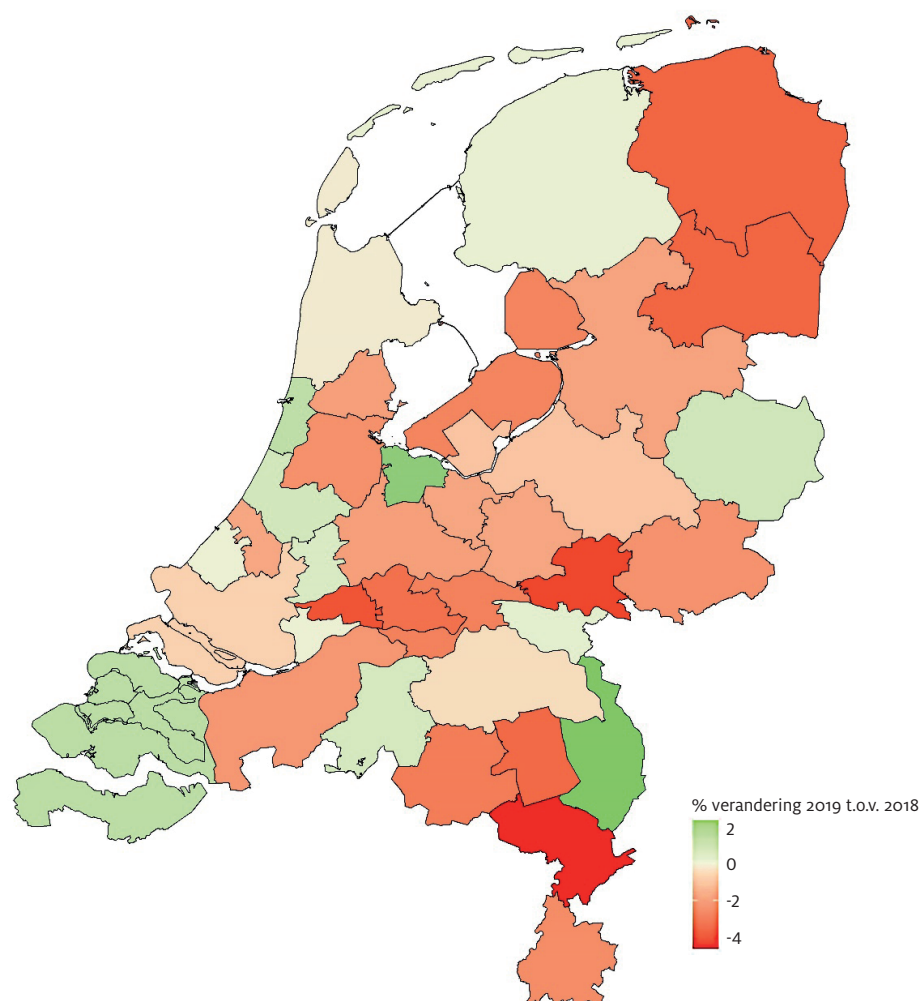
Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

FIGUUR B.3.1b Basisberoepsgerichte leerweg

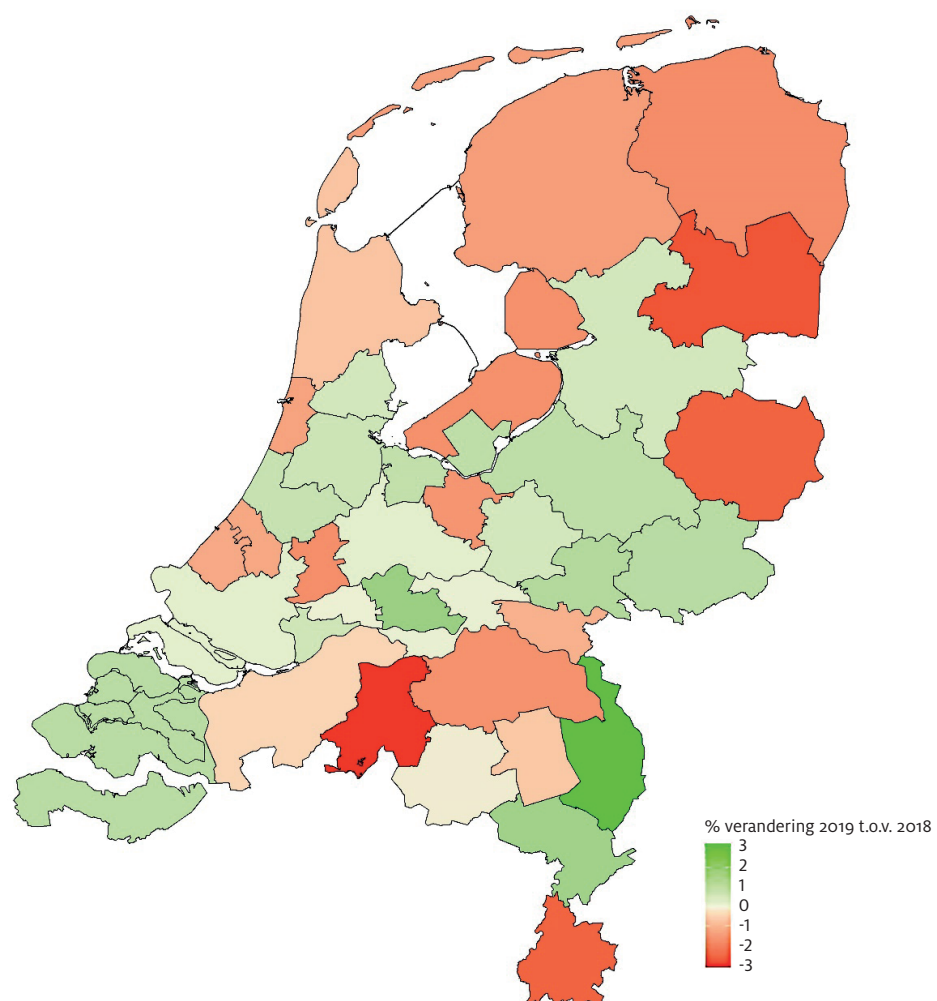
Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

FIGUUR B.3.1c Kaderberoepsgerichte leerweg

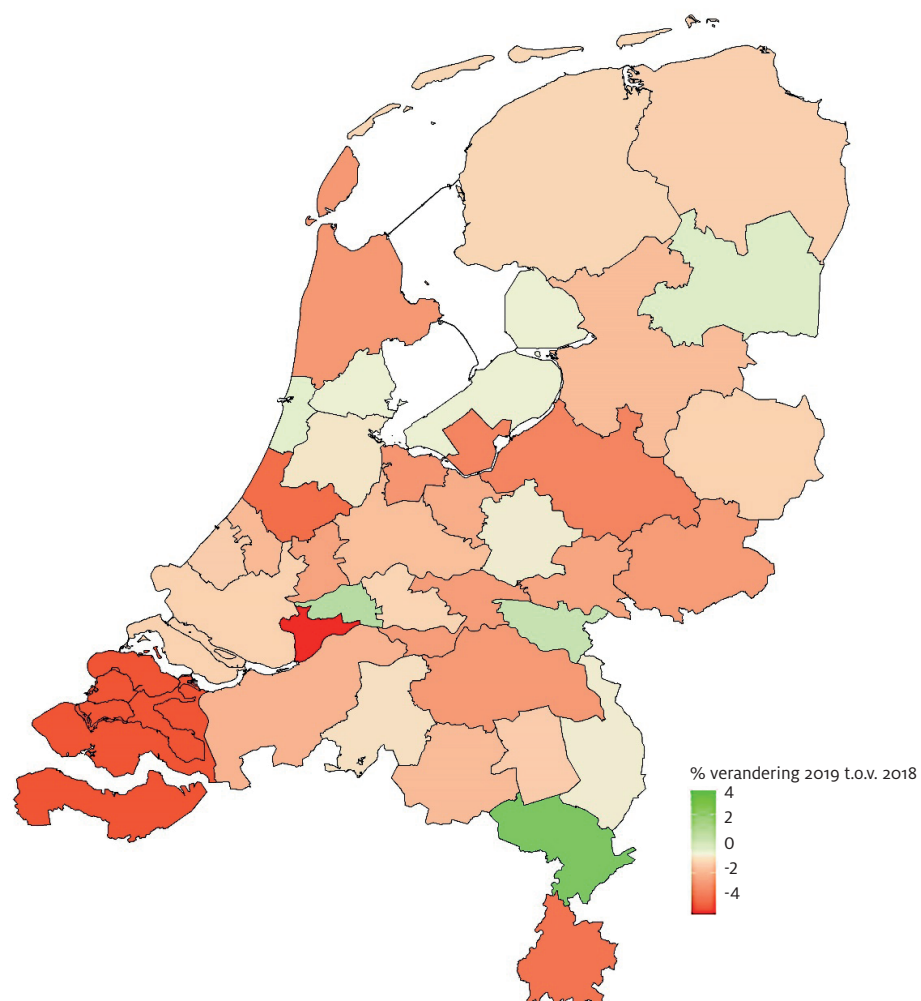
Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

FIGUUR B.3.1d Gemengde leerweg

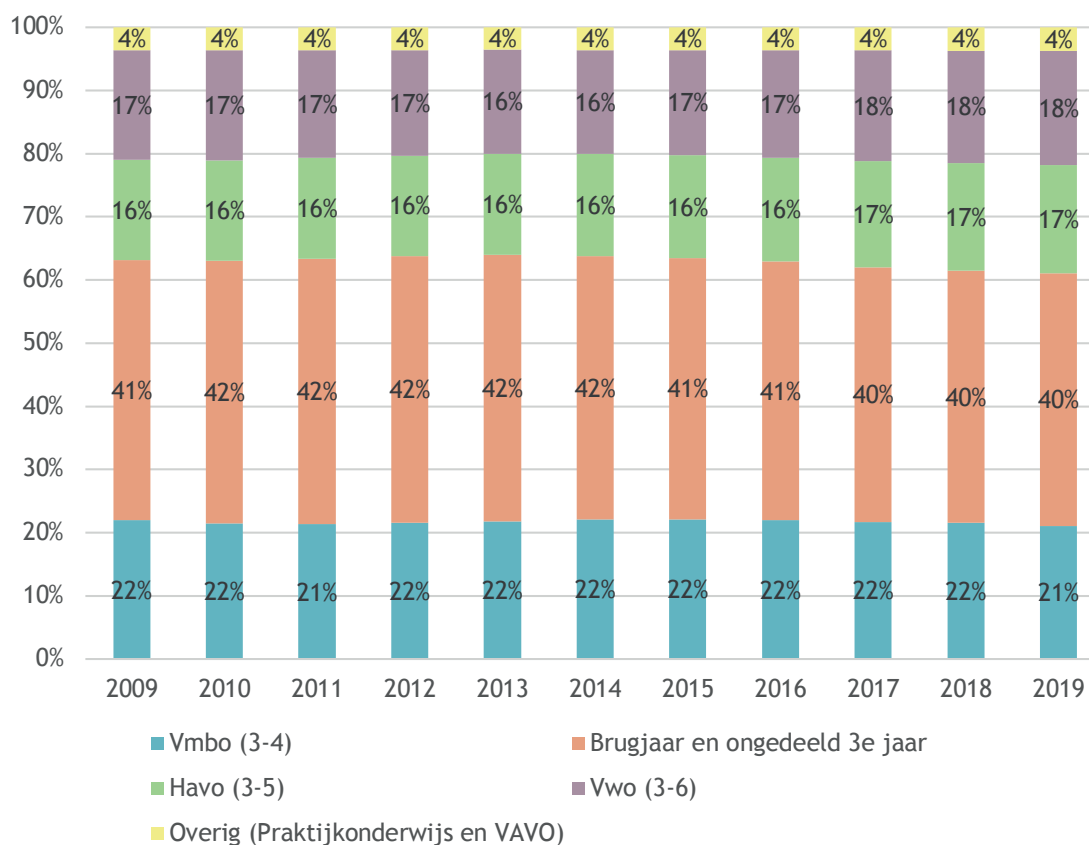
Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

FIGUUR B.3.1e Theoretische leerweg

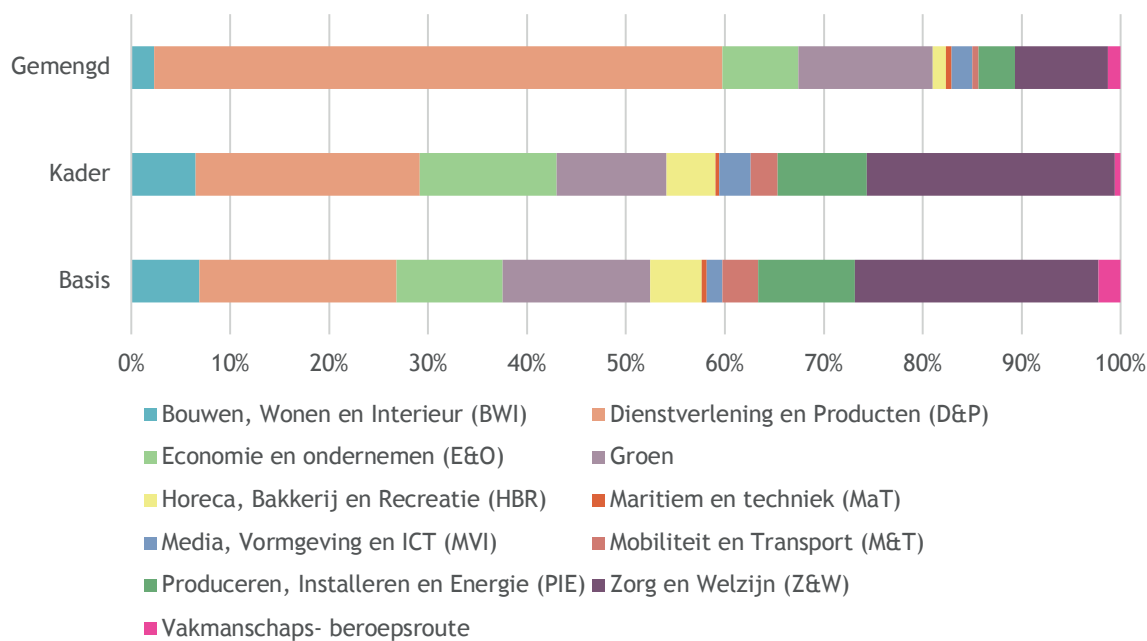
Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

FIGUUR B.3.2 Verhouding aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

FIGUUR B.3.3 Aandeel leerlingen binnen profiel per leerweg: schooljaar 2019-2020

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

TABEL B.3.1 Aandeel vestigingen op basis van gemiddeld aantal leerlingen, leerjaar 3 en 4 samen

Profiel	1 tm 5	6 tm 10	11 tm 20	21 tm 30	> 30	Gem. aantal
Basisberoepsgerichte leerweg	%	%	%	%	%	2019 (2018)
BWI	15	21	42	17	4	15 (15)
D&P	9	11	25	16	39	34 (36)
E&O	15	13	41	20	11	17 (19)
Groen	4	6	13	6	71	57 (58)
HBR	10	15	43	17	14	20 (22)
MaT			40		60	36 (32)
MVI	18	15	43	15	10	16 (18)
M&T	9	24	50	13	3	14 (15)
PIE	12	18	40	21	9	17 (18)
Z&W	6	6	25	26	38	29 (31)
Kaderberoepsgerichte leerweg	%	%	%	%	%	
BWI	10	16	33	20	21	21 (19)
D&P	3	3	14	8	72	61 (62)
E&O	4	7	18	20	52	34 (37)
Groen	2	8	8	8	74	72 (72)
HBR	8	8	20	27	37	30 (31)
MaT			40		60	41 (36)
MVI		4	21	25	50	38 (39)
M&T	10	14	40	26	9	18 (17)
PIE	5	10	30	22	33	25 (25)
Z&W	1	4	7	8	79	49 (49)
Gemengde leerweg	%	%	%	%	%	
BWI	38	25	20	9	7	11 (12)
D&P	8	4	7	8	73	83 (67)
E&O	19	11	23	23	25	24 (22)
Groen	3	10	8	5	74	58 (56)
HBR	20	36	24	12	8	15 (14)
MaT			25	25	50	40 (41)
MVI	13	13	19	19	38	38 (37)
M&T	46	23	27	4		8 (8)
PIE	28	15	29	18	10	15 (15)
Z&W	16	15	18	15	38	28 (24)

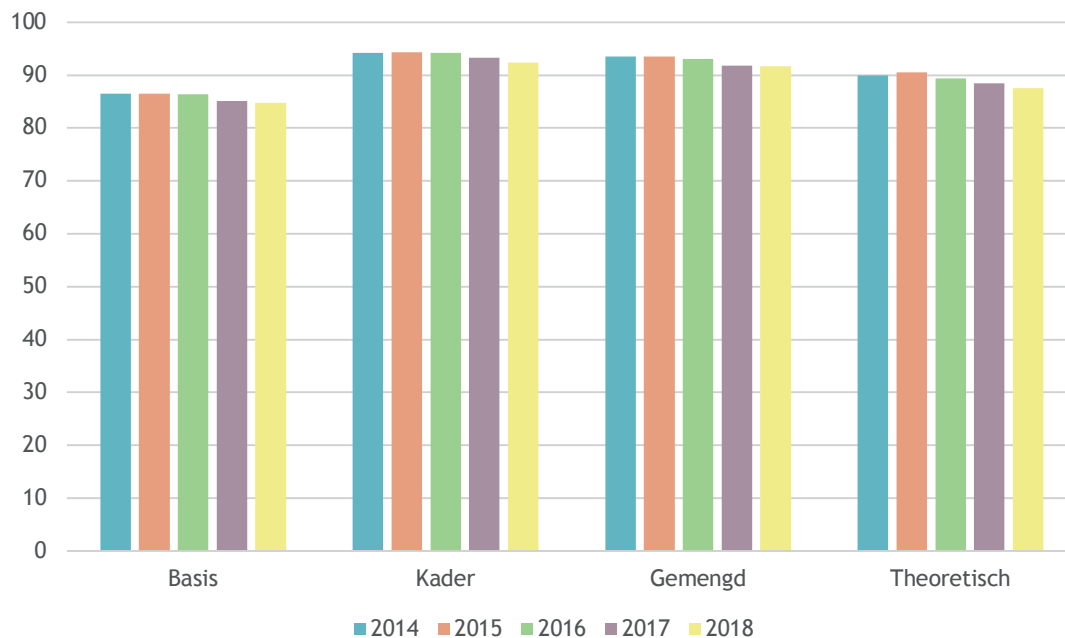
Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

TABEL B.4.1 Aantal vestigingen en aandeel leerlingen: per leerwegcombinatie

vmbo-bl	vmbo-kl	vmbo-gl	vmbo-tl	Vestigingen 2017	Vestigingen 2018	Vestigingen 2019	Aandeel 2019	Aandeel leerlingen
X	X	X	X	66	62	69	8	12
X	X	X		176	185	185	20	27
X	X		X	132	125	120	13	17
X	X			110	106	101	11	9
X				4	2	4	<1	<1
	X	X	X	5	2	1	<1	<1
	X	X		7	6	5	1	1
	X		X	8	14	10	1	1
		X	X	29	31	31	3	3
		X		41	37	35	4	3
			X	351	355	350	38	27

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

FIGUUR B.6.1 Aandeel derdejaars leerlingen dat in eerstvolgende jaar in leerjaar 4 ingeschreven staat (%)

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

TABEL B.6.1 Gemiddelde eindexamencijfers in 2016/2017, 2017/2018 en 2018/2019

Leerweg	Wiskunde			Engels			Nederlands		
	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2016-2017	2017-2018	2018-2019
Alle deelnemers									
Basis	6.6	6.5	6.5	7.0	6.9	6.9	6.7	6.6	6.6
Afdelingsvakken	6.6	6.6	6.5	7.0	6.9	6.8	6.7	6.6	6.8
BWI	6.5	6.5	6.5	6.7	6.8	6.9	6.7	6.8	6.9
D&P	6.5	6.5	6.5	7.0	6.9	6.9	6.2	6.5	6.6
E&O	6.6	6.5	6.5	7.1	7.0	7.0	6.5	6.5	6.7
Groen	6.7	6.6	6.6	7.0	6.9	6.9	6.6	6.6	6.6
HBR	6.5	6.5	6.5	7.1	7.1	7.1	6.5	6.5	6.6
MaT	6.4	6.3	6.4	6.9	7.1	6.6	6.7	6.4	6.5
MVI	6.5	6.4	6.4	7.5	7.3	7.4	6.7	6.3	6.4
M&T	6.6	6.4	6.5	6.9	6.9	6.9	6.8	6.6	6.6
PIE	6.5	6.5	6.5	7.0	6.9	7.0	6.8	6.8	6.8
Z&W	6.6	6.6	6.6	6.8	6.9	6.8	6.4	6.4	6.5
Kader	6.4	6.3	6.4	6.7	6.7	6.6	6.3	6.3	6.2
Afdelingsvakken	6.4	6.3	6.3	6.7	6.6	6.4	6.3	6.3	6.0
BWI	6.3	6.3	6.3	6.6	6.6	6.5	6.6	6.6	6.5
D&P	6.3	6.3	6.3	6.7	6.7	6.6	6.1	6.2	6.1
E&O	6.5	6.4	6.3	6.7	6.7	6.7	6.2	6.3	6.2
Groen	6.4	6.3	6.4	6.6	6.6	6.6	6.2	6.1	6.1
HBR	6.5	6.3	6.4	6.9	6.8	6.7	6.0	6.2	6.1
MaT	6.3	6.2	6.2	6.7	6.8	6.6	6.1	6.2	6.1
MVI	6.4	6.4	6.3	7.0	7.1	7.0	6.2	6.4	6.2
M&T	6.4	6.3	6.3	6.7	6.6	6.7	6.1	6.4	6.3
PIE	6.2	6.3	6.3	6.8	6.7	6.7	6.5	6.6	6.4
Z&W	6.5	6.5	6.5	6.6	6.6	6.5	6.2	6.2	6.1
Gemengd	6.3	6.3	6.3	6.5	6.4	6.4	6.5	6.5	6.4
Afdelingsvakken	6.3	6.4	6.4	6.5	6.4	6.6	6.5	6.5	6.5
BWI	6.0	6.3	6.4	5.6	6.4	6.4	7.0	6.8	6.9
D&P	6.3	6.2	6.3	6.4	6.4	6.3	6.4	6.5	6.2
E&O	6.3	6.4	6.3	6.8	6.4	6.4	6.4	6.5	6.3
Groen	6.4	6.4	6.4	6.8	6.7	6.6	6.2	6.5	6.5
HBR	6.0	6.4	6.4	5.5	6.6	6.4	5.5	6.3	6.1
MaT	6.2	6.3	6.2	7.0	6.6	6.3	6.6	6.5	6.2
MVI	6.3	6.4	6.4	7.0	7.0	7.0	6.0	6.8	6.6
M&T	6.6	6.2	6.2	6.1	6.2	6.2	7.2	6.8	6.6
PIE	5.8	6.1	6.3	6.8	6.5	6.5	6.6	6.9	6.9
Z&W	6.4	6.6	6.5	6.4	6.3	6.3	6.3	6.3	6.3
Theoretisch	6.4	6.4	6.4	6.7	6.7	6.7	6.5	6.6	6.5

Bron: DUO (eigen bewerking ROA)

1 Algemeen

- a Hoe leeft de Vernieuwing in het afgelopen schooljaar in de school en waar ligt de focus?
- b Is je rol & betrokkenheid veranderd t.o.v vorige keer?

2 Vernieuwing beroepsgerichte programma's

Interviewer: Geef een korte schets van stand van zaken Vernieuwing vorig jaar op grond van laatste casusverslag: welke keuzes heeft de school gemaakt

- a Waar staan jullie nu (= de foto)? Welke veranderingen zijn er ten opzichte van vorig jaar op school als het gaat om profielen, keuzevakken, lob?
- b Welke (andere) overwegingen of invloeden liggen daaraan ten grondslag? (bv andere visie, terugloop leerlingenaantallen, STO e.d.)

3 Resultaten, (neven)effecten

- a Wat beschouwt u als resultaten van de **Vernieuwing** tot dusverre? (tbv verslaglegging:
  - 1 voor leerlingen (bv andere/bewuste keuzes, beter voorbereid op vervolg, soepele doorstroom, motivatie)
  - 2 voor ouders (bv overzichtelijker, herkenbaar, aantrekkelijk aanbod)
  - 3 voor docenten (boeiender lesgeven/gemotiveerde leerlingen, ontwikkeling)
  - 4 het programma/het onderwijs (bv maatwerk, relevantie/actualiteit, vakinhoud, keuzemogelijkheden, flexibiliteit)
  - 5 voor de school (bv profilering, imago, organiseerbaarheid, betaalbaarheid, samenwerking etc)
  - 6 mbo (bv meer contacten, verbeterde aansluiting, bewustere keuzes), bedrijfsleven, ander vmbo)
- b Wat is de grootste verandering?
- c Zie je ander gedrag/mindset bij docenten/leerlingen? (vraag docenten: Wat doe je anders?)
- d Hoever zijn jullie nu ten opzichte van wat jullie wilden bereiken met de Vernieuwing?
- e Wat willen jullie de komende periode nog realiseren?

4 Interventies en mechanismes

- a Wat zijn de belangrijkste interventies die jullie ingezet hebben om tot deze resultaten te komen?
- b In hoeverre is dat terug te voeren op de Vernieuwing (was dat zonder de Vernieuwing ook gebeurd)?
- c Wat maakt dat het wel/niet werkt? (= vraag naar mechanismen die in gang gezet worden door interventies)
- d Wat is belemmerend, wat helpt?
- e Expliciet: Welke invloed heeft Sterk Techniekonderwijs op de Vernieuwing (binnen de school/buiten de school)?

5 (Evaluatieve) terug/voorblik

- a Waar ben je het meest positief over?
- b Wat zou je -als je het opnieuw kon doen- anders doen?
- c Wat is de volgende stap die jullie gaan zetten in de Vernieuwing?
- d Wat zie je als de grootste uitdaging/opgave?

